

EINES

PER A L'ESQUERRA NACIONAL

NÚMERO 5 ESTIU 2008

El compromís polític

FÒRUM

Joan Botella

**«No agraden els partits monolítics,
però tampoc les disputes internes.
Mal per mal, la gent tria ordre»**

Una conversa amb Joan Ridao

FINESTRA Moisès Amorós Clara Riba Guillem Rico

CONNEXIONS Marina Llansana Ernest Benach

Mariona Ferrer Arantxa Capdevila Mònica Sabata

NAVEGADOR Raimundo Viejo **BLOC** Joan Puigcercós

FULL DE CàLCUL José Manuel Fandiño **EXPLORADOR**

Eduard Soler **ARXIU** Xavier Díez **XARXA** Germà Bel

Gustau Muñoz Anna Parés Jaume Mateu

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

President

Joan Ridao

Vicepresidenta

Isabel Nonell

Director

Josep Vall

Vocals

Pilar Albiol

Carles Bonet

Joan Casamitjana

Alba Castellví

Marina Llansana

Eduard López

Carmel Mòdol

Anna Simó

Víctor Torres

Arxiu, Biblioteca i Documentació

Natàlia Lara

Secció d'Estudis Històrics

Àngel Ramos

Secció d'Estudis Polítics

Arnau Albert

Secció d'Estudis Socioeconòmics

Bàrbara Lligadas i Jaume Martorell

Fundació Josep Irla
Calàbria, 166 entresòl

08015 Barcelona

Telèfon 93 567 78 63

Fax 93 567 78 64

info@irla.cat

EINES

PER A L'ESQUERRA NACIONAL

Director

Josep Vall

Coordinació

Arnau Albert

Agraïments

Joan Almacellas

Marta Barniol

Santi Bracons

Eva Calvet

Gloria Comellas

Miquel Martín

Assumpció Sales

Miquel Salip

Cesc Poch

Enric Pujol

Correcció lingüística

Iris Badia

Redacció

eines@irla.cat

Subscripcions

Yasmina Serrat

Telèfon 93 567 78 63

yserrat@irla.cat

Projecte gràfic Jordi Vinyets

Dipòsit Legal B-31564-07

Impressió Forma Color

El contingut dels articles és responsabilitat
dels seus autors i EINES no s'hi identifica
necessàriament.

Per reproduir un article cal demanar
autorització per escrit a la redacció d'EINES.

Aquesta revista ha rebut un ajut de la Direcció
General del Libro, Archivos y Bibliotecas per la seva
difusió a biblioteques, centres culturals i universitats de
l'Estat espanyol per a tots els números editats l'any 2008

SUMARI

PORTAL

- 7 **Tornar a Pallach**

FINESTRA

- 11 **Dinàmiques electorals**
Moisés Amorós
- 13 **El comportament electoral dual a Catalunya**
Clara Riba
- 31 **Els líders catalans a les eleccions al Parlament de 2006**
Guillem Rico

CONNEXIONS

- 53 **En defensa de la política**
Marina Llansana
- 54 **Política és pedagogia: el paper dels polítics**
Ernest Benach
- 67 **Participació i democràcia. Formes de participació ciutadana més enllà del vot**
Mariona Ferrer
- 77 **La comunicació persuasiva en la democràcia mediàtica**
Arantxa Capdevila
- 91 **Política és transformació**
Mònica Sabata

NAVEGADOR

- 103 **Suïssa: els límits de la participació liberal**
Raimundo Viejo

BLOC

- 119 **Sortir del clot**
Joan Puigcercós

FÒRUM

- 123 **Joan Botella**
«No agraden els partits monolítics, però tampoc les disputes internes. Mal per mal, la gent tria ordre»
Una conversa amb Joan Ridao

FULL DE CàLCUL

- 135 **La sort de viure en un país ric**
José Manuel Fandiño

EXPLORADOR

- 151 **Turquia: claus d'un país en transformació**
Eduard Soler

ARXIU

- 165 **La transició. La continuació de la guerra per altres mitjans**
Xavier Díez

XARXA

- 182 ***El economista camuflado.* de Tim Hardford**
Germà Bel
- 184 ***Emili Gómez Nadal: diaris i records* d'Antonio Gómez Andrés i Francesc Pérez Moragón (eds.)**
Gustau Muñoz
- 186 ***Mujeres y Hombres ¿Un amor imposible?* de Manuel Castells i Marina Subirats**
Anna Parés
- 188 ***Paradís topical. All inclusive country* de Tomeu Martí**
Jaume Mateu

PORTAL

Tornar a Pallach

Molts de nosaltres no havíem nascut quan va morir Josep Pallach (1920-1977). O som massa joves per tenir-lo present en la memòria. Polític i pedagog. Pedagog de la política. Un referent per les generacions futures. L'europeisme, el municipalisme, l'educació com la base de la igualtat d'oportunitats i, sobretot, el seu compromís amb la democràcia, la justícia social i la llibertat nacional, ens porten a reivindicar-lo de nou.

Pallach tenia bons mestres. Bevent de *Política vol dir pedagogia* (1933), de Rafael Campalans (1887-1933), i del socialisme democràtic de Manuel Serra i Moret (1884-1963), cultiva un profund al·legat de la política. La política entesa com a transformació; la democràcia com la via per canviar les coses: “Hem d'insistir en el nostre immovable punt de referència: volem les llibertats democràtiques i organitzar sobre aquestes bases la vida del país”.¹ Les paraules de Pallach evoquen esperança, energia, compromís amb la democràcia. L'objectiu comú d'una generació que forçà el règim a autodissoldre's. Persones amb compromís polític. La militància era la forma d'enfrontar-se a un règim que advocava per la destrucció de la política. Però prendre partit no només significava comprometre's amb uns ideals. Militar volia i vol dir treballar per un projecte col·lectiu assumint importants sacrificis personals. Invertir-hi temps i diners sense esperar res a canvi.

Ara hem perdut el prestigi de la política, el reconeixement social de les persones que lluiten pel bé comú. Gent abnegada, treballadora i emprenedora. Amb els seus èxits i els seus errors. Persones de carn i ossos. Els ho exigim tot, alhora que són el blanc de totes les crítiques, víctimes d'acusacions injustes, del tòpic infundat. Posem en el sac de l'interès personal, la mentida i la corrupció a milers de persones que han rebut la confiança de la ciutadania. Persones que es dediquen a la política desinteressadament per millorar les condicions de vida dels seus conciutadans. I què hi ha de més noble, de més digne que treballar per solucionar els problemes de la gent?

La política és el poder més controlat. A diferència dels grups financers i mediàtics –sovint més influents que els propis polítics–, l'acció política és fiscalitzada cada dia pels mitjans de comunicació i se sotmet a la confiança de la ciutadania elecció rere elecció. No hi ha cap poder més representatiu de la societat que la política. Cap banc, empresa, grup de comunicació o entitat és avaluat periòdicament pel sufragi universal. Malgrat això, hem entrat en una dinàmica perversa que ens porta a mirar amb mals ulls tot allò que ve de la política. Estem matant la política, perquè ens manca cultura democràtica. I sense política no hi ha democràcia. Per això hem de recuperar Pallach. Per entendre la política com la forma de fer pedagogia social; Aquest és el nostre objectiu. Aquest és el nostre combat. |

---

1 **PALLACH, J.**, *La democràcia, per fer què?* Nova Terra. Barcelona, 1975. Pàgines 192-193.

FINESTRA

Dinàmiques electorals

Moisés Amorós | Membre del Consell Rector del CEO | mamorosp@uoc.edu

En el present **EINES** continuem aprofundint en els elements de competència electoral a Catalunya. Els partits estan compostats per tres elements que interactuen: els electorats, els militants i els líders, els quals acostumen a ser els caps de cartell. Un bon encaix dinàmic entre aquests elements és clau per la supervivència i èxit electoral d'un partit. En aquests moments, Esquerra ha culminat un procés de recanvi de lideratge exemplar, reforçant-se per afrontar un nou cicle electoral, i en les pàgines que se succeeixen podem trobar alguns elements de cara als reptes que ens esperen.

Rico explica que hi ha un acord en què els líders tenen un efecte notable en el comportament electoral dels votants, és a dir, la personalització del vot funciona. Com es fa que un líder polític esdevingui una garantia d'èxit electoral no ens ho respon directament, però sí que en el seu text podem trobar algunes claus. En primer lloc, com a condició necessària –però no suficient– cal que els líders siguin visibles. I això depèn de la implantació del partit, el temps de lideratge i la seva trajectòria personal. La majoria de l'electorat, i no només els seus electors, han de valorar-lo positivament. I això depèn de la coherència entre les preferències dels electors i el que representen els líders. Coherència que ve condicionada pel que representa el partit, el context polític i la imatge personal que projecten, la seva competència i integritat, i les seves posicions polítiques. En altres paraules, una bona

incardinació entre líder i partit és imprescindible.

Per la seva part, Rico ens explica una singularitat del joc electoral del Principat: el comportament dual de part dels votants socialistes. Sistemàticament, un bon nombre d'electors del PSC al Congrés dels Diputats

passen a abstenir-se (abstenció diferencial) o bé a votar altres opcions, sobretot CiU i, en menor mesura, Esquerra (vot dual) a les eleccions al Parlament. Els votants duals són majors de 50 anys, se senten més catalans que la mitjana, amb orígens a Catalunya, usen el català habitualment, miren mitjans de comunicació nacionals i creuen que les eleccions al Parlament són més importants que les del Congrés. En canvi, els abstencionistes diferencials són més joves, se senten més espanyols que la mitjana, amb orígens fora de Catalunya, el castellà és la seva llengua habitual, acostumen a mirar els canals estatals de televisió i creuen que les eleccions no serveixen per a gaire.

Les dades aportades per l'autora ratifiquen com a causa d'aquest comportament la manca d'identificació amb les institucions catalanes per part d'aquests segment de l'electorat i que les eleccions catalanes siguin considerades com de segon ordre. Malgrat que aquest comportament dual afecta l'opció socialista, ens pot permetre trobar elements per fer front al nostre peculiar comportament dual: l'abstenció en les eleccions al Congrés. |

El comportament electoral dual a Catalunya

Clara Riba* | clara.riba@upf.edu

Cada vegada que finalitza un cicle electoral afloren multitud d'interpretacions sobre el comportament electoral dels catalans i catalanes. Observem els resultats dels diferents comicis i iniciem un joc de sumes i restes per intentar desxifrar qui ha robat vots a qui com si els guanys i pèrdues de cada formació estiguessin determinats per un traspàs automàtic de vots. Una lectura molt simple i sovint tendenciosa dels cicles electorals que no sol correspondre amb el comportament real de l'electorat. I menys en el cas català, on fenòmens com el vot dual o l'abstenció diferencial dificulten encara més aquesta anàlisi.

Entenem per comportament dual la conducta de determinats electors que modifiquen de manera sistemàtica la seva preferència de vot en funció de si les eleccions són al Parlament de Catalunya o al Congrés dels Diputats. Aquest tipus de comportament ha tingut una forta incidència a Catalunya des de l'inici de la democràcia, fet que ha despertat l'interès del món acadèmic.

* Professora de Ciència Política de la UPF

El comportament dual és la conducta de determinats electors que modifiquen sistemàticament el seu vot en funció de si les eleccions són al Parlament de Catalunya o al Congrés dels Diputats

Dins d'aquesta conducta podem distingir dues pautes: el vot dual i l'abstenció diferencial. Anomenem vot dual el comportament consistent a votar un partit d'àmbit estatal a les eleccions al Congrés i un d'àmbit català a les del Parlament de Catalunya. El vot dual que històricament ha tingut un major volum és el que ha alternat el vot al PSC a les eleccions al Congrés i el vot a CiU a les del Parlament català. D'altra banda, l'abstenció diferencial consisteix a votar un partit d'àmbit estatal a les eleccions al Congrés i abstenir-se en les eleccions catalanes. Aquest tipus de comportament ha afectat especialment els votants del PSC.

En referir-se al canvi de vot entre eleccions diferents, el vot dual té punts de contacte amb altres conceptes com el vot dividit (split voting) —un mateix elector vota partits diferents per a institucions diferents— o el vot fluctuant (swing vote) —el sentit del vot va oscil·lant al llarg del temps—. No obstant això, es diferencia de tots dos en tractar-se d'un comportament on el vot varia sistemàticament en funció del tipus d'elecció, dirigint-se als partits d'àmbit estatal en les eleccions al Congrés dels Diputats i als d'àmbit català en les eleccions al Parlament de Catalunya, sense que aquest canvi vingui motivat per elements conjunturals, sinó pels àmbits territorials de la competició política.

El comportament dual de l'electorat català ha portat que des de les primeres eleccions democràtiques de 1977 fins a l'actualitat el PSC hagi guanyat sempre les eleccions al Congrés dels Diputats i la coalició de CiU

hagi guanyat gairebé sempre les eleccions al Parlament de Catalunya. És aquest canvi sistemàtic de partit guanyador en eleccions d'àmbit estatal i autonòmic el que crida poderosament l'atenció i converteix Catalunya en un cas especial que ha merescut estudis específics. Un estudi anterior realitzat amb dades del període 1977-1991¹ arribava a la conclusió que la victòria de CiU a totes les eleccions al Parlament català —quan era el PSC qui guanyava a totes les eleccions al Congrés espanyol— era deguda a la combinació dels dos fenòmens: el vot dual i l'abstenció diferencial. En concret, els canvis es produïen bàsicament per l'estabilitat del vot de CiU i la volatilitat del vot socialista de les eleccions al Congrés, bona part del qual passava a CiU o a l'abstenció en les del Parlament. En les eleccions més recents sembla haver-se trencat la monotonia del comportament electoral dels catalans, ja que, per primer cop, el PSC, en coalició amb Ciutadans pel Canvi, obté més vots que CiU en les eleccions catalanes de 1999 i 2003 en què va guanyar per l'estret marge del 0,2% de vots. D'aquesta manera, el present estudi pretén contrastar fins a quin punt es manté actualment la presència d'un comportament dual a Catalunya.

---

1 RIBA, C., *Vot dual i abstenció diferencial. Tres aproximacions a l'estudi del comportament electoral a Catalunya (1982-1993)*. Tesis doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra, 1995.

RIBA, C., «Voto dual y abstención diferencial: un estudio sobre el comportamiento electoral en Cataluña» *Revista Española de Investigaciones Sociológicas* número 91, pàgines 59-88. Madrid, 2000.

Anomenem vot dual el comportament consistent a votar un partit d'àmbit estatal a les eleccions al Congrés i un d'àmbit català a les del Parlament

L'article utilitza dades de les eleccions al Congrés de 2004 i 2008 i de les eleccions al Parlament de Catalunya de 2003 i 2006. En un primer moment es fa una anàlisi amb dades agregades per presentar evidències a favor de la presència de comportaments duals a partir dels resultats electorals per municipis. En segon lloc, s'expliciten les hipòtesis presents a la literatura sobre les causes dels comportaments duals i es contrasten empíricament amb dades individuals d'enquesta. Finalment es presenta un perfil dels electors que realitzen vot dual i abstenció diferencial i es conclou amb una valoració dels resultats obtinguts.

Evidències de comportament dual en les dades agregades

És ben sabut que en els països on es celebren diversos tipus d'eleccions, el nivell de participació no acostuma a ser el mateix en totes elles, sinó que hi ha una espècie de jerarquia. Als països europeus, les eleccions legislatives o presidencials són les que aconseguixen una major participació, mentre que les eleccions al Parlament Europeu són sempre les menys participatives, fet que situa les eleccions regionals o autonòmiques i municipals en una posició intermèdia. La principal explicació per a l'existència d'aquestes diferències és la Teoria de les eleccions de segon ordre, que desenvolupen Karlheinz Reif i Her-

mann Schmitt.² Segons aquesta explicació, en qualsevol àmbit territorial sempre hi ha unes eleccions que són considerades pels votants com les més importants, motiu pel qual creuen convenient dir-hi la seva i, en conseqüència, hi participen majoritàriament. En canvi, en les eleccions considerades de segon ordre, les conseqüències pel ciutadà que es deriven de la victòria d'una o altra candidatura semblen tenir menys incidència, motiu pel qual deixa de ser important pels electors acudir a les urnes i, com a resultat, la participació baixa.

Pel conjunt de Catalunya sembla complir-se la teoria de les eleccions de segon ordre, ja que en les eleccions al Congrés dels Diputats la participació sempre ha estat més elevada que en les eleccions al Parlament i, en aquestes, sempre ho ha estat més que en les europees. No obstant això, en observar els resultats electorals desagregats per municipis, s'arriba a la conclusió que l'explicació no és tan simple i hi ha algun altre factor que influeix en el nivell de participació. En efecte, en els municipis grans de Catalunya, hom pot observar que hi ha diferències de participació en les eleccions al Parlament bastant sistemàtiques en funció de les preferències polítiques dels seus ciutadans. En aquest sentit, en aquells municipis on acostuma a guanyar el PSC, la participació

---

2 REIF, K. i SCHMITT H. «Nueve elecciones nacionales de rango secundario: Un marco conceptual para el análisis de los resultados de las elecciones para el Parlamento Europeo» *Revista de Estudios Políticos* número 16, pàgines 7-58. Madrid, 1980.

L'abstenció diferencial consisteix a votar un partit d'àmbit estatal a les eleccions al Congrés i abstenir-se a les catalanes

TAULA 1. MITJANES D'ABSTENCIÓ SEGONS TIPUS DE MUNICIPI DE LES POBLACIONS DE MÉS DE 20.000 HABITANTS. (%)

	Parlament de Catalunya 2003	Parlament de Catalunya 2006	Congrés dels Diputats 2004	Congrés dels Diputats 2008	N
Municipis fidels al PSC	42,51	48,66	24,46	29,28	25
Altres municipis	40,73	47,11	24,92	30,19	15
Municipis duals	36,37	42,99	23,61	29,82	19
Municipis fidels a CiU	28,61	34,63	19,64	27,57	1
Diferència: fidels PSC - duals	6,14	5,67	0,85	-0,54	

Font: Ministerio del Interior. En negreta, diferències estadísticament significatives (nivell de significació<0,001)

sol ser més baixa que en aquells municipis on acostuma a guanyar CiU. S'ha buscat quina és la força guanyadora i quina la participació en les eleccions al Congrés de 2004 i de 2008 i en les eleccions al Parlament català de 2003 i de 2006 en els municipis de Catalunya que tenen més de 20.000 habitants.³ Aquests municipis s'han agrupat en quatre blocs: el primer bloc, que anomenarem «municipis fidels al PSC», està format per les ciutats en què el PSC ha vençut en les quatre convocatòries; el segon bloc, que anomenarem «municipis duals», està format

per les poblacions en què el PSC ha guanyat en les dues eleccions al Congrés i CiU ha guanyat en les dues eleccions al Parlament; el tercer bloc, que anomenarem «municipis fidels a CiU», està format per les poblacions en què CiU ha guanyat en les quatre convocatòries; finalment, el grup residual, que anomenarem «altres municipis», està format per ciutats en què el PSC ha vençut en les dues eleccions al Congrés i en les eleccions al Parlament de 2003 i CiU ha vençut en les eleccions al Parlament de 2006. La taula 1 presenta les mitjanes d'abstenció en les quatre eleccions per grups de municipis.

La darrera columna de la taula mostra que els municipis de vot fidel al PSC i de vot dual són els més nombrosos en-

3 N'hi ha un total de 60 i entre tots ells contenen el 71% de la població de Catalunya.

El comportament dual ha fet que des de les primeres eleccions democràtiques, el PSC hagi guanyat sempre les eleccions al Congrés i CiU gairebé sempre les del Parlament

tre les grans ciutats de Catalunya, mentre que tan sols hi ha un municipi –Vic– de vot fidel a CiU. No existeixen variacions significatives en el percentatge mitjà d'abstenció en les eleccions al Congrés en funció del tipus de municipi, però sí en les eleccions al Parlament, on s'observa una certa gradació: l'abstenció és més important en els municipis fidels al PSC que en els municipis duals, fet que situa els altres municipis en una posició intermèdia. L'únic municipi de vot fidel a CiU mostra els percentatges d'abstenció més baixos de tots els grups, però en tractar-se d'una única dada fa difícil treure'n conclusions. La darrera fila de la taula 1 conté les diferències de participació entre els dos grups de municipis d'interès: els fidels al PSC i els duals. Mostra que l'abstenció en les eleccions al Parlament de Catalunya –tant el 2003 com el 2006– és aproximadament un 6% més elevada en els municipis fidels al PSC que en els municipis duals, mentre que no hi ha diferències en les eleccions generals.

Aquest resultat concorda amb l'obtingut en l'anàlisi dels resultats electorals dels municipis majors de 20.000 habitants de Catalunya per al període 1977-1992. La mitjana d'abstenció a les eleccions al Parlament d'aquest període va ser un 5% més elevada en els municipis de domini del PSC que en els municipis de vot dual, sense que s'observessin diferències significatives entre els dos grups en la mitjana d'abstenció a les eleccions al Congrés dels Diputats.

Tot i que treballar amb dades agregades no permet la realització d'inferències sobre comportaments individu-

als, de l'anàlisi dels resultats per municipis de les quatre eleccions del darrer període se'n desprèn que, tot i els canvis de govern que hi ha hagut tant a Catalunya com a l'Estat espanyol, el patró dual es manté. És a dir, es pot afirmar que l'abstenció a les eleccions catalanes no està aleatòriament repartida, sinó que és major en els territoris on la força que predomina electoralment és el partit dels socialistes. Aquest fet sembla confirmar l'existència de factors polítics, al marge de la consideració dels comicis al Parlament com eleccions de segon ordre, que afecten l'abstenció en les eleccions catalanes.

Hipòtesis explicatives dels comportaments duals

Hi ha tres tipus d'hipòtesis que intenten explicar la menor participació de l'electorat en les eleccions al Parlament respecte de les eleccions al Congrés: la falta d'identificació amb les institucions catalanes, la manca d'oferta política i la ja esmentada Teoria de les eleccions de segon ordre.

La primera de les hipòtesis atribueix l'abstenció diferencial a la poca identificació amb les institucions catalanes i a la manca de sentiment català de bona part de la població procedent de la immigració interna dels anys seixanta i setanta del segle passat. L'origen territorial de bona part dels abstencionistes diferencials dóna suport a aquesta hipòtesi. Aquests ciutadans, –que parlen ha-

Hi ha tres teories sobre la major abstenció a les eleccions catalanes: la falta d'identificació amb les institucions catalanes, la manca d'oferta política i la teoria de les eleccions de segon ordre

bitualment castellà, que es relacionen en el seu àmbit de residència i treball majoritàriament amb altres persones immigrades i que solen veure canals de televisió d'àmbit estatal— estan allunyats de la realitat política catalana i tenen la percepció que les eleccions al Parlament no els afecten.⁴

La segona hipòtesi planteja que l'abstenció diferencial, en part ve provocada per la inexistència a Catalunya d'un partit amb posicions d'esquerra clarament espanyolistes.⁵ Aquesta mancança fa que en les eleccions al Parlament, en què la dimensió nacional adquireix una major preponderància, els electors de l'esquerra no catalanista no se sentin representats per cap de les opcions polítiques que s'hi presenten i optin per abstenir-se.⁶ La recent aparició en la política catalana de C's posa en dubte la validesa actual d'aquesta hipòtesi.

La tercera hipòtesi sosté que la Teoria de les eleccions de segon ordre és la que explica les diferències de participació entre eleccions de diferents nivells en un sistema polític de multigovernança, però també pot ser causa del canvi de vot entre eleccions de diferent nivell. En la percepció

de cada individu hi ha sempre un tipus d'elecció que ell considera com la més important i en la qual convé votar. La resta d'eleccions són considerades de segon ordre i, des d'aquest punt de vista, donen al ciutadà una major llibertat per comportar-se d'una manera diferent que quan es tracta de votar per a coses considerades més «serioses». En aquest sentit, la consideració per part dels electors de les eleccions al Parlament com a eleccions de segon ordre pot dur-los a abstenir-s'hi —però no en les de primer ordre, fent una abstenció diferencial— o bé a realitzar un vot expressiu o de protesta donant el suport a una força política diferent de la que vota en les eleccions de primer ordre —fent un vot dual—. Ara bé, aquesta major expressivitat del vot en eleccions considerades de segon ordre per explicar el vot dual no encaixa satisfactòriament amb la regularitat dels canvis de vot entre partits d'àmbit estatal i partits d'àmbit català, característica del vot dual.

De la mateixa manera, quins són els motius pels quals determinats electors realitzen un vot dual? També en aquest cas la literatura ha plantejat tres hipòtesis: el canvi d'arena electoral, el repartiment del poder i la bidimensionalitat de l'espai polític català.

Des de la teoria de l'elecció racional es manté que el repartiment de competències entre institucions acostuma a restringir les preferències que es tenen en compte en cada votació.⁷ En conseqüència, és lògic que la deci-

4 CONTRERAS, J., FONT, J. i RICO, G., *L'abstenció en les eleccions al Parlament de Catalunya*. Mediterrània Col·lecció Politiques número 23. Barcelona, 1998.

5 FONT, J. i VIRÓS, R., «Catalan Electoral Abstention: What, When, Who, Why, What If» Treball presentat al workshop «Electoral abstention in Europe», organitzat per l'Institut de Ciències polítiques i Socials a Barcelona. Barcelona, 1993.

6 COLOMER, J. M.; PADRÓ-SOLANET, A. i RIBA, C., *Factors de l'abstenció electoral a Rubí*. Mimeo. Barcelona, 1993

7 COLOMER, J. M., «El equilibrio político inducido estructuralmente» *Revista de Es-*

La literatura ha plantejat tres hipòtesis per justificar el vot dual: el canvi d'arena electoral, el repartiment del poder i la bidimensionalitat de l'espai polític català

sió de vot variï en funció del tipus d'elecció. Alguns estudis han mostrat que els votants duals són electors centristes que volen estabilitat i governs forts i que creuen que cada una de les dues forces entre les que alternen el vot és la que defensa millor els interessos dels corresponents nivells de govern: els partits d'àmbit estatal en les eleccions generals i els partits d'àmbit català en les eleccions catalanes.⁸ Des d'aquesta perspectiva, cal entendre la modificació de l'opció de vot com una conseqüència del canvi d'arena electoral. La causa del vot dual és que la competició política en l'arena estatal no és coincident i els partits no juguen el mateix rol que en l'arena autonòmica.

Un segon raonament que alguns ciutadans fan servir per explicar el seu vot dual és la conveniència d'un repartiment de poder entre diverses forces polítiques com a manera d'evitar abusos partidistes.⁹ Si totes les institucions estiguessin governades pel mateix partit, aquest exerciria una espècie de monopoli que aniria en detriment dels interessos dels ciutadans.

El tercer argument està basat en la bidimensionalitat

de l'espai català de competició política. Segons la teoria dels models espacials de vot,¹⁰ els electors tendeixen a votar el partit més proper a les pròpies posicions en l'espai polític. A causa de les competències pròpies de cadascuna de les institucions i dels temes tractats en les campanyes electorals, la importància relativa de les dimensions políticoideològiques varia segons el tipus d'elecció, sent més important la dimensió esquerra-dreta en les eleccions al Congrés dels Diputats i la nacional en les eleccions al Parlament. Segons aquesta teoria, el canvi de ponderació de les dimensions provoca una variació de la distància als partits percebuda per l'elector i, en alguns casos, fa que el partit percebut com a més proper sigui diferent en unes i altres eleccions.¹¹ Així, un elector que tingui posicions lleugerament d'esquerreres i catalanistes, pot considerar que el partit més proper és el PSC en les eleccions al Congrés —on la dimensió preponderant és l'esquerra-dreta— i que ho és CiU en les eleccions al Parlament —on la dimensió que predomina és la nacional—. Tot i el seu atractiu, aquesta hipòtesi no ha pogut ser contrastada empíricament degut a la inexistència de dades panell que proporcionin informació sobre la rellevància de les dues dimensions en el context d'eleccions

---

tudios Constitucionales número 8, pàgines 27-38. Madrid, 1991.

8 FONT, J. i MONTERO, J. R., «El voto dual en Cataluña: Lealtad i transferencia de votos en las elecciones autonómicas» *Revista de Estudios Políticos* número 73, pàgines 7-34. Madrid, 1991.

9 FONT, J. i MONTERO, J. R., «El voto dual en Cataluña: Lealtad i transferencia de votos en las elecciones autonómicas» *Revista de Estudios Políticos* número 73, pàgines 7-34. Madrid, 1991.

10 ENELOW, J. M. i HINICH, M. J., *The Spatial Theory of Voting. An Introduction*. Cambridge University Press. Cambridge, 1984.

11 COLOMER, J. M. i PADRÓ-SOLANET, A., «Espacio político-ideológico y temas de campaña. El ejemplo de las elecciones autonómicas de Cataluña de 1992» *Revista de Estudios Políticos* número 78, pàgines 131-159. Madrid, 1992.

Comparant les dades actuals amb les del període 1982-1993 trobem que, mentre que el vot dual s'accentua, hi ha una certa disminució de l'abstencionisme diferencial

al Congrés i al Parlament. No obstant això, una simulació realitzada amb dades de 1989 i 1992 sembla indicar que la dimensió esquerra-dreta té un pes entre doble i triple que la nacional en les eleccions al Congrés, mentre que només és el doble en les eleccions al Parlament.¹²

Contrastació empírica de les hipòtesis causals dels comportaments duals

En aquest apartat s'utilitzen dades d'enquesta¹³ per contrastar la persistència de comportaments duals a Catalunya en el període recent i les hipòtesis explicatives d'aquest fet. El record de vot en les eleccions al Congrés i al Parlament més properes manifestat pels enquestats ha permès identificar els votants duals i els abstencionistes diferencials. S'ha definit com a votant dual el ciutadà que manifesta haver votat per un partit d'àmbit estatal en les eleccions al Congrés de 2004 (PP, PSC o ICV-EUiA) i per un partit d'àmbit català en les eleccions al Parlament de 2006 (CiU o Esquerra). S'ha definit com a abstencionista diferencial el ciutadà que manifesta haver votat un partit d'àmbit estatal en les eleccions de 2004, però que

es va abstenir en les de 2006. Com a resultat s'han identificat 157 votants duals (7,9%) i 61 abstencionistes diferencials (3,1%) en la mostra. Comparant aquestes dades amb les del període 1982-1993,¹⁴ trobem que, mentre el vot dual sembla mantenir-se o fins i tot augmentar, hi ha hagut una certa disminució de l'abstencionisme diferencial en els darrers anys.

A continuació, prenent el vot dual i l'abstenció diferencial com a variables dependents, s'han considerat un conjunt de variables explicatives que permetin contrastar les hipòtesis explicitades en l'apartat anterior:

- Manca d'identificació amb les institucions i la realitat catalanes: la identificació nacional subjectiva –mesurada en una escala de cinc punts que va des del sentiment 1 «únicament espanyol» als 5 «únicament català»–, el lloc de naixement i lloc de naixement dels pares, llengua habitual a casa, grau de coneixement del català i canal de televisió que mira habitualment.
- Manca d'oferta política: els electors no tenen simpatia per cap partit o bé consideren que cap partit és proper a les seves idees.
- Teoria de les eleccions de segon ordre: els electors que consideren que les eleccions al Parlament de Ca-

12 RIBA, C., *Vot dual i abstenció diferencial. Tres aproximacions a l'estudi del comportament electoral a Catalunya (1982-1993)*. Tesis doctoral. UAB. Bellaterra, 1995.

13 Les dades són del Sondeig d'opinió Catalunya 2007 de l'ICPS, de novembre de 2007, en el què varen ser consultats 2.000 electors.

14 RIBA, C., «Voto dual y abstención diferencial: un estudio sobre el comportamiento electoral en Cataluña» *Revista Española de Investigaciones Sociológicas* número 91, pàgines 59-88. Madrid, 2000.

Els votants duals estan situats entre l'espai polític del PSC i el de CIU. Si es té en compte que a les eleccions al Congrés domina l'eix ideològic i a les catalanes el nacional, s'entén el canvi de vot

talunya són de segon ordre a partir d'una pregunta sobre quines són les eleccions més importants.

- Canvi de l'arena política: a partir de les preguntes sobre qui defensa millor els interessos dels espanyols i dels catalans. Permet diferenciar els individus que consideren que els partits d'àmbit estatal són els que millor defensen els interessos dels espanyols i dels catalans dels que creuen que els partits d'àmbit estatal són els que millor defensen els interessos dels espanyols i els partits d'àmbit català, els dels catalans.
- Bidimensionalitat de l'espai polític català: la posició ideològica i el sentiment de pertinença, així com la proximitat a la qual perceben els partits.
- Conveniència de repartir el poder: no es disposa de variables que permetin contrastar aquesta hipòtesi. No obstant això, aquesta sembla haver perdut suport en els darrers anys, atès que des de 2004 el Govern de l'Estat i el de la Generalitat són en mans del PSOE i d'una coalició encapçalada pel PSC, respectivament.

Finalment, cal destacar que s'han introduït en l'anàlisi altres variables sòcioestructurals i polítiques que la literatura ha mostrat que estan relacionades amb la participació electoral i l'orientació del vot.

En primer lloc, s'ha realitzat una anàlisi bivariant per observar la presència de relacions significatives entre cada una de les variables explicatives i el vot dual i l'abstenció

diferencial. La taula 2, que presenta el signe positiu o negatiu del efectes estadísticament significatius ($\alpha=0,05$), permet comprovar que els efectes observats concorden amb les hipòtesis establertes.¹⁵ A continuació s'han estimat uns models multivariants de regressió logística en què la probabilitat de realitzar un vot dual o bé de fer una abstenció diferencial es pot predir a partir del conjunt de les variables de la taula 2.

Cal indicar que les elevades correlacions entre algunes de les variables explicatives n'han impossibilitat la incorporació simultània en un model multivariant. Per solucionar-ho s'ha optat per construir dues noves variables. En primer lloc, l'Índex de catalanitat¹⁶ està configurat per les variables de naixement de l'entrevistat i dels seus dos pares a Catalunya, el català com a llengua habitual a casa –o bé el català i el castellà–, el grau de coneixement del català i el canal de televisió que mira habitualment és TVC o C33. Com més elevat és el valor de l'índex de catalanitat, més arrelat està l'individu a Catalunya. La segona variable introduïda és l'Índex d'eficàcia política, la qual agrupa les variables que habitualment s'utilitzen com a indicadors del sentiment d'eficàcia política –«els partits només serveixen per a dividir a la gent»; «les eleccions no serveixen per a res, segueixen manant els de sempre»;

---

¹⁵ Cal indicar que l'escàs nombre d'abstencionistes diferencials que hi ha a la mostra pot ser el causant que poques de les variables considerades mostrin una relació significativa amb l'abstenció diferencial.

Els abstencionistes diferenciais tenen un sentiment menys catalanista, fet que els predisposa a l'abstenci3 a les eleccions al Parlament, on es parla principalment de temes catalans

TAULA 2. ASSOCIACIONS BIVARIADES DE LES VARIABLES AMB ELS COMPORTAMENTS DUALS

	Vot dual	Abstenci3 diferencial
Variables que permeten contrastar les hip3tesis		
S'identifica nom3 com a catal3 o m3 catal3 que espanyol	+	
S'identifica nom3 com a espanyol o m3 espanyol que catal3	-	
Ha nascut a Catalunya	+	
Els dos pares han nascut fora de Catalunya	-	
La llengua habitual a casa 3 el catal3 o b3 el catal3 i el castell3	+	
Grau de coneixement del catal3	+	
Mira habitualment els canals de televisi3 catalana TVC o C33	+	-
No se sent proper ni t3 simpatia per cap partit	-	
Les eleccions al Parlament s3n de segon ordre	-	+
Els partits d'3mbit estatal s3n els que millor defensen els interessos dels espanyols i dels catalans	-	
Els partits d'3mbit estatal s3n els que millor defensen els interessos dels espanyols i els d'3mbit catal3, els dels catalans	+	
Variables de control s3cioestructurals		
Edat (1 "18-24"; 2 "25-34" 3 "35-50" 4 "51 i m3")	+	
3s cat3lic practicant	+	
Variables de control pol3tiques		
S'interessa bastant o molt per la pol3tica		-
Est3 molt satisfet amb el funcionament de la nostra democr3cia	-	
Els partits nom3 serveixen per dividir la gent	-	
Les eleccions no serveixen per a res, continuen manant els de sempre	-	
Els pol3tics es critiquen molt entre ells, per3 en realitat s3n tots iguals	-	+

Font: Elaboraci3 pr3pia

El 79% del vot dual correspon a votants del PSC a les eleccions al Congrés que es decanten per CiU o Esquerra a les eleccions del Parlament

TAULA 3. EFECTES INDEPENDENTS DE LES VARIABLES EXPLICATIVES EN ELS COMPORTAMENTS DUALS

	Vot dual	Abstenció diferencial
Variables que permeten contrastar les hipòtesis		
Les eleccions al Parlament són de segon ordre	-	+
Els partits d'àmbit estatal són els que millor defensen els interessos dels espanyols i dels catalans	-	
Els partits d'àmbit estatal són els que millor defensen els interessos dels espanyols i els d'àmbit català, els dels catalans	+	
No mira habitualment els canals de televisió catalana TVC o C33		+
La llengua habitual a casa és el català o bé el català i el castellà	+	
Grau de coneixement del català	+	
Mira habitualment els canals de televisió catalana TVC o C33	+	-
Variables de control polítiques		
Edat	+	
Està molt satisfet amb el funcionament de la nostra democràcia	-	
Índex d'eficàcia política	+	
Els polítics es critiquen molt entre ells, però en realitat són tots iguals	-	

Font: Elaboració pròpia

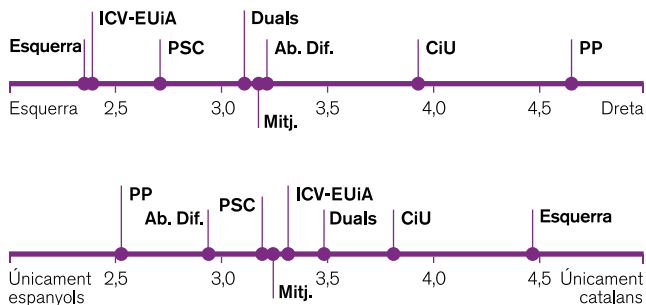
i «els polítics es critiquen molt entre ells, però en realitat són tots iguals»-. S'ha definit la variable de tal manera que, com més elevat és el valor de l'índex, més elevat és el sentiment d'eficàcia política.¹⁶

16 En cada cas, l'índex és la primera component principal del conjunt de variables que agrupa.

La taula 3 presenta els signes dels efectes independents de les variables que han resultat ser significatives en la predicció dels comportaments duals. Tant la taula 2 com la taula 3 s'estructuren de manera que primer es presenten les variables que permeten contrastar les hipòtesis plantejades i després les variables de control. Tal com es pot observar, algunes de les variables que

En el cas d'Esquerra, destaca l'augment de votants duals que donen suport al PSC a nivell estatal i opten pel partit independentista a les eleccions catalanes

GRÀFIC 1. POSICIÓ IDEOLÒGICA I IDENTIFICACIÓ NACIONAL DELS VOTANTS DE CADA PARTIT I DELS ELECTORS AMB COMPORTAMENTS DUALS

Font: Elaboració pròpia

en la taula 2 apareixien com a relacionades amb els comportaments duals, han desaparegut en els models de predicció del vot dual i de l'abstenció diferencial de la taula 3. Això no vol dir que no tinguin incidència, sinó que el seu efecte ja queda capturat per alguna de les altres variables i, per tant, no aporten nova informació al model.

Pel que fa a la hipòtesi sobre la bidimensionalitat de l'espai polític català i el canvi de ponderació de les dues dimensions en funció del tipus de convocatòria electoral per a explicar el vot dual, ja s'ha indicat que no es disposa de dades que permetin contrastar-la adequadament. Però sí que és possible aproximar-s'hi observant la posició ideològica i el sentiment nacional dels votants de cada partit i dels electors amb comportaments duals. Les mitjanes d'autoubicació en les dues dimensions estan reproduïdes en la taula 4 i representades en el gràfic 1.

D'aquesta manera, els gràfics mostren com els electors amb comportaments duals són electors amb posicions ideològiques de centre-esquerra, posició que coincideix amb la de la mitjana de l'electorat. En canvi, aquests mateixos electors declaren un sentiment d'identificació nacional diferent de la mitjana. Concretament, els votants duals se senten més catalans i els abstencionistes diferencials s'hi senten menys que la mitjana. Aquest posicionament més i menys catalanista és el que probablement porta als corresponents electors a adoptar comportaments diferenciats en les eleccions al Parlament de Catalunya, és a dir, a fer un vot dual o un abstencionisme diferencial.

L'estudi constata les hipòtesis de la manca d'identificació amb les institucions catalanes i la teoria de les eleccions de segon ordre com a causes de l'abstenció diferencial

La posició mitjana dels votants duals en els dos eixos, en una posició intermèdia entre la dels votants del PSC i CiU, justifica que aquests ciutadans es decantin pel PSC en les eleccions al Congrés, en què la dimensió ideològica és la que té més pes en la decisió i, en canvi, votin per CiU en les eleccions al Parlament, en què els aspectes vinculats a temes catalans són més presents. Evidentment, no tots els votants duals estan propers a la mitjana. N'hi ha alguns en posicions bastant més catalanistes, per als quals, probablement, el vot més lògic a les eleccions al Parlament és Esquerra en comptes de CiU. I també n'hi ha d'altres que tenen posicions més dretanes, per als quals el vot dual més lògic és el de votar el PP a les eleccions al Congrés i CiU a les eleccions al Parlament. Però, en qualsevol cas, el vot dual majoritari és el que alterna el seu vot entre PSC al Congrés i CiU al Parlament. Els abstencionistes diferencials, en canvi, tenen un sentiment bastant menys catalanista que el conjunt de l'electorat. La seva mitjana en l'eix nacional se situa entre la mitjana dels votants del PP i la dels del PSC. Aquest sentiment més espanyolista que el de la majoria els predisposa a l'abstenció en les eleccions al Parlament, en què es parla principalment de temes catalans.

En nombre de votants, el partit que surt més perjudicat pel comportament dual és el PSC, tot i que en percentatge ho és més el PP a causa del menor volum de vot que obté (taula 5). Aquest fet queda palès en la taula 6, que mostra la tipologia de votants duals entre 2004 i 2006 observada en

TAULA 4. MITJANES D'AUTOUBICACIÓ IDEOLÒGICA I NACIONAL

	Escala esquerra-dreta 1 Extrema esquerra 4 Centre 7 Extrema dreta	Escala d'identificació nacional 1 Únicament espanyol 3 Tant espanyol com català 5 Únicament català
Votants del PP	4,66	2,53
Votants de CiU	3,94	3,81
Votants d'Esquerra	2,34	4,48
Votants del PSC	2,71	3,20
Votants d'ICV-EUiA	2,36	3,32
Votants duals	3,12	3,49
Abstencionistes Diferencials	3,22	2,94
Tots els electors	3,18	3,24

Font: Elaboració pròpia. En negreta, les mitjanes significativament diferents de les del conjunt "tots els electors" (nivell de significació = 0,05)

Les dades mostren el canvi d'arena electoral com a causa del vot dual: veuen els partits estatals com els més útils al Congrés i els d'àmbit català eficaços al Parlament

TAULA 5. COMPORTAMENT DUAL DELS PARTITS D'ÀMBIT ESTATAL A LES ELECCIONS AL CONGRÉS DELS DIPUTATS DE 2004 (%)

	Record de vot Congrés dels Diputats de 2004			Tots els electors
	PP	PSC	ICV-EUiA	
Vot dual	25,5	19,1	7,6	7,9
Abstenció diferencial	7,2	5,9	7,7	3,1
Comportament dual	32,7	25,0	15,3	11,0
(N)	111	648	80	2000

Font: Font: Elaboració pròpia. En negreta, els percentatges significativament diferents de la mitjana global

les dades de la mostra analitzada. Les dues primeres columnes indiquen que el 79% del vot dual correspon a votants del PSC en les eleccions al Congrés que es decanten per CiU o Esquerra en les eleccions al Parlament.

Finalment, un altre element que cal posar de manifest és la transformació del comportament dual de l'electorat d'Esquerra al llarg de la darrera dècada. En aquest sentit, en l'estudi anterior apuntàvem que Esquerra patia una tercera tipologia de comportament dual: l'abstenció diferencial inversa.¹⁷ Aquest comportament dual ve marcat per l'abstenció d'alguns electors a les eleccions al Congrés dels Diputats, els quals passen a votar Esquerra a les eleccions al Parlament de Catalunya. A aquesta dinàmica històrica cal sumar-hi la creixent aparició de votants duals que donen suport al PSC a nivell estatal i que opten per votar Esquerra a les eleccions catalanes. Tal com es pot veure a la taula 6, aquesta és la segona opció entre els votants duals.

Conclusions

La primera conclusió important que es deriva de l'anàlisi és que el comportament dual segueix present a Catalunya, tot i que la magnitud de l'abstencionisme diferencial

17 RIBA, C., «Voto dual y abstención diferencial: un estudio sobre el comportamiento electoral en Cataluña» *Revista Española de Investigaciones Sociológicas* número 91, pàgina 32. Madrid, 2000.

Els votants duals tenen més de 50 anys,
se senten més catalans que la mitjana,
tenen un sentiment d'eficàcia política
elevat i creuen que les eleccions més
importantes són les del Parlament

TAULA 6. TIPOLOGIA DE VOTANTS DUALS (CONGRÉS DELS DIPUTATS 2004 – PARLAMENT DE CATALUNYA 2006) (%)

	PSC → CiU	PSC → Esquerra	PP → CiU	ICV-EUiA → Esquerra	ICV-EUiA → CiU	Total
Nombre de votants duals	71	53	27	4	2	157
Percentatge del vot dual	45,2	33,8	17,2	2,5	1,3	100,0

Font: Font: Elaboració pròpia.

sembla haver disminuït respecte el de deu anys enrere.

Pel que fa a les causes de l'abstenció diferencial, els resultats donen suport a la hipòtesi d'una certa manca d'identificació amb les institucions catalanes i a la hipòtesi de les eleccions de segon ordre: els ciutadans que no miren habitualment els canals de televisió catalans i aquells que opinen que les eleccions al Parlament de Catalunya són de segon ordre tenen més probabilitat de fer una abstenció diferencial que la resta. En canvi, no s'han trobat evidències a favor de la hipòtesi de la manca d'oferta política, atès que el fet de no sentir-se proper o no tenir simpatia per cap partit no ha resultat ser un factor significatiu.

Pel que fa a les hipòtesis sobre les causes del vot dual, les dades confirmen plenament la del canvi d'arena electoral. Els ciutadans que opinen que els partits estatals són els que millor defensen els interessos tant d'espanyols com de catalans, són menys proclius al vot dual que

la resta, mentre que els que opinen que els partits estatals defensen bé els interessos espanyols, però que són els partits d'àmbit català els que millor defensen els interessos dels catalans, tenen moltes més probabilitats de realitzar un vot dual.

Els votants duals són ciutadans grans, de més de 50 anys, se senten més catalans que la mitjana, tant ells com els seus pares han nascut a Catalunya, saben escriure en català i aquesta és la llengua que usen habitualment a casa, acostumen a mirar els canals de televisió catalana, tenen un sentiment d'eficàcia política bastant elevat i creuen que les eleccions més importants són les del Parlament de Catalunya.

Els abstencionistes diferencials, en canvi, són més joves, amb sentiments més espanyols que la mitjana, han nascut a Catalunya però els seus pares no, saben escriure en català però a casa parlen habitualment en castellà, acostumen a mirar els canals de televisió estatals, tenen

Els abstencionistes diferencials són joves que se senten més espanyols que la mitjana, tenen un baix sentiment d'eficàcia política i creuen que les eleccions més importants són les del Congrés

un sentiment d'eficàcia política relativament baix —«les eleccions no serveixen per a res», «els polítics són tots iguals...»— i creuen que les eleccions més importants són les del Congrés dels Diputats.

En definitiva, aquest estudi permet concloure que, tot i la victòria en les eleccions al Parlament català de 1999 i de 2003 de la coalició formada al voltant del partit dels socialistes i del canvi de govern de la Generalitat que aquest fet ha propiciat, el fenomen del comportament dual continua present a Catalunya i continua afectant bàsicament els electors que voten el PSC en les eleccions al Congrés, molts dels quals passen a votar CiU o Esquerra en les eleccions al Parlament o bé s'hi abstenen. |

+ INFO

Fonts

- ▣ **MINISTERIO DEL INTERIOR**, *Resultats de les eleccions al Parlament de Catalunya 2003 i 2006 i de les del Congrés dels Diputats 2004 i 2008*.
- ▣ **ICPS**, *Sondeig d'opinió Catalunya 2007*. Novembre de 2007.

Articles

- COLOMER, J. M.**, «El equilibrio político inducido estructuralmente» *Revista de Estudios Constitucionales* número 8, pàgines 27-38. Madrid, 1991.
- COLOMER, J. M.** i **PADRÓ-SOLANET, A.**, «Espacio político-ideológico y temas de campaña. El ejemplo de las elecciones autonómicas de Cataluña de 1992» *Revista de Estudios Políticos* número 78, pàgines 131-159. Madrid, 1992.
- FONT, J.** i **MONTERO, J. R.**, «El voto dual en Cataluña: Lealtad i transferencia de votos en las elecciones autonómicas» *Revista de Estudios Políticos* número 73, pàgines 7-34. Madrid, 1991.
- REIF, K.** i **SCHMITT H.**, «Nueve elecciones nacionales de rango secundario: Un marco conceptual para el análisis de los resultados de las elecciones para el Parlamento Europeo» *Revista de Estudios Políticos* número 16, pàgines 7-58. Madrid, 1980.

RIBA, C., «Voto dual y abstención diferencial: un estudio sobre el comportamiento electoral en Cataluña» *Revista Española de Investigaciones Sociológicas* número 91, pàgines 59-88. Madrid, 2000.

Llibres

CANALS, R. M., **PALLARÈS, F.** i **VIRÓS, R.**, «Els eixos de competència electoral» en **EQUIP DE SOCIOLOGIA ELECTORAL** (ed.): *L'electorat català a les eleccions autonòmiques de 1988: Opinions, Actituds i Comportaments. Estudis Electorals 10*. Pàgines 151-182. Publicacions de la Fundació Jaume Bofill. Barcelona, 1991.

COLOMER, J. M.; **PADRÓ-SOLANET, A.** i **RIBA, C.**, *Factors de l'abstenció electoral a Rubí*. Mimeo. Barcelona, 1993.

CONTRERAS, J., **FONT, J.** i **RICO, G.**, *L'abstenció en les eleccions al Parlament de Catalunya*. Mediterrània Col·lecció Polítiques número 23. Barcelona, 1998.

ENELOW, J. M. i **HINICH, M. J.**, *The Spatial Theory of Voting. An Introduction*. Cambridge University Press. Cambridge, 1984.

FONT, J. i **VIRÓS, R.**, «Catalan Electoral Abstention: What, When, Who, Why, What If» Treball presentat al workshop «Electoral abstention in Europe», organitzat per l'*Institut de Ciències polítiques i Socials*. Barcelona, 1993.

RIBA, C., *Vot dual i abstenció diferencial. Tres aproximacions a l'estudi del comportament electoral a Catalunya (1982-1993)*. Tesis doctoral. UAB. Bellaterra, 1995.

Enllaços

 Institut de Ciències Polítiques i Socials
www.icps.cat

 Ministeri de l'Interior
www.mir.es

Els líders catalans en les eleccions al Parlament de 2006

Guillem Rico* | guillem.rico@uab.cat

La definició tradicional de la política es mou entorn el conjunt de teories sobre el govern de la societat i les activitats relacionades amb la gestió dels afers públics. Una perspectiva centrada en el debat de les idees que obvia que per la societat d'avui en dia té més força la imatge amb què embolcallem els projectes que el propi contingut en si. D'aquí la importància dels líders, la representació d'un tot, la personificació de qualsevol projecte col·lectiu.

Malgrat que l'estudi de la influència electoral dels líders en les democràcies parlamentàries ha conegut un creixement considerable en els darrers temps, encara és molt el que queda per descobrir sobre el fenomen de la personalització del vot. La comunitat científica ni tan sols ha arribat a una conclusió ferma en relació a la qüestió bàsica de si els candidats tenen una influència electoral re-

* Professor de Ciència Política de la UAB

Una condició indispensable per tal que els líders exerceixin un impacte en el comportament electoral és que siguin visibles, que la gent els reconegui i es mostri capaç fer-ne una avaluació

llevant o no.¹

La pregunta roman encara més oberta en l'àmbit, menys estudiat, de les anomenades «eleccions de segon ordre».² La visibilitat dels líders és una de les condicions necessàries de la personalització del vot. Quin impacte poden tenir els candidats en uns comicis als quals la majoria de la gent i els mitjans de comunicació concedeixen menys atenció i que sovint estan dominats per la dinàmica de l'arena política principal? No obstant això, cal veure les eleccions al Parlament de Catalunya com un cas especial, entre altres factors perquè constitueixen l'àmbit d'actuació «natural» i preferent dels partits catalanistes, unes formacions que conformen un sistema de competència radicalment diferent de l'existent a la resta de l'Estat.

D'altra banda, diversos treballs assenyalen que l'efecte dels líders tendeix a ser més gran en contextos on les eleccions parlamentàries funcionen com una elecció gairebé directa del cap de l'executiu.³ Això succeeix sobre-

tot quan els resultats electorals acostumen a produir majories clares d'un sol partit i aquest és capaç de governar sense haver de recórrer al suport d'altres grups. Des de finals dels anys noranta, el panorama polític català sembla haver entrat en una fase de fragmentació més gran, amb les dues primeres opcions concentrant un percentatge menor de vots, la qual cosa obliga els partits a arribar a acords per tal de formar governs estables. Aquesta tendència es consolida en les eleccions al Parlament de 2006.⁴ Durant la campanya s'arriba a parlar de fins a tres possibles coalicions postelectorals: la reedició del tripartit (PSC – Esquerra – ICV-EUiA); un govern nacional (CiU – Esquerra); i una gran coalició «sociovergent» (CiU – PSC). Al mateix temps, cadascuna d'aquestes opcions ofería diferents candidats a la presidència de la Generalitat, així que la decisió sobre qui ocuparia finalment la posició semblava estar menys en mans dels electors que en altres ocasions. Així doncs, en els darrers anys les eleccions al Parlament de Catalunya han perdut bona part del seu caràcter «presidencialista», en el sentit que no estar clar que el partit que guanyi un major nombre d'escons arribi a formar govern, ni que el seu líder pugui ser investit president de la Generalitat. En la mesura en què l'elecció del cap del govern esdevé menys pre-

---

1 KING, A. (ed.), *Leaders' personalities and the outcomes of democratic elections*. Oxford University Press. Oxford, 2002; i CURTICE, J. i HOLMBERG, S., «Party leaders and party choice: a comparative study of modern democracies», a Thomassen, J. (ed.), *The European voter*. Oxford University Press. Oxford, 2005.

2 REIF, K. i SCHMITT, H., «Nine second-order national elections: a conceptual framework for the analysis of European election results», *European Journal of Political Research*, número 8, pàgines 3-44. Blackwell Publishing. Londres, 1980.

3 CURTICE, J. i HOLMBERG, S., «Party leaders and party choice: a comparative study of modern democracies», a Thomassen, J. (ed.), *The European voter*. Oxford University Press. Oxford, 2005.

---

4 MUÑOZ, J. i PALLARÉS F., «El referéndum de 2006 sobre la reforma del Estatuto de Autonomía de Catalunya», a Tomos, J. (dir.), *Informe Comunidades Autónomas 2006*. Instituto de Derecho Público. Barcelona, 2007.

Les valoracions dels líders són el resultat de la confluència de tres tipus de factors: el perfil actitudinal dels electors, el context polític i la imatge projectada pels propis candidats

visible, l'elector sembla tenir menys incentius, a l'hora de decidir el seu vot, per prendre en consideració els candidats que les formacions polítiques proposen per ocupar aquest càrrec.

Fins ara, els estudis que han abordat el tema han coincidit a destacar un notable efecte dels líders polítics en les eleccions al Parlament de Catalunya.⁵ Aquest treball pretén comprovar si aquesta conclusió és vigent després que el panorama polític català ha entrat en una nova lògica de competència, i amb aquest objectiu s'analitza el comportament dels votants en les eleccions de 2006.

Notorietat i popularitat

Una condició indispensable per tal que els líders puguin exercir un impacte en el comportament electoral és que siguin prou visibles, que la gent els reconegui i es mostri capaç de fer-ne una avaluació. Els nivells de notorietat dels candidats proporcionen una primera estimació

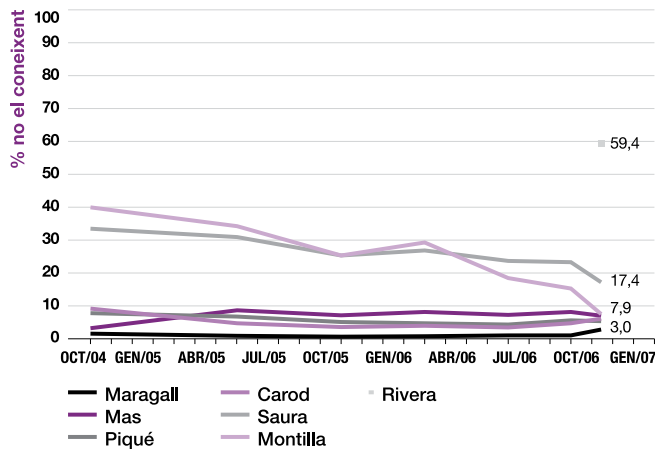
del marge de personalització del vot. El gràfic 1 mostra l'evolució dels percentatges dels que diuen que no coneixen els líders entre novembre de 2004 –quan s'elabora el primer baròmetre del CEO– i el novembre de 2006. Com és habitual, el nivell de notorietat varia en gran mesura en funció de la implantació electoral dels seus partits, del temps que fa que són al capdavant de la formació i de la seva trajectòria política en general. Així doncs, al llarg de tot aquest període, el polític més notori és el llavors president de la Generalitat, Pasqual Maragall, a qui reconeix més del 95% de l'electorat. Amb nivells de desconeixement lleugerament superiors el segueixen el líder del principal partit de l'oposició, Artur Mas; el líder d'Esquerra i antic conseller en cap, Josep-Lluís Carod-Rovira i el líder del PP, Josep Piqué, que es beneficia de la visibilitat guanyada gràcies a la seva participació en els governs de José María Aznar.

Si els nivells de coneixement d'aquests líders es mantenen considerablement estables, els dels líders del PSC i ICV-EUiA aniran augmentant a mesura que s'apropen les eleccions de l'1 de novembre i de manera especialment acusada durant la campanya. El percentatge que no coneix José Montilla es redueix en més de 30 punts en el termini de dos anys, en els que passa de ministre del govern espanyol a encapçalar la candidatura del PSC al Parlament. Malgrat que partia d'una posició més favorable, la visibilitat de Joan Saura augmenta de forma més gradual i arriba als comicis amb un nivell de notorie-

⁵ BOSCH, A. i RICO, G., *Leadership effects in regional elections: the Catalan case*, Institut de Ciències Polítiques i Socials. Working Papers, número 216. Barcelona, 2003; FONT, J., PALLARÉS, F. i SERRA, J., «El comportament electoral dels catalans: factors i pautes», a Pallarés, F. (ed.), *Eleccions i comportament electoral a Catalunya 1989-1999*. Fundació Jaume Bofill – Mediterrània. Estudis Electorals 11. Barcelona, 1999.; i FERRER, M. i FONT, J., «Els factors de vot en les eleccions autonòmiques de 1995», a GIFREU, J. i PALLARÉS F. (eds.), *Comunicació política i comportament electoral*, Fundació Jaume Bofill – Mediterrània. Barcelona, 1998.

Els candidats són avaluats pels ciutadans d'acord amb les preocupacions de la comunitat. L'agenda política és el que dirigeix la seva atenció envers unes o altres característiques

GRÀFIC 1. EVOLUCIÓ DEL NIVELL DE DESCONEXIAMENT DELS LÍDERS POLÍTICS. OCTUBRE DE 2004 - GENER DE 2007 (%)

Font: Elaboració pròpia a partir dels Baròmetres d'Opinió Política del CEO publicats entre l'octubre de 2004 i el gener de 2007.

tat substancialment inferior al dels seus principals rivals. Molt lluny de tots ells se situa Albert Rivera, el líder de C's, una formació creada poc temps abans de les eleccions. El novembre de 2006 la major part dels ciutadans encara no és capaç d'identificar el personatge, tot i el ressò de la seva atrevida campanya de propaganda.

Pel que fa a les valoracions, cal destacar en primer lloc el reiterat suspens que tenen Carod i, sobretot, Piqué, als quals s'afegirà després Rivera amb la nota més baixa (vegeu el gràfic 2). La resta de líders es mouen entorn l'aprovat, sense que cap d'ells aconsegueixi destacar clarament i continuada per sobre dels altres. Cap a finals del 2005 i fins a la data de les eleccions, Maragall i Mas s'alternen la primera posició amb puntuacions molt similars, mentre que Montilla i Saura s'alternen en la tercera a poc menys de mig punt per sota d'ells.

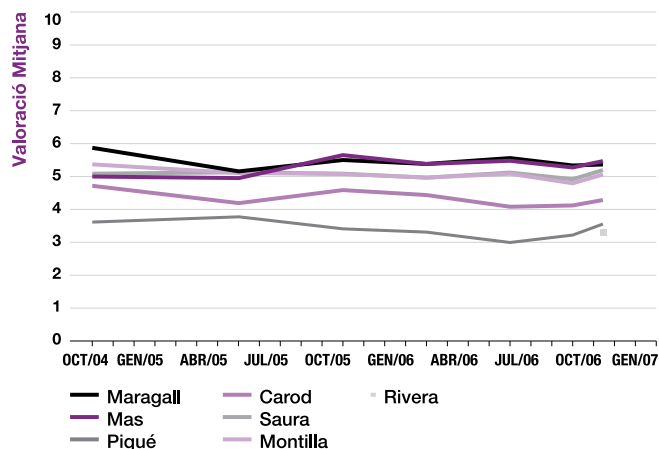
Tenint en compte la correlació existent entre popularitat i vot, que fa que els líders dels partits amb més implantació acostumin a rebre valoracions més positives que els dels partits amb menor representació, el panorama previ als comicis sembla situar Saura com un actiu per a la coalició ICV-EUiA, alhora que Carod podria suposar un cert inconvenient per Esquerra. Pel que fa als principals competidors, la millor nota del candidat de CiU anuncia la seva victòria electoral, però la diferència no sembla prou gran com per garantir un gran avantatge sobre el PSC.

Les impressions personals que transmet el candidat són essencials per construir una relació de confiança amb el públic. Les percepcions d'eficàcia i d'honradesa són les més importants

Factors de valoració dels líders

Com s'expliquen les diferències de popularitat entre els candidats? Les valoracions dels líders són el resultat de la confluència de tres tipus de factors: el perfil actitudinal dels electors, el context polític i la imatge projectada pels propis candidats. No és possible entendre la dinàmica de la popularitat sense tenir en compte totes tres dimensions. La informació que arriba al ciutadà –bàsicament a través dels mitjans de comunicació– és la font de què es nodreixen les avaluacions dels candidats. Però aquests estímuls es troben fortament condicionats per les actituds polítiques prèvies dels electors. La imatge del candidat no es redueix a la seva aparença o a les seves característiques personals. També inclou informació sobre la seva adscripció líder a un determinat partit polític, o sobre les seves posicions ideològiques –qüestions respecte de les quals l'elector sovint té una opinió formada i, que per tant, repercuteixen en la seva resposta. Tanmateix, la informació és avaluada en funció del que succeeix en l'escena política. No hem d'oblidar la naturalesa pública de les opinions polítiques. Els candidats són avaluats primordialment d'acord amb allò que els ciutadans perceben com les preocupacions de la comunitat. És l'agenda política el que dirigeix la seva atenció envers unes o altres característiques. En aquest apartat, però, ens limitarem a examinar la influència de dos dels elements mencionats, com són les actituds polítiques prèvies i les percepcions de la personalitat.

GRÀFIC 2. EVOLUCIÓ DE LA POPULARITAT DELS LÍDERS. OCTUBRE DE 2004 – GENER DE 2007 (0-10)

Font: Elaboració pròpia a partir dels Baròmetres d'Opinió Política del CEO publicats entre l'octubre de 2004 i el gener de 2007.

QUADRE 1. VALORACIONS DELS CANDIDATS SEGONS LES ACTITUDS POLÍTQUES DELS ENTREVISTATS

	Mas	Montilla	Carod	Piqué	Saura	Rivera
Proximitat al partit						
Molt distant	3,5	3,0	2,1	3,0	3,4	2,2
Distant	4,8	4,3	4,0	3,9	4,6	3,9
Ni distant ni proper	5,3	5,2	4,7	4,4	5,0	4,1
Proper	6,3	6,0	5,8	5,9	6,1	6,2
Molt proper	7,7	7,2	7,1	6,2	7,1	6,4
Ideologia						
Esquerra	4,7	5,7	4,9	2,5	5,7	3,3
Centre-esquerra	4,9	5,3	4,8	3,1	5,7	2,9
Centre	5,9	4,7	3,8	3,9	4,7	3,6
Centre-dreta	5,9	4,9	3,8	4,7	4,9	4,5
Dreta	6,8	4,8	4,8	4,6	5,7	4,9
Sentiment de pertinença						
Només espanyol	5,0	5,3	2,8	3,9	3,9	3,7
Més espanyol...	4,7	5,6	2,8	4,2	4,1	5,7
Tant espanyol com català	5,3	5,1	3,6	3,7	5,0	4,2
Més català...	5,8	5,1	5,1	3,5	5,5	3,0
Només català	5,5	4,6	5,6	3,0	5,4	1,9
Mitjana mostral						
	5,3	4,9	4,6	3,6	5,3	3,2

Font: elaboració pròpia a partir del *Baròmetre d'Opinió Política* del CEO. Estudi R-367 de novembre de 2006.

Pel que fa a les valoracions, cal destacar el reiterat suspens que tenen Carod, Piqué i Rivera. La resta de líders es mouen entorn de l'aprovat

Com succeeix amb qualsevol objecte polític en un entorn dominat pels partits, les valoracions del líders estan fortament condicionades pels sentiments dels electors envers les seves formacions. Al marge d'unes poques excepcions, el primer que hom coneix d'un polític és la seva vinculació a un partit, l'avaluació del qual incideix de forma automàtica en la percepció del personatge en qüestió. El quadre 1 mostra les avaluacions mitjanes dels candidats dels principals partits en funció del sentiment de proximitat de l'individu envers les seves formacions. Es comprova, sense gaire sorpresa, que els líders obtenen puntuacions més elevades com més favorablement es valora la seva formació. És quelcom que afecta tots els líders, però en diferent mesura segons de qui es tracti. La diferència entre els més propers al partit i els més distants és d'entre tres i cinc punts, en què constitueix una primera estimació de l'impacte de les predisposicions partidistes sobre els líders. Carod és qui pateix de forma més accentuada els seus efectes, un fet que denota la forta polarització de l'electorat en relació a Esquerra. La valoració de Piqué, en canvi, es veu molt menys condicionada per les actituds envers el PP.

És sabut que la política catalana s'estructura al voltant de dues grans dimensions: l'eix esquerra-dreta i l'eix nacional. La posició dels electors en els dos eixos, i la ubicació que fan dels actors polítics en aquest mateix espai, els serveix per processar la informació provinent del món de la política i ordenar els seus esdeveniments. Si

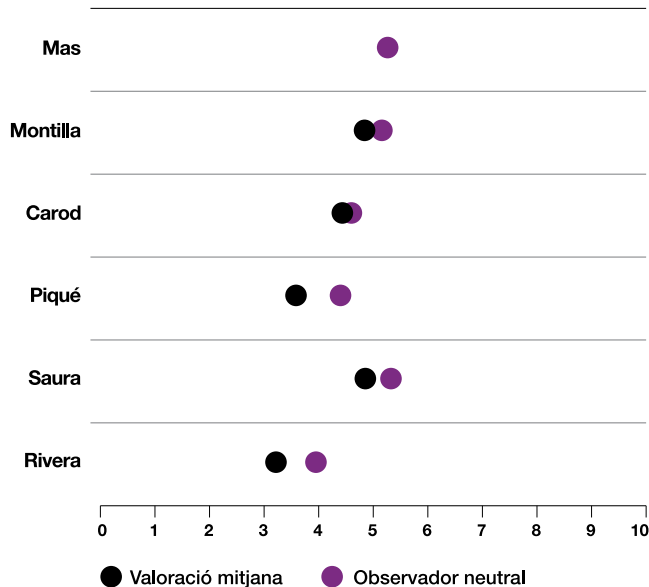
parem atenció a la variació dels judicis sobre els líders en funció de l'autoubicació ideològica dels entrevistats, comprovem que la influència d'aquest factor és notablement més limitada que la dels sentiments d'identificació amb els partits. Els efectes són més evidents en les valoracions de Mas i de Piqué, que són avaluats més positivament com més a la dreta se situa l'elector. En el cas de Rivera s'observa la mateixa relació, mentre que amb els candidats del PSC, Esquerra i ICV-EUiA la tendència s'inverteix.

Al quadre 1 hom pot comprovar també la influència de l'eix nacional, operacionalitzat a partir dels sentiments de pertinença. Les opinions sobre Carod milloren a mesura que els individus s'allunyen del pol espanyol i s'apropen al pol català. El mateix succeeix, però en menor mesura, amb Saura i Mas, malgrat que en el cas d'aquest darrer les variacions són lleus i erràtiques. En canvi, Montilla i, sobretot, Piqué i Rivera, aconsegueixen puntuacions més altes entre els electors que manifesten sentiments predominantment espanyols.

Els resultats posen de manifest el pes de les predisposicions polítiques dels individus en les seves percepcions i valoracions dels líders catalans. Tenint en compte aquests efectes, és obvi que les diferències en les puntuacions mitjanes dels candidats responen, almenys en part, al fet que les actituds polítiques bàsiques dels electors no es distribueixen uniformement. Per posar un exemple, en la mesura que el sentiment de proximitat al PP

Les opinions sobre Carod, Saura i Mas milloren a mesura que els individus s'allunyen del pol espanyol i s'apropen al català. Les opinions sobre Montilla i Piqué evolucionen en sentit contrari

GRÀFIC 3. CANVI DE LES VALORACIONS MITJANES DELS LÍDERS EN EL SUPÒSIT DE PREDISPOSICIONS IGUALS

Font: Elaboració pròpia a partir del *Baròmetre d'Opinió Política* del CEO. Estudi R-367 de novembre de 2006

està comparativament poc estès entre els catalans, cal esperar que la valoració del seu candidat sigui bastant més baixa que la dels homòlegs d'altres formacions que tenen nivells d'acceptació més alts. Amb l'objectiu de fer una aproximació de la popularitat dels candidats al marge de la particular composició actitudinal de l'electorat català, s'ha calculat l'impacte que n'exerceixen els sentiments de proximitat als seus partits, les ubicacions en l'eix esquerra-dreta i les posicions en la dimensió de pertinença nacional, i hem emprat les estimacions resultants per «descomptar» l'efecte de les predisposicions individuals.⁶ El gràfic 3 mostra els canvis que es produïrien en les valoracions en el supòsit que els electors estiguessin igualment predisposats envers els diferents líders, i en concret en el cas que es trobessin en la situació d'un hipotètic «observador neutral», ni distant ni llunyà de cap dels partits. Per sobre de tot, el que cal destacar d'aquest gràfic no és la variació específica de cada personatge, és a dir, el fet que la seva valoració millori o empitjori en relació a la mitjana observada, sinó com varia la seva posició en relació als altres. Vist així, el que s'aprecia per sobre de tot és que les diferències tendeixen a escurçar-se. Piqué i Rivera, els líders que de mitjana obtenen les pitjors puntuacions, s'aproparien considerablement a la resta del grup,

6 Evito al lector els detalls tècnics sobre l'especificació d'aquestes i altres anàlisis preparats per a aquest treball, però que es facilitaran a petició dels interessats (guillem.rico@uab.cat).

Tot i que cada partit condiona la imatge del líder, aquest defineix un perfil polític propi a partir de les seves característiques personals, de la seva actuació i del seu discurs

i Saura, entre els més valorats, s'allunyaria de les primeres posicions. Tanmateix, el rànquing no s'alteraria de forma dramàtica, de manera que Mas continuaria al capdavant de la llista i Rivera la tancaria en la darrera posició.

Així doncs, malgrat que tenen una influència notòria en les seves avaluacions, les predisposicions dels electors no poden explicar totalment les diferències de popularitat dels candidats. Per entendre-les cal recórrer, en primer lloc, a les percepcions dels líders com a persones. La faceta personal interfereix constantment en el processament de la informació. La majoria de la gent no està gaire habituada a pensar en termes de categories polítiques abstractes, com ara ideologies o partits. En canvi, d'alguna manera tots som experts en la utilització de la informació personal, perquè ens hi trobem diàriament en la vida quotidiana. És per això que les característiques de les persones —el perfil sociodemogràfic, els trets de personalitat— són una font inesgotable i subjectivament fiable d'inferències, d'informacions que no podem observar directament però que deduïm dels estereotips i de la pròpia experiència. En conseqüència, les impressions personals que transmet el candidat esdevenen un factor essencial en la construcció d'una relació de confiança amb el públic.

Diferents estudis apunten que els electors organitzen la percepció de les característiques personals dels candidats en dues grans dimensions, competència i integritat, que es consideren particularment rellevants per a un

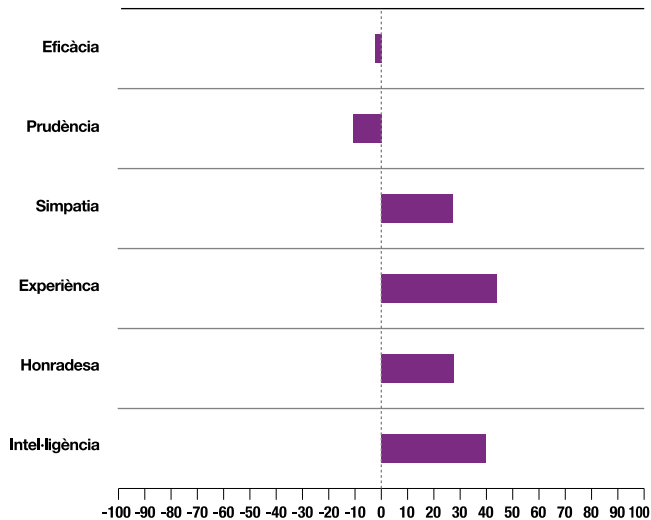
polític.⁷ La competència comprèn les impressions relacionades amb la qualificació professional del líder, les seves aptituds i capacitat de lideratge. La integritat engloba les impressions al voltant de la seva honestetat i empatia. Òbviament, hi ha altres característiques importants, però aquestes dues acostumen a ser determinants en gairebé tots els contextos. Un estudi del CIS realitzat a Catalunya el desembre de 2005 ens permet examinar l'impacte de les percepcions de la personalitat en la valoració dels polítics catalans. Malauradament, en aquest sondeig només es va preguntar sobre Maragall. El gràfic 4 resumeix les opinions entorn les característiques del president. Les barres representen la diferència entre el percentatge d'enquestats que consideren que el tret en qüestió s'adequa molt o bastant al líder i els que opinen que ho fa poc o gens. El balanç és positiu en relació a la simpatia, l'honradesa i, especialment, l'experiència i la intel·ligència. En canvi, pel que fa a l'eficàcia i la prudència, les valoracions negatives superen les positives. El gràfic 5 presenta l'estimació del pes de les diferents característiques en el nivell de confiança de l'entrevistat envers Maragall.⁸ Dels sis trets, la intel·ligència és l'únic que no

7 KINDER, D. R., «Presidential character revisited», a LAU, R. R. i SEARS, D. O. (eds.), *Political cognition*. Lawrence Erlbaum Associates. Hillsdale, 1986.

8 En concret, els punts del gràfic mostren els coeficients de regressió lineal corresponents a les opinions sobre la mesura en què l'entrevistat creu que Maragall posseeix cadascuna de les qualitats apuntades. La seva grandària indica la diferència mitjana en el nivell de confiança que inspira el president, mesurat en una escala de tres punts, entre els que responen «gens» i els que responen «molt».

Maragall i Montilla, malgrat compartir les mateixes sigles, són jutjats amb diferent criteri a partir de les respostes que defineixen la posició en l'eix nacional

GRÀFIC 4. VALORACIÓ DE LES QUALITATS PERSONALS DE PASQUAL MARAGALL (%)

Font: Elaboració pròpia a partir del *Baròmetre Autonòmic* del CIS. Estudi 2610 de desembre de 2006.

té un efecte significatiu en la valoració. Els ciutadans habitualment assumeixen que els polítics, per defecte, posseeixen sobrades capacitats intel·lectuals per exercir les seves funcions, així que no és estrany que aquesta variable no resulti determinant. D'acord amb les troballes d'altres estudis, les percepcions de l'eficàcia i, sobretot, l'honradesa, són les que més fortament condicionen els judicis del líder. Malgrat que les opinions sobre la simpatia, prudència i experiència també són significatives, el seus efectes són notablement més reduïts.

Aquests resultats confirmen algunes de les evidències observades en anàlisis similars. D'una banda, remarquen el pes destacat de les dimensions de competència (eficàcia) i d'integritat (honradesa), però especialment de la darrera, que sobresurt en les recerques realitzades sobre els polítics espanyols.⁹ D'altra banda, demostren que la importància de determinades característiques que hom podria considerar trivials, com la simpatia del líder, tenen un impacte sensiblement inferior al de les característiques políticament rellevants, el que suggereix que aquestes percepcions són personals en la forma, però polítiques en el fons.

Però, a més de les característiques personals, els electors també valoren les actuacions i les posicions polítiques

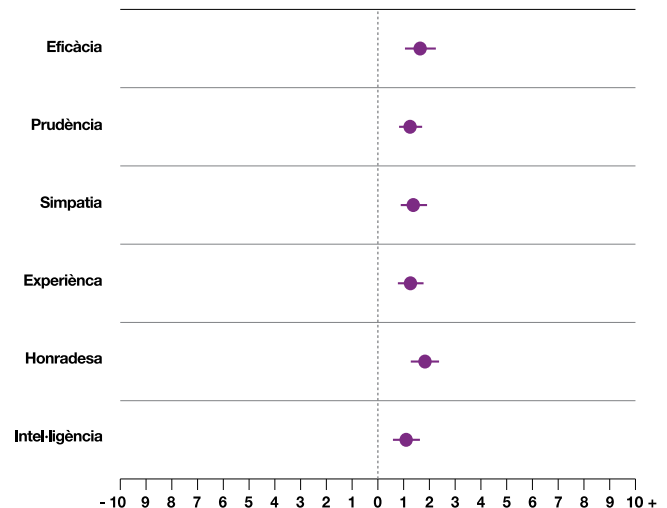
9 RICO, G., ««¡No nos falles!» Los candidatos y su peso electoral», a MONTERO, J. R., LAGO, I. i TORCAL, M. (eds.), *Elecciones generales 2004*. Centro de Investigaciones Sociológicas. Madrid, 2007; RICO, G., *Candidatos y electores. La popularidad de los líderes políticos y su impacto en el comportamiento electoral*. Institut de Ciències Polítiques i Socials. Barcelona, 2002.

Els candidats de les grans formacions juguen un paper determinant del vot perquè gaudeixen d'una major visibilitat pública i tenen més possibilitats de convertir-se en caps del govern

dels candidats. Hi ha qui pensa que els líders disposen d'un marge de maniobra molt limitat a l'hora de marcar l'acció política i l'orientació programàtica de les seves formacions. Sigui cert o no, el que realment importa és si el ciutadà percep aquesta capacitat en els líders. I el fet és que hi ha indicis que la gent sí que la percep i, en conseqüència, atribueix als líders bona part de la responsabilitat d'allò que els partits fan o deixen de fer. Tot i que la imatge tradicional dels partits condiciona fortament la seva percepció, els líders són capaços de projectar un perfil polític propi al marge dels estereotips, a partir de les seves característiques personals, de la seva actuació i del seu discurs polític. Aquest fenomen s'observa amb més claredat en analitzar les opinions sobre els líders d'una mateixa formació. Les eleccions de 2006 ens brinden un cas excepcionalment interessant en aquest sentit, ja que són l'escenari de la successió de la figura més prominent de la política catalana en aquell moment –el president de la Generalitat– com a candidat del seu partit.

Montilla presenta un perfil més moderat en el terreny del debat sobre el model territorial. Immigrant d'origen andalús, poc hàbil en l'ús del català, la seva imatge contrasta amb la dels seus predecessors i els seus principals rivals. Una imatge que, sobretot en un moment en què els debats identitaris prenen especial rellevància, reforcen i donen credibilitat al perfil més moderat del candidat enfront d'un Maragall que en el transcurs del seu mandat va projectar una imatge propera a les posicions més catala-

**GRÀFIC 5. IMPACTE DE LA PERCEPCIÓ
DE LES QUALITATS PERSONALS EN EL GRAU
DE CONFIANÇA DE PASQUAL MARAGALL (0-10)**

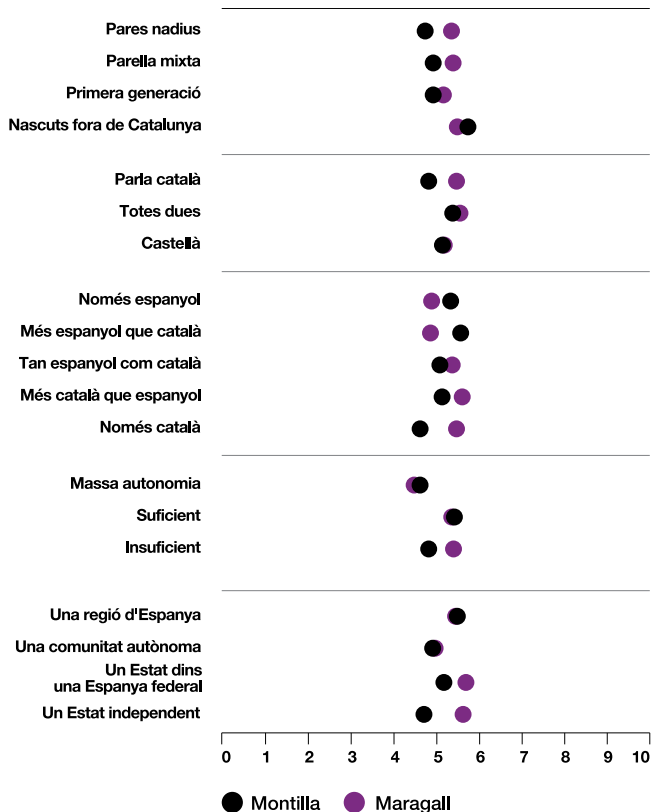

Indica la diferència en la valoració de Maragall segons els que l'hi atribueixin o no cada qualitat.

Font: Elaboració pròpia a partir del *Baròmetre Autonòmic* del CIS. Estudi 2610 de desembre de 2006.

Les posicions ideològicament més extremes dels partits petits els dota d'una menor personalització del vot

GRÀFIC 6. VALORACIONS MITJANES DE PASQUAL MARAGALL I JOSÉ MONTILLA EN FUNCIÓ DE DIFERENTS CARACTERÍSTIQUES I ACTITUDS VINCULADES A L'EIX NACIONAL (0-10)

Font: Elaboració pròpia a partir del *Baròmetre d'Opinió Política* del CEO. Estudi R-367 de novembre de 2006.

nistes. La procedència i la llengua estan associades amb la identitat i les preferències territorials.

La gent observa cada dia la relació entre característiques sociodemogràfiques i actituds polítiques, i sovint fa ús dels estereotips construïts sobre aquesta relació per orientar-se en el món de la política. Els diferents perfils de Maragall i Montilla es posen de manifest en els seus respectius patrons d'avaluació. El gràfic 6 recull les puntuacions mitjanes dels dos líders en funció de diferents característiques i actituds polítiques individuals vinculades a l'eix nacional. Òbviament, tractant-se de personatges que pertanyen a una mateixa formació, les diferències observades no són gaire grans, però sí prou significatives i coherents amb l'estereotip. L'avaluació de Maragall supera clarament la de Montilla entre els entrevistats amb pares nadius o fills de parelles mixtes; entre els que habitualment parlen en català a casa seva; entre els que se senten més o només catalans; entre els que consideren que Catalunya encara no ha assolit un nivell d'autonomia suficient; i entre els partidaris que Catalunya sigui un Estat dins una Espanya federal o un Estat independent. Així doncs, resulta evident que els dos líders del PSC, malgrat que compartien les mateixes sigles, són jutjats amb diferent criteri a partir de les respostes que defineixen la posició en l'eix nacional. Aquests resultats confirmen la capacitat dels candidats d'alterar la imatge dels seus partits en relació a un component essencial de la identitat política dels electors.

El PSC i Esquerra són alternatives freqüents entre els que donen a Saura l'avaluació més alta però no voten ICV-EUiA. L'abstenció, CiU o PSC són els equivalents en el cas de Piqué

L'atractiu electoral dels candidats

Si la imatge dels candidats és quelcom més que el reflex de les actituds més o menys estables envers els partits i si és cert, com acabem de comprovar, que els candidats contribueixen a definir el contingut de les opcions polítiques que es presenten a les eleccions, cal esperar que les valoracions que en fan els electors tinguin un impacte en les seves decisions de vot.

Ara bé, la capacitat d'atracció –i repulsió– del líder no té perquè ser la mateixa per a tots els partits. Hi ha molts factors que condicionen el grau de personalització de les diferents ofertes electorals, però un dels més citats és el de la grandària dels partits.¹⁰ Previsiblement, els candidats juguen un paper més important en el vot de les grans formacions per dues raons principals. En primer lloc, perquè els seus candidats gaudeixen d'una major visibilitat pública. Això ho hem pogut confirmar anteriorment, quan hem examinat l'evolució de la notorietat dels candidats, on s'ha fet palès com el candidat del PSC, que era desconegut per bona part de la ciutadania a finals de 2004, arriba a les eleccions amb un nivell de coneixement equiparable al dels líders més veterans. També hem vist com el líder d'ICV-EUiA, que partia d'una posició similar, es

quedava a una distància considerable d'aquests (vegeu el gràfic 1). La visibilitat és important perquè proporciona informació sobre els líders i, per tant, incrementa la certesa de les valoracions vinculades i és sabut que l'impacte de les opinions tendeix a augmentar com més gran és la convicció amb què es mantenen.¹¹ En segon lloc, cal esperar una major influència dels candidats amb més possibilitats de convertir-se en caps del govern. Sens dubte, els més ben situats acostumen a ser els líders dels partits grans. Hi ha almenys un tercer factor que ajuda a explicar la menor personalització del vot dels partits petits, i és que aquests acostumen a defensar posicions ideològicament més extremes, la qual cosa restaria importància a elements més conjunturals com són els líders. Però és evident que, en aquest cas, l'explicació no rau tant en la grandària del partit com en el seu posicionament ideològic. D'altra banda, aquesta hipòtesi no ha pogut ser verificada empíricament i contradiu certs fenòmens ben coneguts, com l'èxit de determinats partits d'extrema dreta encapçalats per dirigents carismàtics.

Un examen preliminar de les dades de l'estudi del CEO sembla verificar aquesta hipòtesi per al cas de les eleccions al Parlament de 2006. El quadre 2 mostra el comportament electoral dels enquestats en funció del candidat a

10 CURTICE, J. i HOLMBERG, S., «Party leaders and party choice: a comparative study of modern democracies», a THOMASSEN, J. (ed.), *The European voter*. Oxford University Press. Oxford, 2005

11 BLAIS, A., GIDENGIL, E., NADEAU, R. i NEVITTE, N., «Do people have feelings toward leaders about whom they say they know nothing», *Public Opinion Quarterly*, número 64, pàgines 452-463. Chicago, 2000

El 76% dels votants que no tenen com a candidat preferit el de la formació per la qual mostren més simpatia opten per votar d'acord amb la seva simpatia de partit

QUADRE 2. OPCIÓ DE VOT SEGONS EL CANDIDAT PREFERIT A LES ELECCIONS DE NOVEMBRE DE 2006 (%)

Candidat preferit	CiU	PSC	Esquerra	PP	ICV-EUiA	C's	Vot en blanc	Abstenció	(N)
Mas	67	4	4	3	3	1	5	14	(462)
Montilla	6	65	4	0	3	2	2	18	(182)
Carod	3	4	66	3	4	0	3	17	(184)
Piqué	18	10	4	32	7	2	4	24	(126)
Saura	4	10	19	0	44	1	7	15	(220)
Rivera	15	7	0	8	5	38	0	28	(31)
Més d'un	14	21	12	6	7	4	8	29	(691)

Font: elaboració pròpia a partir del Baròmetre d'Opinió Política del CEO. Estudi R-367 de novembre de 2006.

qui atorgaven una puntuació més alta. Mas és, amb diferència, el líder preferit per un nombre més gran d'electors (el 23% del total de la mostra), seguit de Saura (12%), Montilla (11%), Carod (8%), Piqué (5%) i Rivera (2%). Això no obstant, un 40% dels entrevistats no manifesta una preferència clara per un dels candidats i dona la seva màxima puntuació a dos o més d'ells. Els resultats indiquen que els electors tendeixen a votar el seu candidat preferit, sigui qui sigui. Però alhora s'observa que aquest comportament està més estès –fins al punt que afecta la majoria, en concret al votant de dos de cada tres– entre els que es decanten pels líders de CiU, el PSC i Esquerra, precisament els partits amb més suport en les eleccions. En canvi, un percentatge im-

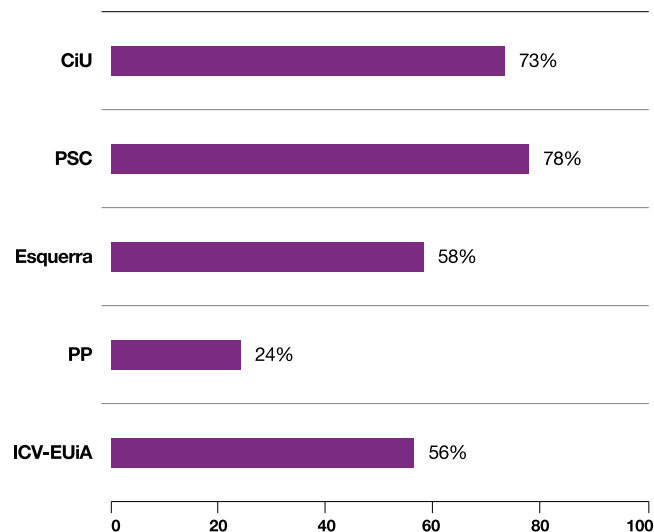
portant dels partidaris de Piqué opten per l'abstenció o, en menor grau, per CiU o el PSC. En el mateix sentit, el PSC i Esquerra són alternatives freqüents entre els que donen a Saura l'avaluació més alta però no voten ICV-EUiA. Els que no valoren cap candidat per sobre dels altres són alhora els que més s'abstenen, i quan es decideixen a votar el PSC és l'opció més freqüent, seguida de CiU i d'Esquerra. Així doncs, sembla que, efectivament, els candidats de les principals formacions del país tenen més èxit a l'hora d'atraure el vot dels seus simpatitzants. Per als partidaris dels líders dels partits amb menys implantació, en canvi, l'encís del personatge no és tan determinant i, en conseqüència, disminueix el seu suport a les urnes.

La influència de Carod i Saura en el vot a les seves formacions és considerablement inferior a la que es detecta en el dels partits amb més suport electoral com CiU o el PSC

L'anàlisi anterior ignora el fet que, com hem vist en l'apartat anterior, les valoracions dels candidats estan condicionades per les actituds envers els partits i altres predisposicions polítiques, de manera que és molt possible que almenys una part de la relació observada sigui espúria. De la mateixa manera que amb la preferència de candidat, la majoria dels simpatitzants d'un partit també en són votants. En el 71% dels casos, la simpatia de partit i la preferència de candidat apunten en la mateixa direcció. Però, què succeeix quan no coincideixen? Quina de les dues opinions pesa més? En total, el 76% dels votants que reben pressions creuades –és a dir, que no tenen com a candidat preferit el del partit per al qual mostren més simpatia– opten per votar d'acord amb la seva simpatia de partit, i només el 14% es decideix a donar el seu vot a la formació que encapçala el seu líder preferit.¹² En justa correspondència amb la lògica parlamentària del sistema polític, els electors semblen ser més conseqüents amb les seves afinitats partidistes que amb l'avaluació dels candidats.

És per això que una estimació més acurada de l'impacte dels líders en el vot ha de tenir en compte les predisposicions partidistes dels individus, així com altres actituds polítiques i característiques associades amb el comportament electoral. Amb aquest objectiu s'ha estimat un se-

GRÀFIC 7. INFLUÈNCIA DE LES VALORACIONS DELS LÍDERS EN LA PROBABILITAT DE VOTAR ELS SEUS PARTITS (%)

Font: Elaboració pròpia a partir del *Baròmetre d'Opinió Política* del CEO. Estudi R-367 de novembre de 2006.

¹² No hem d'oblidar, però, que el 40% dels enquestats no valora un candidat per sobre de tots els altres, i que fins a una quarta part dels electors no es considera simpatitzant de cap partit.

L'independentisme d'Esquerra podria explicar el fet que el vot d'un partit menys central i d'implantació més reduïda com ICV-EUiA aparegui tant o més personalitzat que el seu

guit de models multivariants per explicar el vot de cadascun dels partits.¹³ Com a variables explicatives —a més de la valoració del candidat de cada formació— en les sociodemogràfiques s'inclouen l'edat, el nivell d'estudis acabats i l'origen, que combina el lloc de naixement de l'entrevistat i el dels pares. Com a predisposicions bàsiques s'han tingut en compte l'opinió sobre el grau de proximitat al partit en qüestió, la distància en l'escala esquerra-dreta i en l'escala d'identitat nacional, alhora que la preferència de model territorial. En el camp de les qüestions més conjunturals, a més de la valoració del candidat s'hi han incorporat les avaluacions retrospectives de la situació econòmica de Catalunya i de la situació econòmica personal. No s'ha pogut estimar cap model per a C's com a conseqüència del reduït nombre de votants d'aquest partit que hi ha a la mostra (tan sols 40) i l'alt percentatge que no qualifica el seu líder.

Els resultats de les estimacions indiquen que les valoracions dels candidats exerceixen un impacte rellevant en tots els casos tret del vot del PP, al qual l'avaluació de Piqué no hi fa cap aportació un cop es tenen en compte els altres factors considerats. D'acord amb els models, l'efecte més gran el té Montilla en el vot socialista, seguit de prop per Mas. Encara que significativa, la influència de

les avaluacions de Carod i Saura en el vot de les seves respectives formacions és considerablement inferior que la que es detecta en el dels partits amb major implantació electoral. Per tal d'il·lustrar les implicacions de les estimacions, s'ha calculat el canvi en la probabilitat de votar el partit en funció de la valoració del seu candidat, controlant els efectes dels altres factors explicatius.¹⁴ Les simulacions resultants es mostren en el gràfic 7. La probabilitat de votar CiU d'un individu que atorga Mas la nota més baixa és de poc més d'un 2%, la qual augmenta a un 20% quan la puntuació és de 5 punts, i arriba al 75% quan la nota puja fins al 10. Així doncs, la diferència màxima atribuïble a la valoració del candidat de CiU és del 73%. L'impacte equivalent de Montilla sobre el vot socialista és lleugerament més alt, del 78%. En canvi, la diferència que suposa passar de la mínima a la màxima puntuació del líder provoca un increment del vot d'Esquerra del 58%, i del 56% en el vot d'ICV-EUiA.

Conclusions

De l'anàlisi portada a terme en aquest treball se'n poden extreure dues grans conclusions. La primera i més impor-

---

13 Es tracta, en concret, de models de regressió logística binomial. La variable dependent és el vot, diferenciant cadascun dels partits dels que donen suport a altres opcions.

---

14 Tenint en compte les particularitats del model logístic, s'ha mantingut constant la probabilitat de base de cada formació ($p=0,2$ quan la valoració del líder és igual a 5), per evitar que les diferències en la implantació dels diferents partits afectin l'estimació dels efectes de la valoració del líder

Malgrat la rebaixa del paper dels electors en l'elecció del president de la Generalitat, els votants continuen tenint en compte les opinions sobre els líders a l'hora de decidir el seu vot

tant és que els candidats dels principals partits en les eleccions al Parlament de Catalunya de 2006 van tenir, excepte en el cas de Piqué, un impacte significatiu i rellevant en les decisions individuals de vot. Malgrat el canvi del panorama polític produït en els darrers temps, i que rebaixa el paper dels electors en l'elecció del president de la Generalitat, els votants continuen tenint en compte les seves opinions sobre els líders a l'hora d'optar per una formació o una altra. La segona conclusió és que la influència dels líders sembla variar en funció de la grandària dels seus partits, que alhora és un indicador de les seves possibilitats d'encapçalar el govern i de la seva visibilitat pública. Ara bé, lluny de ser directe i lineal, l'efecte de la grandària del partit en el grau de personalització del vot només permet diferenciar a grans trets un grup d'opcions on els judicis sobre els candidats pesen més (CiU i PSC) i un altre on la seva importància és sensiblement menor (Esquerra i ICV-EUiA) o fins i tot desapareix (PP). Hom pot avançar una hipòtesi addicional, segons la qual també la radicalitat ideològica de les formacions tendeix a restar pes als líders. Segons les percepcions dels entrevistats, Esquerra i PP ocupen els extrems contraris en l'eix nacional. A més, el PP també es troba en un dels extrems de l'escala esquerra-dreta. Aquesta doble «radicalitat» del PP podria explicar la irrellevància de les opinions sobre el seu candidat; alhora, l'independentisme d'Esquerra podria explicar el fet que el vot d'un partit menys central i d'implantació més reduïda com ICV-EUiA

aparegui tant o més personalitzat que el seu. Caldrà ampliar l'anàlisi a altres casos i eleccions per poder verificar aquesta i altres hipòtesis alternatives. |

+ INFO

Fonts

- ▢ **CEO**, *Baròmetre d'Opinió Política*, estudi R-287. Novembre de 2004.
- ▢ **CEO**, *Baròmetre d'Opinió Política*, estudi R-293. Juny de 2005.
- ▢ **CEO**, *Baròmetre d'Opinió Política*, estudi R-304. Novembre de 2005.
- ▢ **CEO**, *Baròmetre d'Opinió Política*, estudi R-346. Març de 2006.
- ▢ **CEO**, *Baròmetre d'Opinió Política*, estudi R-358. Juliol de 2006.
- ▢ **CEO**, *Baròmetre d'Opinió Política*, estudi R-363. Octubre de 2006.
- ▢ **CEO**, *Enquesta sobre participació política a Catalunya*, estudi R-372. Gener de 2007.
- ▢ **CIS**, *Baròmetre Autonòmic*, estudi 2610. Desembre de 2006.

Articles

BLAIS, A., **GIDENGIL, E.**, **NADEAU, R.** i **NEVITTE, N.**, «Do people have feelings toward leaders about whom they say they know nothing», *Public Opinion Quarterly*, número 64, pàgines 452-463. Chicago, 2000.

REIF, K. i. **SCHMITT, H.**, «Nine second-order national elections: a conceptual framework for the analysis of European election results», *European Journal of Political Research*, número 8, pàgines 3-44. Blackwell Publishing. Londres, 1980.

Llibres

BOSCH, A. i RICO, G., *Leadership effects in regional elections: the Catalan case*, Institut de Ciències Polítiques i Socials. Working Papers, número 216. Barcelona, 2003.

CURTICE, J. i HOLMBERG, S., «Party leaders and party choice: a comparative study of modern democracies», a **THOMASSEN, J.** (ed.), *The European voter*. Oxford University Press. Oxford, 2005.

FERRER, M. i FONT, J., «Els factors de vot en les eleccions autonòmiques de 1995», a **GIFREU, J. i PALLARÉS F.** (eds.), *Comunicació política i comportament electoral*, Fundació Jaume Bofill – Mediterrània. Barcelona, 1998.

FONT, J., **PALLARÉS, F. i SERRA, J.**, «El comportament electoral dels catalans: factors i pautes», a **PALLARÉS, F.** (ed.), *Eleccions i comportament electoral a Catalunya 1989-1999*. Fundació Jaume Bofill – Mediterrània. Estudis Electorals 11. Barcelona, 1999.

KINDER, D. R., «Presidential character revisited», a **LAU, R. R. i SEARS, D. O.** (eds.), *Political cognition*. Lawrence Erlbaum Associates. Hillsdale, 1986.

KING, A. (ed.), *Leaders' personalities and the outcomes of democratic elections*. Oxford University Press. Oxford, 2002.

RICO, G., ««¡No nos falles!» Los candidatos y su peso electoral», a Montero. J. R., Lago, I. i Torcal, M. (eds.), *Elecciones generales 2004*. Centro de Investigaciones Sociológicas. Madrid, 2007.

RICO, G., *Candidatos y electores. La popularidad de los líderes políticos y su impacto en el comportamiento electoral*. Institut de Ciències Polítiques i Socials. Barcelona, 2002.

Enllaços

🖥 Centre d'Estudis d'Opinió (CEO)
ceo.gencat.cat

🖥 Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS)
www.cis.es

CONNEXIONS

En defensa de la política

Marina Llansana | diputada al Parlament de Catalunya | marina.llansana@parlament.cat

Tothom s'atreveix a parlar malament de la política. Donar la culpa de tot el que passa als polítics és el desenllaç més habitual de les converses disteses entre amics, en família i en tertúlies de tota mena. El rebuig contra l'activitat política no és una bona notícia per la societat —que necessita l'acció política—, però tampoc no és casual. En una conferència que Jordi Pujol va fer el 2002 titulada «Grandesa i misèria de la política» analitzava algunes de les causes que havien provocat aquest desprestigi i en destacava la constant confrontació entre partits i líders, l'atac permanent a l'adversari com a via per reafirmar el propi projecte i a la vegada obtenir ressò als mitjans de comunicació. És ben sabut, en màrqueting polític, que un insult és més notícia que un elogi, que per obtenir un titular cal atacar l'adversari i que, si no es vol caure en l'ostracisme mediàtic, no es pot fugir de la perversa dinàmica de les declaracions i contradecaracions. És la pròpia dialèctica de la democràcia, que Pujol exemplifica admetent que «el dels polítics és l'únic gremi que no té per objectiu la defensa dels seus membres sinó el seu desprestigi, fins i tot la seva ruïna».

Al marge, però, de les responsabilitats que el propi «gremi» tingui en aquest descrèdit, és obvi que les acusacions als polítics són, sovint, injustes i poc fonamentades. En molts casos, darrere la crítica s'hi amaga la no assumptió de les pròpies responsabilitats: de la mateixa manera que hi ha pares que donen per fet que els únics responsables de l'educació dels seus fills són els mestres, molts

ciutadans donen per fet que els únics responsables del bon funcionament de les estructures socials són els polítics. Així s'escapoleixen d'assumir la part de responsabilitat social que els pertoca.

La creença popular de que «el poder corromp» ha acabat tenyint de sospita tots els partits. Esquerra ha lluitat per trencar aquesta dinàmica, per eliminar els procediments opacs, i ho ha fet donant exemple d'honradesa: no acceptant donatius anònims i modificant la llei per forçar-ne la prohibició. Actualment el Parlament de Catalunya debat la Llei de l'oficina antifrau, una eina que Esquerra sempre ha reclamat i ha marcat com a prioritat del govern. Una eina que servirà no només perquè s'investiguin aquelles administracions o alts càrrecs sospitosos de cometre irregularitats, sinó també per eliminar les ombres de sospita que pesen damunt de tota l'activitat política.

Són mals temps per als qui sentim orgull de la política. Però no per això hem de deixar de reivindicar-la, de fer-ne pedagogia. El millor exemple de la política com a vocació de servei són tants i tants alcaldes i regidors arreu dels Països Catalans que inverteixen temps i diners, que sacrifiquen projectes personals per treballar pels projectes col·lectius, per millorar les condicions de vida dels seus conciutadans, per endreçar els seus pobles i ciutats. Ells són l'orgull de la política, i la seva bona feina posa en evidència aquells que, cament en la simplicitat argumental i en el tòpic injust i còmode, asseguren que «La culpa? És dels polítics!». |

La política és pedagogia: el paper dels polítics

Ernest Benach* | ernest.benach@parlament.cat

«La política com a art d'explicar-se». Així definia Marta Mata (1926-2006) en un dels seus darrers articles l'obra de Rafael Campalans (1887-1933) *Política vol dir pedagogia*. Un llibre que s'ha convertit en un concepte en ell mateix. Una idea de la manera de fer política, una reflexió sobre el comportament dels polítics. Un referent per tal de revertir una de les principals causes de la desafecció política que viu el país.

En democràcia, quan falla la pedagogia, falla la política. Diuen que la política és l'art de gestionar els conflictes i això, en democràcia, es tradueix en la necessitat d'un diàleg permanent no només entre els representants polítics i els potencials actors en conflicte, sinó també entre la ciutadania i els seus representants; el diàleg d'una societat viva sobre l'àmbit de la res pública, que és tot el contrari del monòleg de les imposicions que caracteritza les dictadures.

* President del Parlament de Catalunya

La política és complexa perquè és la confluència de les moltes realitats, de les moltes visions d'un país que es troben amb l'ús de la paraula, del diàleg raonat, la discussió argumentada

Aquest diàleg permanent necessita uns nivells mínims de cultura política al conjunt del país. Sense una cultura política forta i estesa en totes les capes de la societat, tota democràcia esdevé dèbil davant les pròpies febleses, vulnerable a la demagògia, definida aquesta com a «afalac de les passions de la plebs per tal de dominar-la i treure'n partit».¹

La manipulació democràtica i la demagògia són dos exemples dels defectes propis del sistema, exemples de la perversió de l'ideal democràtic que cobren més força com menor és la cultura política d'una societat.

Això, en un país com el nostre, en què generacions senceres s'han educat i han crescut en la foscor política d'una dictadura o en un posterior entorn de majories absolutes i de progressiva fragmentació i individualització de valors, atorga als representants polítics una responsabilitat, una obligació pedagògica, que possiblement ni s'ha exercit ni s'exerceix de manera suficient. Si bé en el procés de transició democràtica es van adoptar mecanismes per reforçar i ajudar a la consolidació dels partits polítics, el propi joc competitiu del sistema democràtic ha deixat en segon terme aquesta funció pedagògica en favor d'una política-espectacle, una política mediatitzada i simplificadora que en lloc d'ajudar a educar la ciutadania, la manté majoritàriament allunyada de la implicació en les

coses públiques, allunyada de la res pública, més enllà que participi o no en els processos electorals.

Valguin com a exemple les dades d'una enquesta de 2007 sobre la imatge del Parlament, realitzada pel Centre d'Estudis d'Opinió (CEO). Sobre una mostra de 1.800 persones, el 50'9% ni tan sols saben dir el nom de tres diputats del Parlament de Catalunya; el 70'4% desconeixen el nom del president del Parlament; el 83'7% ignora que qualsevol ciutadà pot adreçar una consulta al Parlament o a algun diputat en particular; i el 85% no sap donar un nombre aproximat dels diputats de la cambra.

Per altra banda, del mateix estudi s'extreu la conclusió que qui segueix i coneix allò que es fa al Parlament, valora bé l'actuació de la institució. Per contra, aquells que reconeixen no fer-ne un seguiment, valoren també l'actuació dels parlamentaris, però ho fan en negatiu.

No podem acceptar que la gran majoria de la ciutadania catalana doni l'esquena a allò que fa el seu Parlament, que ignori qui són i què fan els seus representants i s'instal·li en tòpics negatius sobre el funcionament de les institucions i el sistema democràtic en conjunt. Al cap i a la fi, en democràcia, la sobirania correspon al poble i malament el sobirà que pren les decisions des de la ignorància i el desinterès.

Més enllà de les raons conjunturals, el desinterès i el distanciament perllongats afavoreixen la progressiva consolidació de l'anomenada desafecció de la ciutadania envers la política. Un concepte que ara sembla estar de

---

¹ Definició de «demagògia» segons el *Diccionari de Llengua Catalana* de l'editorial Albertí.

**Sense una cultura política forta
i estesa a totes les capes de la societat,
tota democràcia esdevé dèbil
davant les pròpies febleses
i vulnerable a la demagògia**

moda, però que ja fa anys que és objecte d'estudi en l'àmbit de la ciència política. Fa deu anys Richard Gunther, José Ramon Montero i Mariano Torcal analitzaven el descontentament i la desafecció envers la política a l'Estat espanyol, entesa aquesta com a «actitud sostinguda de llarga durada, diferenciada de la insatisfacció, que és de caràcter més puntual, en funció d'un o altre context».² I, cinc anys enrere, era el mateix Gunther qui plantejava amb dades a la mà que en línies generals el desinterès polític es trobava estretament vinculat a sentiments d'impotència i confusió respecte a la política.³

La confusió, el desconeixement, la ignorància, provoquen distanciament polític. Ara que tant es parla de capgirar aquest distanciament, que els partits polítics es plantegen com recuperar la connexió amb la ciutadania, potser caldria incidir en la pedagogia, en fer un pas més i no només cercar suports puntuals, sinó educar l'electorat. És a dir, a més de renovar certes estructures i formes de fer dels partits polítics —que en molts casos segueixen esquemes organitzatius caducs, ja no del segle XX, sinó fins i tot del XIX—, cal potenciar la vessant formativa i educativa, fer un esforç per explicar-se més i millor a la ciutadania. Buscar no només la persuasió dels votants, sinó

també i sobretot ajudar a formar-los com a ciutadans no només participatius, sinó també amb criteri propi.

En relació als riscos i debilitats de la democràcia, Sergio Rizzo i Gian Antonio Stella van escriure l'any passat un polèmic llibre d'investigació centrat en el cas d'Itàlia, *La Casta*, en què denuncien el que defineixen no com a «corrupció tècnica», però sí com a «perversió del sistema polític». Més enllà dels casos concrets als que fan referència, adverteixen que al seu país, la política té cada cop menys relació amb l'administració de les coses públiques i més amb el poder. Es queixen que a Itàlia —però caldria preguntar-se si a Catalunya som aliens al fenomen—, la política té el vici de mirar un horitzó molt proper i no atrevir-se mai a aixecar la línia. I el més important, tot i acusar la perversió del sistema polític i l'actuació dels representants polítics del seu país, insisteixen a remarcar que la solució ha de passar per la pròpia ciutadania, per la responsabilitat que aquesta té d'estar a sobre, informar-se i participar. Fent servir una de les expressions que ells utilitzaven, «quan la ciutadania no s'interessa per la política, els polítics deixen d'interessar-se per la gent».

Per tant, tota democràcia necessita que la ciutadania es mantingui interessada i implicada en la vida política. Precisament des del Parlament hem introduït una idea que ha esdevingut lema d'una activitat: el «Parlament a les Aules», de visites institucionals a les escoles del nostre país.

A imatge de la R+D+I (Recerca, Desenvolupament i Innovació) que l'economia productiva del país necessita

2 GUNTHER, R., MONTERO, J. R. i TORCAL, M., «Actitudes hacia la democracia en España: legitimidad, descontento y desafección» a *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*. Madrid, 1998.

3 GUNTHER, R. (ed.), *Politics, society and democracy: the case of Spain*. Westview Press. Colorado, 1993.

Un país com el nostre, on generacions senceres han crescut en la foscor de la Dictadura, atorga als polítics una obligació pedagògica que ni s'ha exercit ni s'exerceix de manera suficient

desenvolupar per ser competitiu en el món global, plantejament que socialment ens calen nivells elevats d' I+P (Informació i Participació) per preservar el bon funcionament i la competitivitat de la nostra democràcia.

L'objectiu és precisament ajudar a fer créixer l'I+P, a fer que els nivells d'informació i participació de la nova Catalunya que ara creix, siguin més elevats. O el que és el mateix, incidir en les escoles per crear a llarg termini una ciutadania amb l'energia democràtica i política que el nostre país necessita per als seus reptes de futur.

Pedagogia contra la Política-espectacle

La implicació política de la ciutadania és el millor antídoto contra les erosions i les debilitats que pateix qualsevol democràcia. Però, al seu torn, seguint amb el símil mèdic, calen uns requisits per a que la vacuna sigui efectiva i no un placebo sense cap altre efecte que fer creure que es fa el que en realitat no es fa. Si la participació política s'exerceix des de la ignorància, sense les propietats de la formació i el criteri propi, si el medicament és buit, no només no resoldrem els problemes, no només no posarem fi a les malalties, sinó que, a més, estarem participant d'un engany comú d'imprevisibles conseqüències.

No n'hi ha prou, doncs, amb fomentar la participació; cal que sigui fonamentada, exercida des del coneixement. Cal, per tant, combatre la política-espectacle, la que no

respon als interessos col·lectius sinó al punt de vista merament mediàtic en què tenen lloc els enfrontaments partidistes.

Hi ha grans debats en què la major part de la ciutadania es posiciona amb tanta radicalitat com poc coneixement, fent seguidisme cec. Cal preguntar-se si, per exemple, els que s'oposaven al retorn dels Papers de la dignitat, sabien realment de quins papers es tractava i per què eren a Salamanca; preguntar-se quants dels que s'expressaven amb contundència sobre el nou Estatut d'autonomia aprovat el 2006 en referèndum l'havien llegit o en coneixien els aspectes més importants; o quanta gent confon votar els representants de la ciutadania al Parlament amb votar el president del govern –fet que ha generat certa incomprensió en darreres convocatòries electorals. Hi ha molta gent que desconeix que en un sistema proporcional no és president qui té més suport directe dels electors, sinó qui aconsegueix el suport majoritari dels representants escollits en les eleccions, fet que teòricament garanteix que no governi algú a qui més del 50% de la ciutadania no vulgui com a president.

De la mateixa manera, moltes de les polèmiques generades en el debat públic al nostre país provenen d'una concepció de la política que no respon a la pluralitat del sistema català ni és conscient –o no vol ser-ho– del que significa «governar en coalició». En aquest sentit, el pluralisme impedeix plantejaments maximalistes i comporta mantenir la tradició històrica del pactisme –de dialogar i

El joc competitiu del sistema democràtic ha deixat en segon terme la funció pedagògica en favor d'una política-espectacle

arribar a acords sense imposicions– que caracteritzava el nostre país des de les assemblees de pau i treva del segle xi, l'antecedent de l'actual Parlament.

De fet, el lideratge únic i paternalista de les dictadures té el seu antagonisme en el lideratge col·lectiu de les democràcies, tot i que alguns puguin enyorar lideratges personalistes propis d'altres règims.

El fet és que sobre una base de cultura política democràtica poc elevada i consolidada, el debat públic es redueix a una repetició de consignes i afirmacions categòriques sense argumentar, que ressonen en rodes de premsa i tertúlies com a dogmes de veritat i s'acaben reproduint en bars i menjadors de casa. Recorda sovint Joseph Goebbels (1897-1945) i la repetició de la mentida, encara que sovint només es tracti de la repetició d'una mitja veritat fins a generar ciutadans o bé confosos, o bé tancats en una visió única de la realitat que coincideix amb els plantejaments d'un partit. I en el mar de la confusió o en el desert del pensament únic, el ciutadà acaba desconeixent les veritables conseqüències d'una decisió, d'un acord o d'un pacte, més enllà de com afecta la imatge d'un o altre partit o un o altre líder.

Cal insistir-hi, fer pedagogia, fer entendre que les decisions polítiques afecten el dia a dia de les nostres vides. Ja sigui de manera directa o indirecta, un o altre Estatut, una o altra llei, acaba condicionant els diners que una persona porta a la butxaca; afecta les possibilitats del seu temps lliure; acaba determinant si es pot veure o no un determi-

La política és pedagogia

La política és pedagogia

La política és pedagogia

La política és pedagogia

La política és pedagogia

La política és pedagogia

La política és pedagogia

La política és pedagogia

La política és pedagogia

La política és pedagogia

La política és pedagogia

La política és pedagogia

La política és pedagogia

La política es pedagógica

La confusió, el desconeixement i la ignorància provoquen distanciament polític. Ara els partits es plantegen recuperar la connexió amb la ciutadania, potser cal que incideixin en la pedagogia

nat canal de televisió, si podem agafar un transport públic per anar a la feina o si ens hem de comprar un vehicle propi, si la nostra mare haurà d'anar coixa o no un any mentre espera una operació de genoll; fins i tot ofereix o impedeix l'opció d'emocionar-se veient competir esportivament una selecció nacional. Tot això depèn de la política.

És aquesta traducció, entre decisió política i realitat quotidiana, el que cal visualitzar. No podem estar continuament donant voltes i més voltes sobre estratègies partidistes i enquestes d'intenció de vot. Molts polítics acaben parlant i actuant en clau de titulars, en l'acollida que li dispensaran els mitjans de comunicació, oblidant que, malgrat el poder dels mitjans en la societat moderna, aquests són precisament mitjans, no destinataris finals.

Quantes vegades no hem sentit que Catalunya és insolidària amb l'Estat espanyol, o que s'ha imposat una política repressiva contra l'ús i els drets de la llengua castellana al nostre país? O quants fets anecdòtics s'han presentat com a grans crisis insostenibles i inacceptables, gairebé al mateix nivell que el terrorisme d'Estat, la corrupció, la malversació de fons públics o la mala gestió i l'engany a la ciutadania?

N'hi ha que ho plantegen tot com un enfrontament continuat entre partits on es guanya o es perd, ja sigui un debat, un pacte o una elecció de representants del poble. Es dramatitza fins a l'extrem qualsevol situació. Això és espectacle, però no és realitat.

La política és complexa perquè és la posada en comú de les moltes realitats, de les moltes visions d'un país, que es troben amb l'ús de la paraula, del diàleg raonat, la discussió argumentada. Però d'arguments se'n senten pocs i de diàlegs, cap. Només monòlegs curts i simplistes, mitges veritats que cerquen el seu espai en els mitjans, cadascú des de la seva visió pròpia i tancada.

No es tracta de cercar responsables, sinó d'assumir que així anem per mal camí. Genera una tensió entre les forces polítiques que redueix el marge d'entesa entre elles, a més de desconfiança, desil·lusió, i descredít.

La política no s'acaba en interpretar amb ulls del segle XXI el que Nicolau Maquiavel (1469-1527) planteja per un món que, malgrat tot, ha quedat enrere. Política és, també i sobretot, el que es fa dia rere dia al Parlament; és la tasca de diputades i diputats, són les lleis aprovades, les que estan en procés d'elaboració o de discussió. I això ens afecta a tots, molt més que un creuament de declaracions o uns petits canvis en la intenció de vot a uns o altres partits.

Cal explicar-ho. L'interès en la política no pot refugiar-se en la crispació, en la tensió permanent sense motiu. Ens cal una mica més de calma en les reaccions, respecte a les institucions, a les persones i a les idees i, sobretot, reflexió argumentada per debatre i mantenir la política en l'espai de la realitat. Hi ha moltes maneres de fer un espectacle de la política, quan el realment important és treballar pel país amb mirada serena, el cap clar i amb perspectiva a mig i llarg termini.

Quan la ciutadania no s'interessa per la política, els polítics deixen d'interessar-se per la gent. La democràcia necessita que la ciutadania es mantingui interessada i implicada en la política

Cal tenir esperit crític per a denunciar els problemes i les seves causes estructurals, per a assenyalar quins són els errors. Però sense caceres de culpables i de desqualificacions personals que impedeixen que hi hagi la confiança necessària entre les forces catalanistes. El que ens cal és més cultura política i fer pedagogia dels reptes a què s'enfronta el catalanisme. Necessitem una societat ben informada, que s'impliqui i participi en la vida pública. No podem ser un país de clients, de súbdits del poder –tal com ha denunciat en repetides ocasions Josep-Maria Terricabras–,⁴ ens cal una societat en què cada persona tingui consciència dels seus drets i les seves llibertats, que s'adoni quan li manlleva aquests drets i aquestes llibertats en el mateix paquet que els impostos. Al cap i a la fi, tot és política, i ser-ne conscients és un pas imprescindible per a no ser manipulats.

Pedagogia de l'urgent i l'important

Vivim en una societat definida, entre altres coses, per la immediatesa. En els darrers anys, els avenços tecnològics ens han permès poder comunicar-nos a l'instant, escoltar una cançó tocant un botó, cuinar en 30 segons, posar-nos morenos en 15 minuts o comprar qualsevol cosa a qualsevol hora.

Això ha creat una dinàmica de «tot al moment». I la vida política no s'escapa d'aquesta acceleració. Cada cop més dependent dels mitjans de comunicació de masses, el dia a dia polític és condicionat pel dia a dia mediàtic.

Tanmateix, no es tracta de jutjar el paper dels mitjans de comunicació i informació, que tenen les seves regles i les seves responsabilitats. El que sí que cal saber veure és que, políticament, sovint l'urgent ens fa oblidar l'important. Preval la declaració ràpida, la precipitació, i pels efectes del mateix sistema polític s'imposen els plantejaments a curt termini. Determinats fets es sobredimensionen, se'ls atorga una importància absoluta que sovint no tenen.

Utilitzant termes que semblen antics, el debat polític pateix els efectes zàping i microones. Zàping perquè salta de conflicte en conflicte abans que no es resolguin. I dels representants polítics se n'esperen –i s'exigeixen– respostes i mesures polítiques de microones, d'efecte immediat, el que suposa una concepció equivocada del temps que exigeix la implementació de determinades polítiques públiques.

De rebot, en la mesura que les urgències s'imposen als temes de fons, les diferències polítiques es redueixen a la lògica «govern – oposició», o s'hi veuen condicionades, amb la consegüent confusió que això genera en la ciutadania, que es troba amb discursos polítics aparentment contradictoris.

Aquesta reflexió ve al cas respecte a les qüestions que van marcant l'agenda política del país. El finança-

⁴ SOL, S., Entrevista a Josep-Maria Terricabras. *Eines per a l'Esquerra Nacional*. Número 3, pàgines 119-130. Fundació Josep Irla. Barcelona, 2008.

No podem acceptar que la ciutadania doni l'esquena al que fa el seu Parlament i s'instal·li en tòpics negatius sobre el funcionament de les institucions i el sistema democràtic

ment, l'Estatut, l'aigua, l'energia, la immigració, l'estructura productiva o les infraestructures de transport apareixen en moments d'urgència i deriven en mesures moltes vegades tàctiques, no sempre amb el marge suficient per prendre una perspectiva de futur i de país.

Ens cal, doncs, que l'opinió pública diferenciï amb més claredat les urgències de les qüestions de fons, entre altres raons perquè això permetria fins a cert punt poder-se escapar del tacticisme polític i poder plantejar acords de país i d'unitat en els grans reptes nacionals.

O, el que és el mateix: si entre tots ajudem a facilitar la distinció entre el pas immediat i el rumb de futur, la política catalana acabarà fent millor servei al país.

Pedagogia sobre els reptes de país

Seguint la mateixa lògica, més enllà de les situacions d'emergència –que han introduït determinats temes importants en l'agenda pública– Catalunya necessita posar sobre la taula una sèrie de debats i decisions de país. Cal fer un debat serè, sense pressió, amb més perspectiva, sobre el tema de l'aigua –i no solament fer-lo enmig d'una situació d'emergència– i prendre decisions de futur.

El mateix passa amb la immigració, debat pendent sempre ajornat, o amb l'energia. Un cop deixada enrere l'apagada metropolitana de l'estiu de 2007 i abans que es reproduïssin o esdevinguin constants en altres territoris del

país, s'ha de parlar de les opcions que hi ha amb serenitat, amb rigor, i analitzar les darreres experiències en eficiència energètica, les possibilitats en innovació i recerca i els grans projectes d'infraestructures energètiques. I cal parlar del que necessitem i del que volem.

Ni podem aplaçar els debats més del compte, ni podem posar-nos a mans de la precipitació de les urgències.

Així mateix, cal tenir present que mai no és només un debat tècnic. El coneixement tècnic i científic és el que posa les opcions sobre la taula, però sempre, sempre, hi ha una decisió ideològica, política, ja que tota decisió comporta costos i beneficis, ja siguin socials, econòmics o mediambientals. Sempre acaba essent una decisió política, que depèn de criteris, idees i prioritats socials i econòmiques.

Per altra banda, cal tenir en compte de manera imprescindible, a l'hora de fixar les capacitats i els escenaris de futur de Catalunya, les relacions amb altres territoris, com el País Valencià o les Illes Balears. El món actual és un món de cooperacions, de projectes comuns des de la pròpia identitat. I és evident que Catalunya no es pot plantejar el futur ignorant que molts dels seus reptes tenen vincles i interessos comuns amb aquests altres territoris; començant a curt termini el nou model de finançament, ja que patim del mateix mal. I també és fer pedagogia reconèixer que, històricament, tots plegats hem de fer un immens mea culpa pel que fa a les relacions

Cal combatre la política-espectacle, la que no respon als interessos col·lectius sinó al punt de vista merament mediàtic en què tenen lloc els enfrontaments partidistes

amb el País Valencià, i també, encara que amb un grau diferent, amb les Illes Balears.

Avui, més enllà d'un espai cultural i lingüístic, conformem amb els territoris del nostre entorn –fronteres administratives a banda– un espai geoestratègic que, amb una o altra fórmula, cal articular.

Perspectiva de sostenibilitat

Per altra banda, cal fer pedagogia de la sostenibilitat, en el seu sentit més ampli, com a perspectiva necessària a l'hora d'analitzar els grans debats sobre el model del país.

Tothom ha acceptat el concepte de sostenibilitat, i aquest s'ha introduït arreu de manera transversal. No es tracta només de la sostenibilitat mediambiental, sinó també la social, l'econòmica i la financera. S'ha assumit, almenys en els discursos polítics i en els de les empreses, la necessitat de pensar en clau global i de pensar en clau de futur, de pensar en les conseqüències.

Cal que els grans debats públics es plantegin amb rigor i amb el criteri de la sostenibilitat a la capçalera. És a dir, plantejar-los amb la perspectiva de les conseqüències presents i futures, no solament en relació amb els recursos i el medi ambient –que també– sinó amb les conseqüències socials i econòmiques. En definitiva, pensar i decidir en clau de país i de futur.

Perquè, de fet, molts dels problemes que pateix actualment Catalunya provenen precisament d'un creixement descontrolat i desordenat al llarg de dècades i de l'abandonament de mesures que anessin corregint o oferint nous escenaris per al desenvolupament. El creixement dels darrers temps es va fer massa sovint pensant en la immediatesa i no en la capacitat de futur dels recursos del país.

Per tant, caldria plantejar abans de tot l'escenari de possibilitats de futur. No es tracta de buscar més recursos sense fi, sinó de plantejar quins són els recursos que tenim, els que podrem tenir i les diverses opcions de desenvolupament sobre la base dels diversos recursos disponibles. Dissenyar un escenari de país, encara que abans haurem de resoldre també la qüestió del poder de decisió, la capacitat que tenim de fer realitat allò que els catalans volem.

Em refereixo a la capacitat de prendre decisions de manera plena i lliure des de Catalunya per adaptar-la als canvis socials, econòmics, productius, culturals, fins i tot vitals, dels nostres temps; em refereixo a deixar de malgastar temps i energies demanant i negociant permanentment amb l'Estat del que ara formem part qualsevol decisió política important per al país. Perquè encara que de vegades ho vulguem ignorar, avui Catalunya és una comunitat autònoma de règim comú de l'Estat espanyol i els catalans no podem decidir plenament i lliurement ni sobre el nostre present ni sobre el nostre futur.

Potser va essent hora que els nostres governs i els representants polítics catalans a qui tan sovint es critica puguin assumir una vegada per totes les responsabilitats sense excuses

Tot i els 28 anys de desenvolupament del nostre autogovern, continuem essent una comunitat autònoma de règim comú en un estat que es manté centralista en el poder de decisió i que ha demostrat que no té cap intenció de deixar de ser-ho. Potser va essent hora que els nostres governs i els representants polítics catalans a qui tan sovint es critica puguin assumir una vegada per totes les responsabilitats sense excuses.

Conclusió

Tot plegat, aquestes són només unes reflexions incompletes sobre alguns dels molts aspectes relacionats amb el paper que hauríem d'assumir els polítics quant a la necessitat de fer més pedagogia de la política entre la ciutadania.

En línies generals, es tractaria d'explicar i fer entendre a la població quin és el sistema polític i com funciona, i quines són les seves responsabilitats per a garantir el bon funcionament de la democràcia.

En un segon plànol, defugir dels vicis del sistema polític i anar més enllà de la recerca del vot, ajudar a fer ciutadans participatius des de l'ètica del republicanisme.

I, per últim, a l'hora d'encarar els debats públics de la política catalana, plantejar-los amb més rigor, situant-los en la seva justa dimensió. Defugir la miopia de la immediatesa i ajudar a entendre els reptes i els problemes des

d'una perspectiva més àmplia, assenyalant els possibles escenaris a mig i llarg termini.

Un cop fet això, podrem plantejar amb serenitat les propostes responsables i valentes que la nova Catalunya del segle XXI, la que estem construint gairebé sense adonar-nos, veritablement necessita. |

+ INFO

Articles

GUNTHER, R., MONTERO, J. R. i TORCAL, M., «Actitudes hacia la democracia en España: legitimidad, descontento y desafección» a *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*. Madrid, 1998.

SOL, S., Entrevista a Josep-Maria Terricabras. *Eines per a l'Esquerra Nacional*. Número 3, pàgines 119-130. Fundació Josep Irla. Barcelona, 2008

Llibres

GUNTHER, R. (ed.), *Politics, society and democracy: the case of Spain*. Westview Press. Colorado, 1993.

RIZZO, S. i STELLA, G. A., *La Casta*. Rizzoli. Milà, 2007

Enllaços

 Centre d'Estudis d'Opinió
ceo.gencat.cat

 Parlament de Catalunya
www.parlament.cat

Participació i democràcia.

Formes de participació ciutadana més enllà del vot

Mariona Ferrer* | mariona.ferrer@upf.edu

En el darrer cicle electoral, el distanciament entre política i societat s'ha fet evident. Un fenomen que ve de lluny, però que s'ha mediatitzat a través de la introducció en el llenguatge quotidià del terme desafecció. La majoria d'estudis coincideixen a assenyalar l'actitud dels polítics i la manera com exerceixen les seves responsabilitats com la causa del distanciament entre dos dels principals actors polítics: la ciutadania i els seus representants. Un fenomen que posa en qüestió la legitimitat de l'actual sistema democràtic, el qual es veu obligat a reinventar-se si vol recuperar la confiança de la població.

La política hauria d'implicar la participació plena de la ciutadania en la vida pública? I, si és així, com definim aquest grau d'implicació activa? Els ciutadans haurien de limitar-se a anar a votar quan hi ha eleccions o, per contra, haurien de participar de forma quotidiana en la política? És no-més política aquella que des de les institucions tracta de

* Professora de Ciència Política de la UPF

La democràcia és la capacitat de les persones per influir sobre les decisions polítiques creant una correspondència entre les accions de govern i les aspiracions de la ciutadania

gestionar els afers públics i consensuar la diversitat d'interessos, o també considerem política la participació en organitzacions i moviments socials, la protesta o altres mecanismes de participació menys institucionals? Han de fomentar les institucions polítiques la participació més enllà del vot, o això podria crear mecanismes de desigualtat entre els que participen? Aquestes preguntes són rellevants perquè la interacció entre la política i les diferents formes possibles de participació de la població pot produir resultats ben diversos. A més, la resposta a la majoria de les preguntes aquí esmentades dependrà de la concepció de democràcia que utilitzem. Si partim d'una visió més elitista i procedimental segons la qual la democràcia, en el marc de la lògica representativa, es caracteritza per la selecció dels governants mitjançant la decisió popular en un procés de competència oberta entre pluralitat de competidors, la ciutadania s'hauria de limitar a la participació puntual en les eleccions periòdiques i competitives. Altres formes de participació ciutadana serien innecessàries i, fins i tot, perilloses per a l'estabilitat de la democràcia. Teòrics clàssics com Joseph Alois Schumpeter (1883-1950) i politòlegs de referència com Giovanni Sartori o Juan José Linz es podrien trobar en aquesta perspectiva que, com argumentarem més endavant, es pot considerar força obsoleta si es té en compte la realitat social i política de les societats contemporànies. Per aquests autors, la participació de la ciutadania en la democràcia és la que està vinculada als processos polítics

per escollir els seus representants, als quals deleguen la sobirania popular.

En canvi, si defensem un model de democràcia participativa segons el qual un dels objectius prioritaris de la democràcia és la deliberació i participació plena de la ciutadania en els afers públics, seriem molt crítics amb el model d'implicació esporàdica a través del vot que, en definitiva, no implica gaire més participació més enllà de la selecció de representants entre l'oferta partidista. Alguns teòrics d'aquest enfocament són Carole Pateman, Benjamin R. Barber o David Held. Per aquests autors, la democràcia és la capacitat dels ciutadans per influir directament sobre el contingut de les decisions polítiques, de tal manera que existeixi correspondència entre les accions del govern i les aspiracions d'aquells que resulten afectats per aquestes accions.

Ara bé, amb independència de la concepció i valors democràtics que cadascú de nosaltres hagi interioritzat com a normativament ideal, existeixen diverses raons per justificar que la ciutadania participi activament —més enllà del vot— en la vida pública de la democràcia. Per començar, la població catalana, de la mateixa manera que succeeix en altres societats capitalistes avançades, mostra un creixent allunyament de les institucions i els actors polítics tradicionals —en particular, els partits. L'anomenat «fenomen de la desafecció» política és, de fet, particularment destacat pel cas català. Anàlisis empíriques recents d'aquesta situació es poden trobar, per exemple, en l'in-

El model de democràcia participativa té com a objectiu prioritari la deliberació i participació plena de la ciutadania en els afers públics

forme sobre desafecció presentat per la Direcció General de Participació Ciutadana de la Generalitat dirigit per Josep Maria Vallès, l'anuari sobre l'estat de la democràcia a Catalunya que serà publicat pròximament per la Fundació Jaume Bofill (Anduiza 2008), o el treball qualitatiu basat en entrevistes a actors socials i polítics de Catalunya realitzat per Ismael Blanco i Pau Mas.¹ Tot i que aquesta realitat és un fenomen més global que s'observa també en altres contextos,² la situació a Catalunya, de la mateixa manera que succeeix a l'Estat espanyol, és preocupant si tenim en compte diversos indicadors que caracteritzen la realitat catalana: l'elevat abstencionisme en les darreres eleccions autonòmiques i locals amb una certa tendència al creixement a mig termini,³ així com la baixa participació electoral en els diferents referèndums realitzats els darrers anys; l'increment del vot en blanc i el vot nul; l'aparició en processos electorals, sobretot locals, de plataformes ciutadanes i candidatures independents com alternativa als partits institucionalitzats; l'existència –entre la ciutadania catalana– d'actituds polítiques molt crítiques amb les institucions i els partits, combinades amb

una baixa percepció de l'eficàcia política externa i interna; i la poca tendència a l'afiliació en grups polítics més tradicionals com partits o sindicats.

Aquesta situació planteja la necessitat de repensar els canals de comunicació i participació entre les elits i la ciutadania. A nivell més general, de fet, crítiques recents del funcionament de les democràcies actuals com, per exemple, la de Colin Crouch,⁴ qüestionen el règim democràtics actuals a partir d'aspectes com l'elevat cost de les campanyes electorals, el control de la informació per part de les elits, el poc pes del ciutadà comú i de les seves demandes... Crouch critica el fet que les democràcies actuals són controlades per unes elits polítiques en combinació amb la creixent capacitat d'influència de les grans corporacions i multinacionals. Aquest autor postula la necessitat d'una profunda renovació de la democràcia del segle XXI que passa, entre altres mesures, per la necessitat de fomentar una major participació de la ciutadania.

La participació política dels ciutadans és un factor essencial per entendre la qualitat de les democràcies i el seu funcionament per diverses raons. Primer, condiona la relació entre governants i governats. Per exemple, si a l'hora d'escollir els representants a les institucions –en el nostre cas, el Parlament de Catalunya– un sector important de la ciutadania no participa de forma sistemàtica en les eleccions, podem inferir que per una part de la població aquest tipus

---

1 **BLANCO, I.** i **MAS, P.**, *La desafecció política a Catalunya. Una mirada qualitativa*. Informes breus, número 11. Fundació Jaume Bofill. Barcelona, 2008.

2 **NORRIS, P.**, *Critical citizens*. Oxford University Press. Oxford, 1999
PHARR, S. J. i **PUTNAM, R. D.**, *Disaffected democracies*. Princeton University Press. Princeton, 2000

3 **FERRER, M.**, «Reflexions a l'entorn del fenomen de l'abstenció electoral a Catalunya». *L' Avenç*. Número 328, pàgines 29-33. Barcelona, 2007.

---

4 **CROUCH, C.**, *Post-democracy*. Polity Press. Cambridge, 2004

El fenomen de la desafecció planteja la necessitat de repensar els canals de comunicació i participació entre les elits i la ciutadania

de relació és feble o inexistent. Tampoc presenta les mateixes implicacions una societat que es caracteritza per alts nivells de protesta política en contraposició a una societat on el conflicte es tendeix a canalitzar de forma més pacífica a través de diverses estructures de mediació i en l'elaboració, ja inicial, de les polítiques públiques. La capacitat d'incidència de la ciutadania, així com dels diversos grups d'interès, serà ben diferent. A més, el tipus de participació ciutadana influeix en el contingut i qualitat de la informació que arriba als governants —quines són les qüestions problemàtiques des del punt de vista de la ciutadania, com afecten certes polítiques públiques en els ciutadans... La manca de participació implica sovint menys informació sobre les preferències de la ciutadania i la forma com les institucions han d'intentar donar-hi resposta. D'altra banda, el tipus de participació també caracteritza el tipus de control que s'exerceix sobre el poder polític. No és el mateix una societat poc participativa —que podríem dir que és, sense voluntat pejorativa, més «passiva» o inactiva— que un país on un grup elevat de ciutadans participi activament en la vida política i pressioni les elits polítiques per respondre políticament a les seves demandes. La participació dels ciutadans serveix, com ja s'ha esmentat abans, per expressar les preferències polítiques de la ciutadania i caracteritza la natura de la representació política i delegació del poder influint en el comportament i estratègies dels principals actors del sistema. Per últim, la participació de la ciutadania en una democràcia condiciona la natura del debat públic, la seva riquesa i el seu contin-

**Viure en una societat on una part
extensiva dels ciutadans participen
de forma regular, i més enllà del vot,
és un indicador de la qualitat i vitalitat
de la democràcia d'aquest país**

gut. Més participació sovint té a veure amb més deliberació, encara que no sempre. En definitiva, viure en una societat on una part extensiva dels ciutadans participen de forma regular, i més enllà del vot, és un indicador de la qualitat i vitalitat de la democràcia d'aquest país. La política en les societats avançades actuals formades per grups socials cada cop més diversos i heterogenis, la creixent globalització i fluxos migratoris, la progressiva pèrdua d'identitats de pertinença clàssiques, requereix una profunda transformació per ser capaç de capturar i conduir les diferents demandes i necessitats d'unes societats cada cop més complexes, sigui quant a la composició de l'estructura social o quant als tipus de conflictes i problemàtiques existents. I, en aquest sentit, des de les institucions cal aprofitar tots aquells inputs que es rebin a partir de la participació ciutadana per gestionar aquesta complexitat.

Val a dir, això no obstant, que, si bé els arguments en defensa d'una democràcia més participativa són de pes i nombrosos, s'ha de tenir en compte que la participació ocupa generalment un lloc secundari en la vida quotidiana de la gent, ja que ha de competir amb altres ocupacions i situacions vitals de les persones. La disponibilitat de temps és limitada i per participar cal, en contextos poc participatius com el nostre, una forta motivació. La participació és normalment intermitent i per a la majoria de la població és una acció esporàdica. Per tant, defensar una democràcia més participativa pot quedar més en un desig del debat acadèmic o filosòfic que en una realitat concreta: a una part de la ciutadania

ja li serà suficient només anar a votar puntualment. Cal ser conscients dels reptes que implica la defensa d'una democràcia participativa que intenti superar el domini de la lògica de la representació tradicional.

Com es pot participar en democràcia més enllà del vot? Existeixen pautes específiques de comportament de la ciutadania del segle XXI? Intentem respondre a aquestes preguntes discutint diferents formes de participació ciutadana més enllà de l'electoral o de fer política vinculada als partits, com seria ser membre d'un partit o participar en una campanya electoral. D'algunes d'aquestes formes de participació ja s'observa una creixent importància en les democràcies actuals. Abans cal esmentar que no hi ha una definició precisa de participació. Cada autor parteix de la seva pròpia conceptualització i cada cop hi ha més activitats que es consideren participació política. No obstant això, si en la dècada de 1950 i inicis de la de 1960 els estudis acadèmics es focalitzaven en l'àmbit de la participació electoral, avui en dia existeix un ampli ventall d'activitats que poden ser considerades participació ciutadana en una democràcia. Tanmateix, el concepte de participació política ha variat en el temps i en els diferents contextos. Aquí partim d'una definició de participació política que engloba qualsevol acció dels ciutadans dirigida a influir en el procés polític i en els seus resultats.⁵

---

5 ANDUIZA, E. i BOSCH, A., *Comportamiento político y electoral*. Ariel. Barcelona, 2004

La política requereix una profunda transformació per ser capaç de capturar i conduir les demandes i necessitats d'una societat cada cop més complexa

A més, cal considerar que els ciutadans no viuen aïllats del seu entorn. Quan participen políticament ho fan en funció del context que els envolta i l'estructura d'oportunitats polítiques que pot estimular o no la participació. Els factors que es consideren per definir l'estructura d'oportunitats polítiques (EOP) són variats i no existeix consens en la literatura acadèmica a l'hora de definir-los i operacionalitzar-los empíricament. Tot i això, un dels elements bàsics de l'EOP és el grau d'obertura del sistema polític que inclou aspectes com el nivell de descentralització de l'Estat, el sistema de representació d'interessos, la disponibilitat de mecanismes de democràcia directa, els nous instruments de participació, la proporcionalitat de la representació parlamentària i el nombre de partits, o quin partit o partits estan en el govern. Ara bé, la forma com alguns d'aquests factors influeixen en la participació política dependrà del tipus d'activitat ciutadana que considerem. Molts d'aquests elements poden influir en que predominin unes formes de participació ciutadana a través d'associacions o, per contra, una societat on la ciutadania tendeixi a participar de forma espontània i per mostrar el rebuig respecte a alguna situació col·lectiva o política pública. Per exemple, el fenomen **NIMBY**⁶ a Catalunya —és a dir, les creixents protestes i creació de plataformes i/o moviments en contra de molts projectes d'infraestructures (presons, narcosaes, línies d'alta tensió, incinerado-

res de residus...) pot ser, en alguns casos, conseqüència de la manca d'estratègies d'informació, consens i deliberació prèvies entre la població afectada i les institucions.

Una de les possibles formes de participació, a part del vot o participar en grups polítics tradicionals, són les accions dirigides a influir en les actituds i decisions dels polítics o influir en la presa de decisions públiques. Aquí podem considerar activitats molt diferents. D'una banda, aquelles que tenen una iniciativa i caràcter més individual com contactar amb polítics o funcionaris per una determinada qüestió, escriure als mitjans de comunicació... Aquestes formes de participació són encara minoritàries en el nostre país en comparació amb altres contextos com els països anglosaxons, però la creixent individualització de la societat i les pròpies facilitats que comporten les noves tecnologies per facilitar el coneixement —i, a vegades, l'accés— sobre a qui cal dirigir-se fa previsible un cert increment del seu ús.

D'altra banda, també es considerarien en aquest ventall d'activitats la participació en processos i mecanismes participatius que s'organitzen o es faciliten des de les institucions polítiques: referèndums o iniciatives legislatives populars, pressupostos participatius, jurats ciutadans, consells consultius, consells ciutadans o nuclis d'intervenció participativa, enquestes d'opinió deliberatives, plans estratègics, experiències de democràcia electrònica, fòrums de discussió, assemblees ciutadanes... Aquests mecanismes són cada cop més utilitzats per part

---

6 **NIMBY** es l'acrònim anglès per *not in my backyard*.

S'ha de tenir en compte que la participació ocupa generalment un lloc secundari en la vida quotidiana de les persones, ja que ha de competir amb altres ocupacions i situacions vitals

de les institucions, sobretot en l'àmbit local,⁷ amb l'objectiu d'aconseguir més deliberació, espais d'interlocució, consens i participació dels ciutadans i de grups o organitzacions. Bàsicament apareixen amb dos objectius: primer, per gestionar la creixent complexitat de les societats modernes; i segon, per la pèrdua de legitimitat de les institucions polítiques. Els nous mecanismes de participació complementen els instruments tradicionals de decision-making. Com hem vist abans, existeixen molts mecanismes: uns més centrats en donar veu a les organitzacions –veïnals, socials, culturals...–, altres, als ciutadans, i també fórmules mixtes que integren tant ciutadans com representants d'associacions. També existeixen diverses fórmules per garantir el nombre de participants: el criteri de selecció o la seqüència del procés. En aquest sentit, hi ha dos aspectes bàsics quan els nous instruments participatius se centren en donar veu i possibilitats de participació als individus i no a les organitzacions. Per exemple, en el cas dels Consells Ciutadans, on aquests aspectes són el número de participants i el criteri de selecció –si es fa de forma aleatòria o no... Aquests criteris són fonamentals quan l'objectiu prioritari és la igualtat política.

Malauradament, existeix poca informació sistemàtica i continua que avaluï l'estat de les experiències de participació ciutadana a Catalunya en l'àmbit local o autonòmic.

En l'anuari de l'estat de la democràcia a Catalunya que es publicarà pròximament,⁸ es recullen dades de l'Observatori de Govern Local (OGL) de la Fundació Carles Pi i Sunyer que ens permeten una primera aproximació a l'estat de la participació impulsada pels consistoris municipals. En concret, les dades són el percentatge de municipis de més de 10.000 habitants amb processos de participació sistemàtica dels ciutadans per al 2004 i el 2006. Les dades ens mostren un increment progressiu de les experiències participatives a Catalunya. El 2004 només un 44% dels municipis havia seguit processos de participació, mentre que en el 2006 ja n'era un 58%. Així doncs, existeix un increment de la participació en l'àmbit municipal a Catalunya.

Una altra forma de participació de creixent rellevància en les societats actuals, i també la catalana, és el consum polític que es produeix quan l'acte de consum es realitza per motivacions polítiques i va dirigit a actors del sistema polític o econòmic; és a dir, el comportament de ciutadans que exerceixen el seu consum i el poder de compra com una forma d'expressió i suport a causes polítiques, mediambientals o ètiques. Entre els casos de consum polític negatiu –el boicot– es pot esmentar no comprar productes d'una multinacional de l'esport per l'existència de treball infantil en algunes de les seves fàbriques de

7 FONT, J. (coord.), *Ciudadanos y decisiones públicas*. Ariel. Barcelona, 2001.

8 ANDUZA, E. (coord.), *L'estat de la democràcia a Catalunya*. Editorial Mediterrània – Fundació Jaume Bofill. Barcelona, 2008.

El repte de les institucions i els actors amb responsabilitat política és ser capaços de canalitzar els diferents senyals que es produeixen a partir de la participació ciutadana no electoral

producció, no beure una determinada beguda –diguem la Coca-Cola– per estar en contra del poder de les multinacionals, o boicotejar el cava català. En la vessant positiva del consum polític trobem exemples en la compra responsable que implica el comerç just o la compra de productes perquè estan etiquetats en català. Òbviament, aquesta forma de participació implica una ampliació de l'àmbit de la política, i es troba en consonància amb els processos de globalització mundial, així com la creixent informació disponible que relaciona interessos de grans empreses i dels propis països amb objectius geoestratègics i polítics.

La protesta política –en particular, l'assistència a manifestacions– és una altra forma de participació cada cop més generalitzada entre la població catalana i, per tant, s'ha de considerar també una altra forma de participació. Tot i que és de caire més puntual i esporàdica, implica generalment accions de resposta a decisions ja preses per les institucions o en desacord davant d'alguna situació en l'àmbit públic. Per tant, és rellevant tenir-la en consideració perquè indica l'existència de disfunció entre les preferències d'un grup de ciutadans i una determinada realitat pública. En les dècades de 1960 i 1970, la participació en manifestacions era majoritàriament d'individus pertanyents a moviments socials vinculats a la nova política –organitzacions pacifistes, medioambientalistes, drets humans... – i estudiantils, així com de sindicats. Però en els darrers anys s'ha produït una creixent «normalització» de la protesta, i

això també ha succeït al nostre país, Catalunya, i també a l'Estat espanyol.⁹ La participació en manifestacions ha passat a ser acceptada com un comportament polític per la majoria de la població i cada cop trobem més heterogeneïtat quant a la composició social i política del ciutadà que protesta. És a dir, ja no són els estudiants d'esquerra o els treballadors industrials mobilitzats pels sindicats obrers tradicionals, sinó també grups d'ideologia diversa i en defensa de causes molt variades. El cas dels nimby que s'esmentava abans és un bon exemple de mobilització vinculada a la defensa del territori on viu un ciutadà enfront d'algun projecte d'infraestructura, però no només trobem aquests casos. Fins i tot trobem col·lectius amb ideologia conservadora que en el passat veien la protesta com un comportament il·legítim de la democràcia representativa i que ara la duen a terme. Això ha passat a l'Estat espanyol amb algunes manifestacions, fomentades sovint pel propi PP com a estratègia de mobilització del seu electorat i de visualització mediàtica, contra el terrorisme, en contra els matrimonis homosexuals o en defensa de «la unitat d'Espanya». En qualsevol cas, el que interessa destacar és que la protesta al carrer és i serà un fenomen cada cop més generalitzat al nostre país –tot i que dependrà del context específic si hi ha uns nivells més o menys elevats, ja que

---

9 FERRER, M. i FRAILE, M., «¿Es la protesta un fenómeno «normalizado»? Una exploración de los determinantes de la protesta en distintos contextos autonómicos» a GRAU, E. i IBARRA, P. (coord.), *La red en el conflicto. Anuario de Movimientos Sociales 2007*. Icaria. Barcelona, 2007

El risc de la participació és que acabi generant més desafecció en el cas que el resultat final del procés participatiu no satisfaci les expectatives generades

el volum de la protesta fluctua en el temps. Les raons són que la majoria de ciutadans prefereixen participar puntualment i com a reacció a alguna situació, i no tant de forma vinculada i estable.

No obstant això, una altra forma de participació rellevant és la participació en organitzacions polítiques i socials. Clarament, la implicació estable en grups –si va més enllà de pagar una quota o anar a algun acte puntual de l'organització– té més costos de temps i cal una important motivació. Si bé es cert que la vinculació en grups de política tradicional com els partits o els sindicats disminueix en la majoria de països occidentals, i el cas català també sembla tenir aquesta tendència,¹⁰ existeixen noves vinculacions amb grups que representen una política menys institucional i partidista i que motiven, en particular, les generacions més joves. Això és el cas dels moviments socials i organitzacions ecologistes, pacifistes, drets humans i cooperació nord-sud, grups d'acció local i comunitari, grups feministes, el moviment antiglobalització... El repte de les institucions és incorporar aquestes organitzacions de nova política en espais d'intermediació sense que aquestes organitzacions perdin la seva essència menys institucionalitzada.

Analitzant totes aquestes noves –o no tan noves– formes de participació, queda palès que la democràcia im-

plica molts canals i formes de participació. El repte de les institucions i els actors amb responsabilitat política i de gestió pública és ser capaços de canalitzar les diferents senyals que es produeixen a partir de la participació ciutadana no electoral. Al mateix temps, cal ser conscients que la instauració de mecanismes participatius fomentats per les institucions, així com un major ús d'eines com el referèndum o iniciatives legislatives populars, no són la solució a pautes estructurals que caracteritzen els comportaments i actituds de la ciutadania –tot i que queda obert a futurs estudis com poden canviar les percepcions de les institucions i dels actors que tenen els ciutadans que participen en aquests espais. I, de fet, en el cas de fomentar la participació des de les institucions, és important que els resultats i els processos no generin major desafecció ciutadana si les expectatives generades són difuminades sense el consens suficient durant el procés participatiu. |

---

¹⁰ ANDUIZA, E. (coord.), *L'estat de la democràcia a Catalunya*. Editorial Mediterrània – Fundació Jaume Bofill. Barcelona, 2008.

+ INFO

Fonts

- ▮ **BLANCO, I.** i **MAS, P.**, *La desafecció política a Catalunya. Una mirada qualitativa*. Informes breus, número 11. Fundació Jaume Bofill. Barcelona, 2008.

Articles

- FERRER, M.**, «Reflexions a l'entorn del fenomen de l'abstenció electoral a Catalunya». *L'Avenç*. Número 328, pàgines 29-33. Barcelona, 2007.

Llibres

- ANDUIZA, E.** (coord.), *L'estat de la democràcia a Catalunya*. Editorial Mediterrània – Fundació Jaume Bofill. Barcelona, 2008. Pròxima publicació.

- ANDUIZA, E.** i **BOSCH, A.**, *Comportamiento político y electoral*. Ariel. Barcelona, 2004.

- CROUCH, C.**, *Post-democracy*. Polity Press. Cambridge, 2004.

- FERRER, M.** i **FRAILE, M.**, «¿Es la protesta un fenómeno «normalizado»? Una exploración de los determinantes de la protesta en distintos contextos autonómicos» a **GRAU, E.** i **IBARRA, P.** (coord.), *La red en el conflicto. Anuario de Movimientos Sociales 2007*. Icaria. Barcelona, 2007.

- FONT, J.** (coord.), *Ciudadanos y decisiones públicas*. Ariel. Barcelona, 2001.

- NORRIS, P.**, *Critical citizens*. Oxford University Press. Oxford, 1999.

- PHARR, S. J.** i **PUTNAM, R. D.**, *Disaffected democracies*. Princeton University Press. Princeton, 2000.

- VALLÈS, J. M.** (dir.), *Actituds polítiques i comportament electoral a Catalunya: materials per un debat social*. Direcció General de Participació Ciutadana de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 2008. Accessible a: www10.gencat.cat/drep/AppJava/cat/ambits/participacio/docs/actituds.jsp

Enllaços

- Direcció General de Participació Ciutadana de la Generalitat de Catalunya
www10.gencat.cat/drep

- Fundació Jaume Bofill
www.fbofill.cat

- Observatori del Govern Local – Fundació Carles Pi i Sunyer
www.pisunyer.org

La comunicació persuasiva en la democràcia mediàtica

Arantxa Capdevila* | arantxa.capdevila@urv.cat

La política és persuadir; i per poder convèncer la ciutadania hem de ser capaços d'explicar-nos, de fer arribar el nostre missatge. Traduir els projectes de país en una sola frase; sintetitzar les propostes en imatges; personificar les grans idees... Ens trobem davant d'una societat molt complexa, cada vegada més heterogènia, la qual ha fet de la comunicació un instrument indispensable per exercir el poder o enfrontar-se a ell. La democràcia no garanteix la victòria del millor projecte, sinó el de qui el comunica més bé.

Democràcia i mitjans: una relació d'interdependència

Les democràcies actuals no poden comprendre's sense el seu component comunicatiu. De fet, aquest component se situa en el centre del sistema i constitueix un dels seus elements consubstancials sense el qual la de-

* Professora de Comunicació Política de la URV

La comunicació ha implicat importants transformacions en el sistema democràtic, fins al punt que el règim polític en què ens desenvolupem rep el nom de «democràcia mediàtica»

mocràcia tal com s'entén avui dia no podria ser concebuda. L'existència d'aquesta vessant comunicativa ha implicat importants transformacions en el sistema democràtic, fins al punt que el règim polític en què ens desenvolupem rep el nom de «democràcia mediàtica». Habitualment es considera que en aquest binomi, democràcia i mitjans de comunicació de masses, són els mitjans qui exerceixen la seva influència sobre el sistema i desvirtuen d'alguna manera l'esperit del sistema polític. Contràriament a aquesta postura, cal afirmar que la democràcia mediàtica està condicionada per les característiques específiques d'ambdós components del binomi i és la combinació de totes elles el que marca els seus trets definitoris.

Així, en primer lloc, les democràcies que s'instauren de manera generalitzada a partir de la Segona Guerra Mundial (1939-1945) se sustenten sobre dos pilars fonamentals: el sufragi universal i el principi de representació —que, com es veurà, comporten en la seva essencialitat el component comunicatiu. D'aquesta manera, el sufragi universal implica que per accedir i mantenir-se en el poder, els polítics han de fer arribar el seu missatge a un cos de ciutadans que té unes dimensions quantitatives es tracta d'un gran nombre de persones i qualitatives el conjunt d'electors està compost per persones molt diverses pel que fa a l'edat, sexe, llocs de residència, ideologia, expectatives, valors, creences, etcètera i que, a més a més, es troben disperses en l'espai i de vegades també en el temps de comunicació. Per tant, els polítics ne-

cessiten un tipus de comunicació específica per arribar a uns ciutadans amb aquestes característiques.

D'altra banda, la comunicació també és un element que es deriva del principi de representació propi de les democràcies del segle XX fonamentat en la idea que la societat és un cos heterogeni les parts del qual han de ser adequadament tingudes en compte en el procés polític. Aquesta tasca es duu a terme al Parlament, que és on es discuteixen les diferents postures existents en la societat. Aquestes discussions han de ser públiques perquè en elles es basen les decisions de l'opinió pública que en el règim parlamentari és alhora instància legitimadora a través de les eleccions i instància representada. Per tant, també en aquest aspecte es posa de manifest la necessitat de la comunicació com a element propi del sistema democràtic.

El segon lloc de la parella l'ocupen els mitjans de comunicació. El fet que un dels principis bàsics de la democràcia parlamentària sigui la publicitat dels assumptes davant una opinió pública àmplia, dispersa i heterogènia, fa que els mitjans es converteixin en elements centrals del sistema perquè són necessaris per al desenvolupament de les relacions entre el sistema polític i l'opinió pública que el legitima.

El panorama dibuixat fins ara no estaria complert si no es tingués en compte la presència de la televisió en el sistema de mitjans. A partir de la dècada de 1950, la progressiva implantació de la televisió com a mitjà predominant en la societat ha modificat el propi sistema al situar als mitjans

El sufragi universal implica que, per accedir al poder, els polítics han de fer arribar el seu missatge a un cos de ciutadans que té unes dimensions quantitatives i qualitatives

no com a un participant més, sinó com a element central. Això significa que els mitjans de comunicació s'han convertit en l'eix al voltant del qual giren les relacions entre els diferents actors del joc polític: ciutadans i partits i organitzacions polítiques ja que són ells els que canalitzen les relacions comunicatives claus per al funcionament del sistema. És a dir, els polítics han d'emprar els mitjans, amb la televisió al capdavant, si volen fer arribar els seus projectes i les seves accions a un nombre suficient de ciutadans i aquests vehiculen a través dels mitjans les seves demandes i necessitats envers el sistema. És arran d'aquesta realitat que es formula el concepte de democràcia mediàtica.

La democràcia mediàtica és aquella en què el Parlament està mediatitzat per forces i influències externes i, a la pràctica, aquest deixa de ser el centre de gravetat del sistema. Les mediacions pròpies d'aquest sistema són múltiples i entre elles destaquen:

- *Les mediatitzacions per part del poder executiu:* en els sistemes parlamentaris on es permeten les majories absolutes i on hi ha obediència de vot, el govern té un fort poder davant del Parlament.
- *Noves formes de relació entre electors i elegits:* es degraden les relacions entre l'elector i els partits. Això es constata en el fet que un mateix elector pot votar diversos partits i a causa d'aquesta desvinculació, guanya força la figura del líder.

- *Mediatització per part dels mitjans de comunicació de masses:* La seva presència limita el joc polític a l'acció de tres actors: els polítics, els periodistes i els instituts de sondeigs. La resta ho veuen per la televisió sense possibilitat d'intervenir directament en la discussió. Això fa que la discussió pública es desplaci des del Parlament als mitjans de comunicació i, a més a més, els mitjans donen poca rellevància a les tasques parlamentàries perquè tenen ritmes diferents.
- *Mediacions de l'opinió pública:* els sondeigs s'usen com a armes partidistes. Sempre es realitzen sota un punt de vista i sempre es poden manipular: preguntes tendencioses, respostes poc raonades, selecció de les mostres i influència sobre el vot.

No hi ha dubte que les relacions polítiques en les democràcies actuals són, fonamentalment, de tipus comunicatiu i, per tant, això fa que la comunicació política en les seves diferents manifestacions sigui un element clau del sistema.

La comunicació política en el centre del sistema

En aquest context de forta vinculació entre la política i la comunicació, la disciplina i les pràctiques de la «comunicació política» han adquirit un paper clau tant en els mo-

Els mitjans de comunicació són necessaris per al desenvolupament de les relacions entre el sistema polític i l'opinió pública que el legitima

ments de contesa electoral –en els quals els partits polítics es disputen els vots dels ciutadans i ciutadanes per arribar al poder– com en el desenvolupament de poder una vegada assolit –fer pública la tasca de Govern, crear una imatge favorable de les institucions, comunicar als ciutadans els seus drets i les seves obligacions, donar a conèixer els protagonistes de l'acció política. Davant d'aquesta realitat, s'ha fet patent en les democràcies occidentals la creixent professionalització d'aquests aspectes fins al punt que la majoria dels partits polítics i de les institucions públiques compten amb experts en tècniques i estratègies de comunicació o bé electoral, o bé institucional.

A pesar d'aquesta marcada continuïtat, no hi ha dubte que un dels moments àlgids pel que fa a les estratègies de comunicació, té lloc durant la campanya electoral –moment en què es reclama una participació més activa dels ciutadans. Durant aquest període, les relacions comunicatives poden adquirir diversitat de formes, però està clar que en els sistemes democràtics, els processos comunicatius encaminats a persuadir són centrals perquè estan a la base de les relacions entre ciutadans i polítics, però la seva importància augmenta durant la campanya electoral quan tots els partits polítics despleguen les seves estratègies persuasives amb l'objectiu d'aconseguir el màxim nombre possible d'adhesions. Això converteix aquests períodes –molt delimitats en el temps– en particularment interessants per a l'anàlisi de les estratè-

gies persuasives. En societats com l'actual, els processos persuasius es duen a terme, principalment, a través dels mitjans de comunicació social entre els que destaca la televisió, mitjà més seguit pels electors per a informar-se de política.

Si es fa un cop d'ull a les graelles de programació de les cadenes televisives durant el temps que dura la campanya, és fàcil descobrir que els partits intenten prodigar-se en elles el màxim possible. Així, no és estrany veure líders polítics en programes de varietats, en programes especials d'entrevistes, en els informatius, en els espots electorals... Aquesta diversitat complica l'anàlisi de les estratègies persuasives, ja que cadascun d'aquests programes té característiques distintes, però l'objectiu persuasiu fa que totes elles tinguin unes característiques en comú:

- a) El seu caràcter de competició. Els partits lluiten per aconseguir més vots que la resta de formacions, i això fa que es concentrin en un període de temps limitat totes les estratègies comunicatives. A més a més, en aquests moments, tots els partits es disputen un conjunt de votants que comparteixen un mateix context social i polític que té una gran influència en les propostes electorals.
- b) La comunicació electoral està sotmesa a una sèrie d'imposicions de caràcter legal que condicionen la campanya. Les campanyes electorals estan regulades per la

La televisió ha fet que els mitjans de comunicació s'hagin convertit en l'eix al voltant del qual giren les relacions entre els diferents actors del joc polític: els ciutadans i els partits

lleï electoral que marca de manera clara les normes del joc que tots els participants han de respectar: diuen què es pot fer i que no, com s'ha de dur a terme l'acció comunicativa, qui pot desenvolupar-la, etcètera.

- c) Té uns resultats finals objectius —els resultats electorals— que per ser puntuals i mesurables en el temps, s'agafen com a indicadors de l'èxit o fracàs de la gestió de la campanya. Poques vegades el resultat d'una acció de comunicació té uns resultats tan immediats i tan quantificables com en el cas de les eleccions. L'endemà d'una cita electoral, els partits poden fer el balanç amb dades de les decisions que han pres al llarg de la campanya.

A causa d'aquestes característiques, la comunicació política electoral està molt marcada pel màrqueting, que és, en línies molt generals, una forma de comunicació estratègica que s'adapta a les circumstàncies de cada moment. Així, per a l'anàlisi de la comunicació política en campanya electoral se segueixen les quatre fases establertes pel màrqueting electoral. Aquestes etapes són, en primer lloc, la fase d'anàlisi —cal examinar la situació del context polític, legal i econòmic— en què es desenvoluparà la campanya i, de manera particular, del públic al qual s'adreça cada partit, amb la finalitat de detectar quines són les necessitats del missatge. En segon lloc, hom parla de la fase de planificació o elaboració del missatge,

fase en la qual, un cop determinades les necessitats del missatge, s'estableixen uns objectius de comunicació i les estratègies que ajudaran a la consecució d'aquests objectius: persones, missatges, difusió. En tercer lloc es troba la fase d'execució, que és la posada en marxa de l'estratègia, en un període determinat, amb uns recursos determinats i respectant el marc legal. És la comunicació del missatge electoral. Per acabar, es duu a terme la fase d'avaluació, que consisteix en la comprovació del resultat en relació als objectius proposats a l'inici de la campanya —està clar que per a un partit treure un diputat pot ser un èxit, mentre que per a un altre, quedar-se a un escó de la majoria absoluta pot ser un fracàs depenent de les expectatives i objectius marcats en el principi de la campanya segons les peculiaritats de cada cas. Aquesta avaluació és una inversió per a accions futures perquè permet veure quines són les estratègies més efectives.

Pel que fa a la fase d'anàlisi del context, cal examinar bàsicament la situació política, el marc legal i la segmentació del votant. Dins del context polític, es tracta de conèixer tots aquells elements que poden influir en el missatge electoral. Els que més destaquen són:

- a) *El Territori*: àmbit de celebració de les eleccions —municipal, autonòmic, estatal o internacional. Aquest és determinant en relació a la infraestructura de la campanya i també en la relació que s'estableix entre l'elector i el candidat i en les diferents estratègies persuasives

La democràcia mediàtica és aquella en què el Parlament deixa de ser el centre de gravetat del sistema en estar mediatitzat per forces i influències externes

que desplegaran els partits en cada àmbit. Els missatges electorals de les experiències electorals dutes a terme a Catalunya aporten valuosos exemples de la importància que té l'element territorial des del punt de vista estratègic. D'aquesta manera, es pot dir que varia el tipus de recurs emprat en els missatges segons l'àmbit de celebració de les eleccions. Per exemple, a les eleccions europees s'usen fonamentalment valors, mentre que en les municipals hi predominen els fets. Per tant, les construccions discursives europees són molt més abstractes, més ideològiques, mentre que les municipals són més concretes i menys ideològiques. Així, es mostra que la proximitat és un aspecte rellevant des del punt de vista ideològic que abasta el discurs. Per això, les propostes dels partits en les eleccions locals es basen molt més en fets bàsicament experimentats, i el contrari succeeix en les eleccions europees on, a causa de la llunyania respecte l'elector, es fan propostes molt més genèriques i valoratives. Un altre exemple clar de l'impacte territorial el trobem analitzant les diferents estratègies que desenvolupen els partits en relació a l'eix nacional segons l'àmbit electoral en què se situïn. D'aquesta manera, CiU desenvolupa un nacionalisme modèlic que consisteix a presentar el nivell en el qual governava Catalunya com a model a seguir per la resta de nivells. Així, Catalunya té una sèrie de valors que irradia a la resta de nivells que l'han d'imitar. El cas de CiU és paradigmàtic per-

què transmet alts continguts nacionalistes en les eleccions al Parlament de Catalunya i les del Parlament Europeu, mentre que a les eleccions al Congrés, a causa de la seva posició de frontissa en la política espanyola, varia el seu discurs nacionalista i el suavitza. En canvi, el PP presenta el que podria denominar-se un nacionalisme egocèntric, consistent a intentar imposar els pressupòsits vàlids per a l'Estat espanyol a la resta de nivells. El PSOE i el PSC, a causa de la seva peculiar estructura, desenvolupen un nacionalisme ambivalent segons si els espots han estat realitzats pel PSOE —que du a terme una estratègia bastant similar a la del PP— o pel PSC, que no considera l'eix nacional com a rellevant. Tampoc s'hi refereixen, tot i que per altres causes, ICV-EUiA. Per acabar, pot parlar-se del catalanisme d'Esquerra consistent a tractar de defensar Catalunya a tots els nivells tot i que sense pretendre que sigui model per a ningú ni tractar d'imposar la seva visió a la resta d'estructures. Finalment, també cal destacar el paper que juguen els candidats i líders en les eleccions europees. En aquest cas els líders es dilueixen ja que Europa no constitueix una entitat aïllada políticament dels països que la conformen i, per tant, encara no pot parlar-se de líders europeus supranacionals. En canvi, en els altres tres àmbits electorals no hi ha grans diferències entre si en allò que fa referència al protagonisme del líder, ja que en tots ells el candidat té el mateix tractament. Potser val la pena destacar

La comunicació política electoral està molt marcada pel màrqueting, una forma de comunicació estratègica que s'adapta a les circumstàncies de cada moment

que en les eleccions municipals el paper del candidat augmenta en relació amb les altres dues ja que, en aquest cas, les persones voten de manera més personal.

- b) *Marc Legal*: dins el marc legal cal destacar el sistema electoral, ja que cadascun d'ells genera un sistema de partits. Així, el sistema proporcional fomenta l'existència de més partits que el sistema majoritari, mentre que en els mixtes es genera la situació de dos grans partits i un tercer que actua com a frontissa. Això influeix en les tècniques de comunicació electoral, perquè els espais de missatge són diferents segons el nombre de partits i s'ha de conèixer quants i quins són els missatges rivals.

Un segon aspecte rellevant dins l'anàlisi del marc són les qüestions que regulen aspectes tan importants per a la campanya com la celebració de les eleccions –la data de convocatòria, els terminis de presentació dels candidats, l'inici oficial de la campanya i la seva durada, la jornada electoral, la recollida de resultats–, la publicitat –cada país marca els espais i temps de compra de publicitat en els mitjans de comunicació–, el finançament –l'obtenció de recursos és clau per a la planificació de la campanya electoral: fonts de finançament, repartiment dels diners, límits d'ingressos i de despeses, control de la despesa– o els mitjans de comunicació –algunes restriccions a allò que pot publi-

La segmentació del votant passa pel coneixement exhaustiu d'aquells a qui s'adreça el missatge electoral. Els missatges han de ser concrets i adequats a cada *target* electoral

car o no un mitjà, com és el cas de les enquestes en els dies previs a les eleccions; també es regula l'espai que s'ha de donar a cada partit segons els resultats obtinguts prèviament.

- c) Per acabar, es fa referència a la segmentació del votant, que passa pel coneixement exhaustiu d'aquells a qui s'adreça el missatge electoral. Es tracta de conèixer com són, com es comporten, quines són les seves expectatives, les seves motivacions, etcètera. Aquest coneixement ha de ser exhaustiu segon segments perquè, per exemple, no pot demanar-se el vot de la mateixa manera a un avi que a un estudiant. Els missatges han de ser concrets i adequats a cadascun dels segments. La segmentació ha rebut diferents noms, nosaltres seguim Philippe J. Maarek,¹ que la denomina «determinació dels targets».

La primera segmentació és aquella que té a veure amb el «mercat del vot». Així, un partit compta amb electors fidels –aquells que sempre els voten–; adquirits –votants recents–; fràgils –votants propis però amb possibilitat que votin un altre partit–; potencials –votants d'un altre partit però amb possibilitat que votin el propi partit– i llunyans –votants d'altres partits que difícilment el votaran.

A partir d'aquesta diferenciació hi ha franges sobre les que el partit concentrarà les estratègies –normalment no s'adrecen als fidels ni als llunyans. Però la publicitat televisiva té les seves pròpies matisacions–.

Un cop establertes les franges, cal saber com són els votants que hi ha dins de cadascuna d'elles per poder adaptar-hi les estratègies. Aquesta no és una tasca fàcil. El que es fa normalment és recollir informació quantitativa sobre determinades característiques del votant. Les més habituals són:

- a) *Factors demogràfics*: edat, sexe, estat civil, classe social, hàbitat geogràfic... Amb aquestes dades es poden establir diferents segments de votants com el de nous votants, les dones, la tercera edat... Cadascun d'ells es comporta de manera diversa.
- b) *Factors econòmics*: renda, equipament, nivell de despesa...
- c) *Factors polítics*: comportament electoral, motivacions cap a la política, participació en esdeveniments públics, intenció de vot... Amb informació derivada del comportament electoral podem distingir entre votant i abstencionista. El nivell de participació electoral depèn de diversos factors com la rivalitat o les sancions que s'apliquin als abstencionistes –en alguns sistemes el vot és obligatori, com a Argentina– però també de factors contex-

---

¹ MAAREK, P. J., *Political marketing and communication*. John Libbey. Londres, 1995

Una cop s'ha determinat a qui es vol adreçar el missatge, s'ha d'especificar l'oferta electoral: allò que es vol dir, què es vol vendre

tuals —és el cas de les eleccions al Congrés de 2004—. Segons la fidelitat a un determinat partit es troben els votants fixes —que sempre voten el mateix partit i que en la campanya només reforcen la seva decisió—; els votants canviants —que no voten el mateix que en les eleccions anteriors— i els votants amb absència de pautes fixes —són independents o racionals i voten en cada ocasió segons les ofertes; acostumen a ser susceptibles a les campanyes—. Segons el moment de la decisió de vot, són decidits —decideixen el vot abans de la campanya— o indecisos —decideixen qui votar durant la campanya; solen representar entre el 20 i el 40%; la campanya s'adreça a ells—. El més difícil és segmentar segons la motivació del vot, ja que pot abastar causes tan diverses com que no hi ha res millor, la inèrcia del que fan els amics o el fet que es conegui un candidat. També hi ha motivacions relacionades amb el valor que l'elector veu en el seu vot. Així, hi ha el vot de càstig o el vot útil. Aquí cal tenir en compte l'efecte del «carro vencedor» —*Bandwagon*— que consisteix a votar qui es preveu que guanyarà per no quedar-se aïllat; i l'efecte contrari, que consisteix a tractar d'evitar que guanyi aquell que té més possibilitats. L'efecte *Under dog* consisteix a votar aquell candidat que està sent injustament atacat.

d) *Factors sociològics*: nivell educatiu, nivell cultural, activitat professional, creences...

e) *Hàbits de consum d'informació*: hàbits de lectura, accés als mitjans de comunicació, freqüència de consum, grau d'atenció donada a la informació...

Però, tot i les nombroses diferenciacions, el vot final pot dependre de qüestions molt relacionades amb la personalitat de cadascun o amb les avantatges que un espera trobar (trobar feina, l'educació dels fills, les pensions, etc.). Això fa que, de vegades, sigui molt difícil predir el resultat electoral.

Una cop s'ha determinat a qui es vol adreçar el missatge, s'ha d'especificar l'oferta electoral: allò que es vol dir, què es vol vendre. El missatge electoral té tres components: el partidista —el partit polític que dona suport al missatge electoral en una determinada campanya—; el programàtic —l'oferta electoral específica que es fa als electors— i el personal —el candidat que durà a terme allò que es promet.

El component partidista té a veure amb el fet que el partit és la institució que gestiona l'accés al poder en la majoria de sistemes constitucionals i, tot i que no és impossible, és molt difícil que un candidat pugui competir electoralment sense el suport d'aquesta institució. Els partits tenen una ideologia —tot i que en l'actualitat tots vulguin ser de centre per captar més electorat—, uns principis ideològics que guiaran la gestió de la vida pública en cas que guanyin les eleccions. La imatge dels partits polítics que es crea mitjançant missatges electorals està

El missatge electoral té tres components: el partidista –ideologia–, el programàtic –issues– i el personal –candidat–

composada d'una trajectòria històrica –un passat que dóna garantia a allò que diu avui el partit–, d'unes característiques d'organització –cada partit té unes infraestructures, una distribució de poder, una implantació territorial, uns procediments per a la presa de decisions, un pressupost...– i d'uns elements simbòlics creats per a representar realitats abstractes de manera que arribin amb claredat i precisió als votants –es tracta del logo, la bandera, l'himne...–. L'element partidista dóna al missatge electoral un caràcter permanent, una marca política.

El component programàtic és l'oferta de solucions que, respecte a uns problemes específics –qüestions problemàtiques (issues)–, ofereix el partit en una campanya electoral. Aquest component és el que impregna el missatge electoral d'un to de futur i de promesa. Els issues, a diferència de la ideologia, tenen un caràcter conjuntural, és a dir, vénen determinats pel context polític, social i econòmic d'una campanya i poden variar d'una campanya a una altra. Els issues tenen un caràcter conflictiu, es tracta de problemes que tenen diverses solucions i, per tant, entorn d'elles es prenen posicionaments diferents. El programa té un caràcter puntual i específic.

Finalment, el component personal és el missatge electoral representat en una persona concreta: el candidat. És el que ocuparà el poder si guanya les eleccions. És qui personifica tant els components abstractes del partit –la ideologia– com els concrets –el programa–. Un candidat és la mescla de les següents qüestions:

- a) *Característiques biogràfiques*: edat, sexe, educació, nivell cultural, creences...
- b) *Característiques personals*: simpatia, sinceritat, integritat, maduresa...
- c) *Qualificació professional*: currículum, experiència de govern...
- d) *Posicionament ideològic*: partit pel qual es presenta, militància en grups d'interès, aspiracions polítiques...
- e) *Habilitats comunicatives*: telegènia, oratòria, agilitat argumentativa, claredat en l'exposició, timbre de veu, gesticulació...

A partir d'aquests elements es genera una imatge del candidat que sigui competent i fiable. Un candidat neix i es fa. Això vol dir que no pot crear-se del «no res», així com tampoc pot crear-se una personalitat completament diversa a la que té el personatge. Si es fa així, pot donar una imatge de massa artificialitat.

La gran influència i presència de la televisió en les campanyes actuals fa que les campanyes siguin cada cop més personalistes. És a dir, el component personal va guanyant terreny a qüestions més ideològiques o de programa. Tot i això, el resultat final d'unes eleccions pot estar condicionat per altres elements perquè la importància

El programa electoral –a diferència de la ideologia– té un caràcter conjuntural, ja que ve determinat pel context polític, social i econòmic de la campanya

del candidat varia segons el sistema polític –majoritari, de llistes obertes, representatiu, de llistes tancades. Per tant, els tres components s'han d'integrar i donar lloc a un missatge unitari i coherent.

La tercera fase és la comunicació del missatge, perquè un cop elaborat cal posar-lo en coneixement dels votants. La comunicació del missatge es pot dur a terme a través de diverses vies: mitings, discursos, debats, anuncis... S'ha de fer d'una manera coherent i unitària que unifiqui en un objectiu comú el missatge canalitzat per cadascuna d'aquestes vies. A més a més cal tenir en compte que el missatge pot anar variant al llarg de la campanya segons les estratègies dels altres partits, la conjuntura de cada moment i, fins i tot, les reaccions del propi candidat. Algunes tècniques de comunicació del missatge són:

- *El logo i l'eslògan*: elements simbòlics que tracten d'expressar la idea amb què els organitzadors de campanya volen que s'associï el partit. El logo té un caràcter gràfic i és una imatge permanent, mentre que l'eslògan és textual i té un caràcter menys permanent perquè es genera per a cada campanya amb la finalitat de compendiar la proposta electoral del partit.
- *L'organització d'esdeveniments com*: «Trobades directes amb el votant» –reunions en grups petits i per a algun esdeveniment específic que reuneix sectors que tenen influència en la societat–; *Meetings* –trobades del can-

didat amb els votants en llocs buscats pels partits (institucions educatives, socials, culturals...) amb la finalitat de prendre contacte amb els votants, inclosos els aliens–; *Walkabout* –el candidat va a llocs públics (grans magatzems o mercats, carrers, places...) com si es tractés d'una activitat «espontània» on el candidat s'uneix a allò que fa el ciutadà per sortir als mitjans com a un candidat proper–; *Canvassing* –visita porta a porta la casa dels votants per parlar de l'opció electoral que han de prendre; *Rallies* –els mitings tradicionals, trobades directes i multitudinàries amb els votants, tot i que generalment la majoria d'assistents són militants i afiliats, tenen un caràcter molt formal (discursos, música...), amb una escenografia molt cuidada i normalment hi participen famosos amb influència sobre públics massius. Són actes de reafirmació.

- *El debat electoral*: consisteix en l'enfrontament dialèctic entre les parts rivals que competeixen en la pugna electoral. El primer debat electoral es va celebrar als EUA el 1960 entre John F. Kennedy (1917-1963) i Richard Nixon (1913-1994). Des de llavors, s'han popularitzat als EUA, però no a altres llocs, ja que són més propis de sistemes presidencialistes. Està tot planificat i pactat fins al mínim detall, perquè és rellevant per a la creació de la imatge dels candidats.
- *La publicitat electoral*: és un dels canals de comunicació política més rellevant durant els períodes electo-

Les dinàmiques de la comunicació política s'han centrat de manera clara en les accions dels mitjans de comunicació i dels polítics, relegant a un segon pla els ciutadans i ciutadanes

rals. La publicitat política tracta d'expressar de manera creativa el missatge electoral a través de tanques publicitàries; insercions publicitàries a la premsa, ràdio i televisió i internet.

- El *mailing* i marketing directe: les cartes als lectors demanant el vot, les quals solen anar signades pel propi candidat o per un personatge rellevant del partit. Serveixen per a subratllar la importància de cada vot individual. Aquesta tècnica no té uns resultats gaire clars.

Consideracions finals

Com s'ha vist fins al moment, el sistema polític actual es configura a partir de les relacions entre tres actors principals: els partits polítics –tant com aspirants a arribar al poder en període electoral, com un cop hi han arribat i governen les institucions públiques–; els mitjans de comunicació de masses –amb la televisió al capdavant– i els ciutadans. Des del punt de vista teòric, les relacions que s'haurien d'establir entre aquests tres elements haurien de tenir com a centre el ciutadà i mantenir un equilibri que impedis que cap d'ells agafés una força excessiva o dominés els altres dos; però a la pràctica això no és així i les dinàmiques de la comunicació política s'han centrat de manera clara en les accions de mitjans de comunicació i de polítics, relegant a un segon pla els ciutadans

i ciutadanes que tenen molt limitades les formes de participació política –que moltes vegades es limiten a les jornades electorals– a causa, entre d'altres coses, de les dificultats d'accés a l'arena pública dels mitjans de comunicació, molt copada pels actors institucionalitzats –partits polítics, organismes públics, altres organitzacions...–. Aquestes dificultats han comportat una desafecció per la política i ha allunyat les persones dels àmbits de decisió.

La solució a aquesta situació no és senzilla i requereix importants reformes tant en el sistema mediàtic –ja que els mitjans de comunicació són necessaris si es vol arribar a un nombre important de ciutadans– i, per tant, en la manera de comunicar la política, com en l'àmbit polític. Pel que fa als mitjans de comunicació, han de complir el seu paper ampliant les possibilitats de participació i d'interacció ciutadana a través de les noves tecnologies –internet i les seves potencialitats poden obrir, i, de fet, ho estan començant a fer, aquesta via–; mitjançant el recurs a fonts d'informació menys institucionalitzades; i amb una adaptació més gran del llenguatge al discurs polític.

D'altra banda, el sistema polític hauria de tendir a facilitar les vies d'acció dels ciutadans amb reformes com les llistes obertes, un sistema electoral més comprensible i representatiu, i amb una major implicació dels polítics i les institucions en la vida ciutadana que permeti a la població comprendre i veure reflectida la seva actuació en qüestions concretes. |

+ INFO

Llibres

MAAREK, P. J., *Political marketing and communication*. John Libbey. Londres, 1995

La política és transformació

Mònica Sabata* | monicasabata@gmail.com

La política entesa com a transformació es pot sintetitzar amb el conegut aforisme de Joan Fuster: «la política o la fas o te la fan». Una manera de dir que la política és necessària, que és la manera de canviar les coses. Una crida a la participació política que es podria completar amb una altra reflexió fusteriana: «tota política que no fem nosaltres serà feta contra nosaltres». Però també és cert que l'actual conjuntura política no convida a la participació a través dels canals polítics tradicionals. Per això, potser cal que ens plantegem com transformar la política, com impulsar l'instrument de canvi.

La crisi de la política

Vivim una època en què el descrèdit de la política sembla més que evident. Almenys això és el que s'ha de deduir de la creixent desconfiança de la gent envers els tripi-

* Portaveu de la Plataforma pel Dret a Decidir

Quan el noble propòsit de transformar la realitat deixa de presidir l'actuació política, arriba la crisi

jocs parlamentaris, les crítiques dels mitjans de comunicació a les formes de fer política, la temuda abstenció que creix elecció rere elecció i, en general, el desencís de la ciutadania per la manera de fer de la classe política que és deguda a la inconsistència dels projectes polítics que defensen. Tot plegat ens posa davant d'aquest fenomen que ara anomenem desafecció, el qual és, certament, preocupant, perquè la política és el fonament de totes les democràcies.

Des del convenciment que la política —entesa en el sentit primigeni com 'el procés i activitat orientats, ideològicament, a la presa de decisions d'un grup per a la consecució d'uns objectius'— és fonamental, el primer que cal constatar és que és necessari impulsar un canvi en les maneres de fer política —a Catalunya i, m'atreviria a dir, a tot el món— si es vol que recuperi la credibilitat com a instrument de canvi. La política s'expressa de moltes maneres i es pot fer des d'instàncies ben diverses, però té un denominador comú —es faci des d'on es faci— que no es pot bandejar mai: és el mitjà per provocar la transformació de la realitat. Quan aquest noble propòsit deixa de presidir l'actuació política, arriba la crisi. En l'assaig *La transformación de la política*, Daniel Innerarity afirma, precisament, que «La política mai ha tingut tan poc poder com ara. La política ha caigut en el descrèdit a causa no de les maneres autoritàries d'actuar, sinó com a conseqüència a la discrepància entre allò que s'hauria de fer i allò que realment es fa, la discrepància entre les paraules i els fets.»

No és el moment de fer una anàlisi detinguda de quins són els motius que han provocat que avui dia estigui tan estesa la sensació que la política tradicional està en crisi, sobretot perquè aquest article vol ser més constructiu que no pas pessimista, però no em sé estar de mencionar-ne almenys tres, els quals no és que siguin nous, però sí que són recurrents. En primer lloc, un clàssic: qui fa política? A les democràcies consolidades, la creença que la política només la fan els partits polítics i que aquests actuen per satisfer obscurs interessos partidistes és molt estesa i genera desconfiança entre la ciutadania. Per tant, quan parlem de crisi de la política, probablement hauriem de parlar d'una crisi del sistema de partits polítics, més que no pas de la política en el sentit més ampli i general. En segon lloc, i tenint en compte el fet que acabo d'esmentar, cada vegada costa més que els partits polítics aconseguixin tenir uns dirigents carismàtics —creïbles, honestos i al servei del projecte social que defensen— que la societat pugui reconèixer com a líders socials i nacionals més que no pas com a mers gestors dels interessos partidistes per obtenir quotes de poder. La crisi de la política en majúscules té el seu origen en el fet que el polític ja no és percebut com un líder que aporta solucions, que genera confiança, sinó que el comú dels mortals creu que ha esdevingut un professional de la política que es dedica a defensar els interessos del partit al qual es deu, més que no pas a defensar el projecte de societat que diu que té. Aquest és, a parer meu, el tercer element

El primer que cal constatar és que és necessari impulsar un canvi en les maneres de fer política si es vol que recuperi la credibilitat com a instrument de canvi

que provocat la crisi de la política i que lliga amb el que diu el professor Innerarity: la distància entre les paraules i els fets. L'excés de tacticisme i el menyspreu dels plantejaments estratègics genera, sens dubte, un greu i pregon desprestigi de l'exercici de la política professional, el qual va acompanyat, a més, d'una actitud antipolítica, encara que sembli paradoxal, per part d'aquells que ja han dimitit de pensar la política des de la generositat i els ideals. Els uns i els altres han fet que la política hagi anat perdent aquell sentit de relat de la vida d'una societat que és a l'origen de tot procés de transformació.

Si bé el que acabo d'exposar és més o menys comú a les democràcies d'arreu del món, als territoris de la catalanitat hi ha encara un altre aspecte de la crisi de la política que és realment preocupant. La crisi del sistema de partits polítics i de representació ha repercutit perillosament en la perspectiva i l'estratègia que haurien de regir la lluita pels drets nacionals. La manca de visió a llarg termini i la falta d'ambició, combinada amb el tacticisme, ha debilitat el catalanisme com a factor de modernització, que és el que havia estat històricament. L'actuació dels partits catalanistes, sobiranistes o independentistes tendeix a construir-se des del dia a dia –que és important– més que no pas a partir de la reflexió sobre el procés per assolir quotes més altes de sobirania. Amb l'excusa de la gestió –que és necessària–, ha anat calant una mena de banalització dels ideals, menystenint que la política és alguna cosa molt més que l'exercici d'operacions adminis-

tratives que són conseqüència de l'acció de governar. I, en aquest sentit, l'interès públic de transformació social, política, cultural i econòmica –per citar alguns aspectes que no es poden dissociar de la lluita per la sobirania– ha de prevaler per damunt dels interessos partidistes i de l'estratègia a curt termini que predomina des de fa temps en la política catalana.

Els actors de la política: la importància de la societat civil

Del que acabo d'exposar es desprèn que per mi fer política és més que el fet d'ocupar un càrrec en un partit o ostentar alguna mena de representació institucional. És per això que estic convençuda que la política és una activitat total, en tant que el que cadascú fa per regular la vida social és una forma de fer política que és resultat de l'acord entre maneres diverses d'entendre com s'ha de viure i quins valors cal compartir més enllà de les conviccions individuals. Ja es veu que, entesa així, la política no és –o no pot ser– patrimoni exclusiu dels partits polítics.

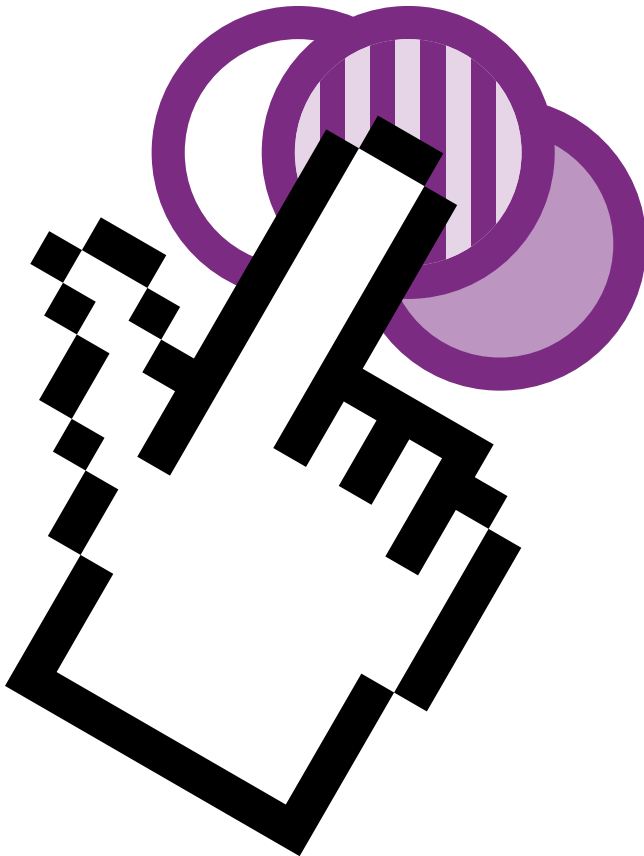
El sentit de transformació que té l'acció política només serà complet si integra els diversos agents que actuen políticament: en primer lloc els partits polítics, però també les entitats cíviques, els sindicats, les organitzacions empresarials i aquells moviments socials que impulsen activitats, accions i iniciatives encaminades a promoure l'avenç polític, so-

**El polític no és percebut com a un líder
que genera confiança, sinó com a un
professional que es dedica a defensar
els interessos del seu partit
i no el projecte de societat que diu que té**

cial, cultural i econòmic. I és que, com ja he dit, la concepció que la política és només patrimoni dels partits polítics, és un error greu. La societat civil no és que tingui dret a intervenir en política, és que m'atreveixo a dir que fins i tot en té l'obligació. I més encara en aquells països com el nostre que, tot i tenir una fortalesa nacional prou sòlida, institucionalment encara són en part dèbils i dependents.

Per tant, l'espai públic, entès com l'àmbit on es desplega la democràcia i on té lloc la relació entre el govern –i, per extensió, els partits polítics– i els ciutadans, està format per actors polítics diversos. Però hi ha qui no comparteix aquesta afirmació perquè posa en qüestió el principi de legitimitat que fonamenta el sistema de representació democràtica. Tanmateix, és necessari que els actors de la política siguin conscients del lloc que ocupa cadascú, de quina manera poden participar en la política sense qüestionar la legitimitat dels uns o dels altres i com poden cooperar entre ells en aquest espai compartit de transformació social.

Així doncs, cal que la societat civil –incloent en aquest concepte no prou encertat les entitats, les organitzacions culturals, els sindicats, les patronals i els moviments socials– assumeixi que les seves accions mai no són ni neutres ideològicament parlant ni són gratuïtes quant a les conseqüències que volen generar. Quan una organització fixa com a propis uns objectius i una estratègia d'actuació, és clar que vol influir en la política des de la reivindicació i la presentació d'alternatives que poden coincidir,

La manca de visió a llarg termini i la falta d'ambició, combinada amb el tacticisme, ha debilitat el catalanisme com a factor de modernització, que és el que havia estat històricament

o no, amb els objectius que defensin determinats partits. És per això que és fonamental polititzar aquesta societat civil. I si utilitzo el terme polititzar és per ressaltar el fet que l'actuació de la societat civil té una càrrega transformadora de la qual n'han de ser conscients tant els que la menen com els representants polítics a les institucions.

En l'espai públic és fonamental la cooperació entre els partits polítics –i el govern i les institucions en general– i la societat civil. Prenc una altra vegada les paraules de Innerarity per explicar-me: «una societat política és una comunitat d'actors, de ciutadans que actuen conjuntament, i no una simple agregació d'individus que viuen uns conjuntament amb els altres i que es reparteixen un bé que se suposa comú». I, per tant, és necessari un mutu reconeixement de les diferents parts i un respecte a les posicions ideològiques i demandes que es puguin produir. Però alhora és també necessari que el repartiment de tasques, o si es vol dir d'una altra manera, el repartiment de poders, estigui molt clar. Les responsabilitats i els àmbits d'acció dels partits polítics i de la societat civil són diferents i també es legitimen de manera diferent, però la història de Catalunya ens demostra que hi ha hagut avenços –o resistències, si es vol plantejar al revés– que s'han aconseguit per mitjà de la força de les entitats de la societat civil. Per exemple, la conservació de la llengua catalana en l'època franquista va ser possible, en part, gràcies a la militància d'entitats cíviques en favors de la llengua. Al seu torn, quan els partits polítics esdevenen representants de la voluntat de la ciutadania per

mitjà del sufragi universal, adquireixen una legitimitat i una responsabilitat que la societat civil no ha de voler suplir.

Ara bé, els partits polítics no ho són tot. Poso un exemple per explicar-me. Quan va tenir lloc el procés de reforma de l'Estatut, és clar que la responsabilitat d'elaborar-lo i de negociar-lo era dels partits polítics, però la societat civil va ser cabdal per defensar la necessitat d'augmentar les quotes d'autogovern de Catalunya. Independentment del resultat obtingut, la capacitat de mobilització de la ciutadania va ser important per mantenir vius els ideals i la capacitat de negociació dels polítics. Per tant, si bé és desitjable la independència mútua entre política institucional i societat civil, també és desitjable la col·laboració quan sigui necessària, perquè és convenient. Ho torno a repetir. Això és encara més desitjable en aquelles nacions sense estat que necessiten un plus, un extra, de compromís social que sovint només es canalitza –o és més fàcil de canalitzar– a través de la societat civil.

La societat civil catalana és molt rica perquè des de fa dècades existeixen tota mena d'entitats, alguna fins i tot ja és centenària. Hi ha organitzacions culturals, de defensa del medi ambient, de projecció internacional, sindicats... i cada una d'elles té dret a proposar el que vulgui i d'encetar les campanyes que cregui oportunes. Però també han de saber quan cal convergir i col·laborar amb l'acció dels partits polítics. Només així, conciliant l'interès popular i el polític, preservant sempre la independència de l'un respecte de l'altre, és possible fer créixer la capa-

El sentit de transformació que té l'acció política només serà complet si integra els diversos agents que actuen políticament: partits, entitats, sindicats, moviments socials...

ciutat transformadora d'una societat que reclama un major reconeixement dels seus drets nacionals.

Vull remarcar que la qüestió de la independència de l'esfera cívica és més important del que sembla. La capacitat de mobilització que té la societat civil prové del fet que la gent n'aprecia la independència respecte de les institucions i dels partits. No es tracta d'estar-hi en contra, sinó de no subordinar-s'hi de cap manera. La societat civil és heterogènia i plural i, si aconsegueix de tenir èxit és perquè troba punts de coincidència en la reivindicació i en la proposició d'iniciatives unitàries a les quals també poden adherir-s'hi els col·lectius polítics. Aquesta és la credibilitat que la gent li reconeix. És per això que de vegades ha de tenir el coratge d'emprendre iniciatives que potser no coincidirán amb les opcions fetes per les institucions i els partits. Però, quin és el problema? Gairebé sempre l'econòmic.

La independència de la societat civil només podrà ser garantida si cada organització és capaç d'assegurar-se els recursos econòmics que li permetin tirar endavant les iniciatives que cregui convenient més enllà de la política oficial. No és una qüestió que sigui fàcil de resoldre, és evident, perquè, a diferència d'altres països, la cultura de la donació per motius polítics aquí està molt poc estesa. Ara bé, cal anar per aquí, perquè només així la societat civil serà independent de veritat. Només d'aquesta manera evitarà esdevenir una corretja de transmissió dels partits polítics, els quals sovint tenen la temptació d'utilitzar la societat civil per imposar la política que defensen com aquell que es posa una disfressa. I

només així, amb la suficiència econòmica de les entitats cíviques, s'aconseguirà una relació de cooperació entre els partits polítics, els governs i la societat civil, sense perdre mai de vista, tanmateix, que les responsabilitats són diverses. Si arribés el dia que la societat civil tingués un coixí econòmic prou consistent, segurament també s'acabaria la crítica injustificada contra els polítics professionals que s'alimenta des d'alguns moviments socials. Sense societat civil no hi ha democràcia, però sense política un país està perdut.

Entre la política professional i la societat hi ha hagut sempre una relació desigual, que sovint es decanta a favor de la primera. Ara bé, darrerament s'ha estès la idea que la política ja no és el que era, ja no té la capacitat d'innovar que havia pogut tenir en el passat i ja no té la credibilitat que tenia. En fi, que està en crisi, sobretot perquè genera desconfiança entre la gent, en especial perquè una gran majoria creu que els partits polítics no són agents de transformació, sinó una mena de cau d'aprofitats que busquen feina. No crec que sigui una crítica justa, sobretot si es fa de manera generalitzada, però com que la política «oficial» és generalment conservadora i no sap fer front amb urgència a les necessitats de les persones, la gent tendeix a explicar el perquè de tanta ineficàcia amb arguments anti-polítics. És d'aquesta desconfiança envers la política que neix la crisi de la representació política que es viu arreu del món i de la qual es beneficia, si es vol dir així, la societat civil, perquè li permet ser capdavantera de moltes qüestions. És a dir, li permet avançar-se als partits polítics.

**Cal que la societat civil assumeixi
que les seves accions no són neutres
ideològicament ni gratuïtes quant a les
conseqüències que volen generar.
És fonamental polititzar la societat civil**

En aquest sentit, arriba un moment en què no hi ha coincidència, no hi ha trobada possible entre la manera de fer de la política i la de la societat civil. La política té massa cotilles, moltes més que la societat civil, i per això les propostes de mobilització no es produeixen al mateix moment, com també és per això que la política i la societat civil no sempre van de bracet. Fenòmens social nous, com ara la globalització, la immigració o la reivindicació del dret a decidir, no tenen una solució fàcil des de la perspectiva de la política convencional. La societat civil no té aquests condicionants i per aquesta raó té una posició privilegiada per fer propostes avançades en el temps. Aquesta és la seva grandesa, precisament. El fet de fer propostes avançades, per molt utòpiques que puguin semblar de bon començament, és imprescindible perquè a la llarga les institucions puguin fer-se-les seves i traduir-les en lleis i iniciatives legislatives.

Les mobilitzacions impulsades per la Plataforma pel Dret de Decidir (PDD) el 18 de febrer de 2006 sota el lema «Som una nació i tenim el dret de decidir» i l'1 de desembre de 2007, que ampliava l'anterior amb un altre lema —«Som una nació i tenim el dret de decidir sobre les nostres infraestructures»— són dos exemples de la implicació de la societat civil en la vida política del país. I per què van ser importants aquestes mobilitzacions, a pesar de les discussions i que els partits que van donar-hi suport no van ser els mateixos en una ocasió i en l'altra? Hi ha dos aspectes que són claus per entendre l'èxit de la PDD des que va néixer ara fa dos anys.

El primer d'aquests aspectes és la capacitat que ha tingut de generar un discurs sobre el dret de decidir, el qual hores d'ara ja és present en el llenguatge dels principals partits polítics de l'àmbit catalanista, sobiranista i independentista i, també, dels mitjans de comunicació. El que vull dir és que la PDD va ser més dúctil, més integradora i més oberta en el moment de plantejar com calia presentar a la ciutadania el dret a l'autodeterminació. La segona qüestió és la de la transversalitat de la PDD. La plataforma ha volgut assegurar a tothom que la demanda del dret de decidir és fes des del principi de radicalitat democràtica, incloent-hi la mateixa concepció de l'organització de l'espai —la PDD— que havia d'aplegar les entitats, les persones i els partits polítics que comparteixin aquest principi d'autodeterminació. Aquesta transversalitat, que és més filla del concepte de catalanisme popular que tan bé ha estudiat el professor Josep Termes que de la suma de sensibilitats polítiques, ha facilitat la universalització del concepte dret de decidir i ha fet grans les mobilitzacions.

La necessària regeneració de la política

Cal regenerar, o reinventar, la política. Perquè l'art de fer política no pot estar constantment qüestionat ni a la defensiva. En començar aquest article ja he esmentat que la desafecció envers la política és creixent. Si la política no aconsegueix engrescar els votants i no esdevé, de nou,

Els partits polítics, com a representants de la voluntat ciutadana per mitjà del sufragi universal, tenen una legitimitat i una responsabilitat que la societat civil no ha de voler suplir

una activitat creïble, respectable i noble, no perdrà tan sols la capacitat transformadora que hauria de tenir, sinó que perjudicarà la qualitat del sistema democràtic. Sovint els principals enemics de la política són, encara que sembli una paradoxa, els mateixos polítics.

Quines són les claus per a la regeneració de la política? En primer lloc, la política s'ha de posar al dia. Ha d'evolucionar, perquè la societat evoluciona i els reptes als quals cal donar resposta canvien a marxes forçades. La transformació i el canvi que s'ha de produir en la política ha de servir per reivindicar una professió noble, una professió que té el poder de generar els canvis que la societat necessita. Ningú no nega les dificultats que té l'exercici de la política, però el fet que aquells que es dediquen a la política professional siguin els que legitimen la democràcia, és important que la seva manera de fer respongui a les expectatives que són capaços de generar. Per tant, la política ha de despendre's del cinisme que massa sovint amara l'acció governamental o dels partits polítics. Fer allò que es diu és la millor recepta per regenerar la política i per recuperar la legitimitat de la representació política.

Sóc de l'opinió que la política necessita líders carismàtics que generin confiança, que sàpiguen engrescar la ciutadania. La política és, evidentment, gestió, però també direcció i relat de la vida social. I la gent ho reclama. La clau per arribar a ser un líder popular rau en el fet d'estar al servei de la política, de l'interès públic general, i no

pas al servei dels interessos del partit o, fins i tot, personals. L'experiència del món anglosaxó, on els polítics professionals tenen més facilitats per entrar i sortir del món de la política, em sembla un bon exemple per il·lustrar el que vull dir: cal no oblidar mai que els càrrecs polítics no són una professió, atès que tenen un component de servei a la ciutadania que els fan circumstancials. Un servei que pot ser temporal i que no ha d'impedir la reincorporació a la vida laboral a l'empresa privada o, fins i tot, en les entitats de la societat civil professionalitzades. Aquest bescanvi de rols pel qual un dia es pot estar a la política i l'endemà a la universitat o a l'empresa privada és imprescindible per garantir la qualitat del sistema democràtic i la seva eficàcia.

També és cert que si parlem de regeneració de la política algun dia caldrà respondre amb calma la pregunta de per què les grans mobilitzacions que han quallat al nostre país durant els darrers anys —la manifestació contra la guerra de l'Iraq, o bé les dues manifestacions convocades per la PDD— no tenen traducció política. Vull dir, electoral. Només cal recordar els resultats de les eleccions del 9 de març —després de la manifestació de l'1 de desembre— perquè en són un bon exemple. Cal pensar-hi molt, perquè és una qüestió important per esbrinar la relació entre política i societat civil. És possible que la crisi de la política també es recolzi en el dèficit de representació dels interessos populars que han demostrat tenir determinats partits polítics. Els principals analistes

La transformació i el canvi que s'ha de produir en la política ha de servir per reivindicar una professió noble, una professió que té el poder de generar els canvis que la societat necessita

d'aquesta mena de fenòmens diuen que la font del malestar polític no és resultat d'allò que la gent veu que fan els polítics, sinó d'allò que deixen de fer, la manca de creativitat i l'excés de tacticisme. Aquests són retrets als quals la societat civil encara no ha de fer front.

El que plantejo en relació amb la regeneració de la política passa, almenys al nostre país, per implantar un nou sistema electoral que ho permeti –les llistes obertes, per exemple–, però també, un sistema més adequat d'incompatibilitats, de finançament dels partits... Potser aleshores existirà una cultura pública comuna que conciliarà voluntat popular, ideals democràtics i representació política. Perquè això s'esdevingui és vital el coneixement, el reconeixement i el respecte entre els diferents actors que actuen en l'espai públic. Fer confluïr l'energia dels uns i del altres és el que assegura la capacitat reivindicativa i transformadora de la política entesa en un sentit ampli. Els sistemes complexos no poden construir el seu espai públic sense assumir l'heterogeneïtat de criteris, ni sense preservar la riquesa social que els fonamenta. |

+ INFO

Llibres

INNERARITY, D., *La transformación de la política*. Península. Madrid, 2002.

Enllaços

 [Plataforma pel Dret a Decidir](http://www.decideixodecidir.cat)
www.decideixodecidir.cat

NAVEGADOR

Suïssa: els límits de la participació liberal

Raimundo Viejo* | raimundo.viejo@upf.edu

Una de les solucions aportades per fer front a la desafecció és la introducció de mecanismes de democràcia directa o semidirecta que ajudin a qualificar el sistema democràtic. Un pla teòric ideal al qual no hem de renunciar. Però si no s'aplica correctament i, sobretot, si no es fomenta un canvi de cultura política, no aconseguirem sortir del terreny ideal. Perquè, en paraules de Raimundo Viejo, «més possibilitats de participar no implica major participació». Més de la meitat dels referèndums que s'han celebrat al món han tingut Suïssa com a protagonista; una mitjana de 30 consultes a l'any, però amb un 40% de participació dels suïssos amb dret a vot.

Per la Ciència Política, Suïssa és considerada com un règim modèlic, un sistema ideal o un cas extrem que representa tota una sèrie d'avantatges. La primerenca constitució com a règim democràtic fortament participatiu, la construcció com un Estat nacional respectuós amb la seva diversitat cultural interior, un model d'administració efici-

* Professor de Ciència Política a la UPF

Suïssa sembla operar més com una projecció del que ens agradaria que fos Suïssa, no com el que realment és

ent i altament descentralitzat, la riquesa del pluralisme partidista, el caràcter negociador i consensual de la seva cultura política, la vocació neutral de la seva política exterior... són característiques que fan de la Confederació Helvètica allò que els politòlegs anomenem «cas desviant» –*devian case*–, ja que, en efecte, Suïssa s'allunya de les regularitats que s'observen tant a nivell global com en el seu entorn geopolític més immediat. No és d'estranyar que el sistema polític helvètic despertí un gran interès analític.

Això no obstant, com a conseqüència de l'atenció que aquesta anomalia suscita, en els anàlisis comparatius del sistema polític helvètic se sol detectar una certa tendència a presentar Suïssa no només com un model alternatiu als nostres sistemes polítics, sinó més aviat com un contrapunt modèlic a aquests sistemes. En actuar d'aquesta manera, se sol deixar pel camí altres consideracions sobre les contradiccions o els problemes de funcionament del sistema. D'alguna manera, sembla operar més com una projecció del que ens agradaria que fos Suïssa, no com el que realment és. En paraules de Jacques Derrida: «Suïssa es configura abans com un «exterior constitutiu» de diferents projectes nacionals que com l'objectiu d'una anàlisi rigorosa i capaç de facilitar l'avaluació dels pros i els contres del sistema política helvètic.»

D'aquesta manera, a l'hora de considerar els avantatges que sens dubte il·lustra el model suís, cal no perdre de vista que el seu interès intrínsec radica, abans que res, en una comprensió rigorosa de l'aplicació del seu siste-

ma polític. A continuació abordarem un examen crític del cas helvètic de forma metodològicament individualitzada, a la manera del que es coneix com un «estudi de cas singular» –*single case study*–. No es tracta d'una anàlisi exhaustiva del conjunt del sistema polític, sinó més aviat d'identificar alguns dels aspectes més controvertits. No més així serà possible ponderar els seus avantatges i inconvenients per altres projectes nacionals.

Suïssa: un Estat nacional en la cruïlla global

La mitologia de l'Estat nacional a Suïssa sol referir-se al 1291 com el moment fundacional de la Confederació Helvètica. Aquell any, els cantons de Schwyz, Uri i Unterwalden subscriuen la Carta Federal –*Bundesbrief*–, que els uneix enfront de l'ofensiva dels Habsburg, la dinastia que governava el Sacre Imperi Romà Germànic (962-1806). Al llarg dels segles posteriors, aquesta confederació inicial es va apilant per mitjà d'un prolongat procés d'annexions de caràcter confederal. Lucerna és la primera a sumar-s'hi; poc després ho fa Zurich, i així successivament fins a la configuració de la Confederació dels VIII el 1353.¹

Aquest incipient Estat confederal protagonitza una nova fase d'expansió entre 1481 i 1513, amb la incorporació de cinc cantons més, fundant la Confederació dels XIII,

---

1 Veure quadre State-building a Suïssa (1291 – 2001)

**Malgrat ser un Estat culturalment plural,
Suïssa és un Estat uninacional.
Construir una unitat confederal requereix
el rebuig a qualsevol comprensió
etnonacional de la identitat**

STATE-BUILDING A SUÏSSA (1291 – 2001)

Font: Elaboració pròpia

que es manté inamovible al llarg de gairebé tres segles. En la configuració del primer ordre mundial del món modern –Pau de Westfàlia (1648)–, la Confederació Helvètica ja s'ha fet un lloc entre els estats sobirans d'Europa. Després de les Guerres Napoleòniques (1792-1815) i el Congrés de Viena (1815) encara es va produir una nova ampliació territorial fins arribar a la Confederació dels XXII.²

² El vint-i-tercer cantó de la Suïssa actual neix el 1978, després de la secessió del Jura, independitzat de Berna.

Quan l'Estat i la Nació es fusionen en Estat nacional, la Confederació Helvètica ha traspassat el llindeu de la consolidació territorial sota un únic poder sobirà. Per aquest motiu, el procés de construcció nacional –*nation-building*– pot evitar fàcilment els riscos militars del pangermanisme. Recordem que la pròpia formació de la Confederació Helvètica es realitza en contra les potències germàniques d'Àustria i Prússia. Per tant, no ha d'estranyar que la identitat nacional a Suïssa es configuri a partir de la matriu contrària a l'etnificació de la política. Malgrat ser un Estat culturalment plural,

Per compensar les pèrdues de poder cantonal a la Constitució de 1874, s'introdueixen mecanismes de democràcia semidirecta com el referèndum facultatiu o la iniciativa legislativa

la Confederació Helvètica és un Estat uninacional. Construir una unitat confederal requereix el rebuig a qualsevol comprensió etnonacional de la identitat, sigui germana, francesa o italiana. D'aquí que el 1848, en ple context revolucionari europeu de la «Primavera de les Nacions», la Confederació dels XXII es constitueixi definitivament com un Estat nacional sota la solució organitzativa federal, és a dir, sota l'únic disseny institucional que llavors era capaç d'assegurar la unificació de mercats i la seguretat de les fronteres sense generar rivalitats etnonacionals internes. Tot i que per inèrcia s'ha continuat anomenant «confederació», a partir de 1848 Suïssa és un Estat nacional fundat en una Constitució comuna d'igual aplicació a la totalitat del territori. La Constitució de 1848 federava els cantons transferint competència a un poder supra-cantonal i establí una capital fixa —fins al moment la capitalitat era rotativa.

En aquells moments neixen els símbols de la unitat nacional i s'accelera la producció d'una identitat i una mitologia comuna basada en l'adaptació de narracions populars, com per exemple Guillem Tell. De l'anàlisi dels continguts d'aquest relat i la manera en què Suïssa ha fet front a les Guerres Mundials —neutralitat exterior i forta mobilització interior— no resulta difícil deduir fins a quin punt es convertia en el mite fundador de Suïssa com a Estat nacional. La seva funcionalitat com a part del dispositiu de legitimació nacional consisteix a assegurar l'estructuració militar-patriòtica de l'Estat helvètic, en el moment en què sorgia el capitalisme industrial. La transposició de

facto —i, a vegades, *de jure*— de les jerarquies militars a una organització empresarial assegura a l'Estat nacional una important font de control social.³ El paral·lelisme, que a vegades deriva en una relació directa entre l'ordre de la producció —l'organització taylorista de l'empresa fordista—, entre els aparells de l'Estat i la jerarquia militar, expliquen avui en dia l'eficàcia helvètica en el manteniment de l'ordre, així com la difícil situació en què es troba, paradoxalment, l'exercici efectiu de l'objecció de consciència dins d'un país que es present, malgrat tot, com a capdavanter en la defensa dels Drets Humans.

En contraposició al militarisme propi de les dictadures mediterrànies o llatinoamericanes, l'autoritarisme helvètic ha estat sempre un autoritarisme civil. Analíticament, la importància d'aquest autoritarisme radica en el fet que sobre ell s'assenta l'auge de l'actual extrema dreta. Des de principis de la dècada de 1990, amb el final de la Guerra Freda (1947-1991) i l'inici de la globalització, les pròpies bases polítiques del model helvètic han demostrat que són un factor clau de la crisi de Suïssa. L'alternativa del nacionalisme autoritari, això no obstant, tampoc sembla facilitar la governabilitat en el trànsit postfordista al capitalisme cognitiu. El replegament conservador sobre l'Estat nacional tan evident en el rebuig a la integració a la UE, ha situat Suïssa

---

3 A Suïssa, la milícia fa que el ciutadà hagi d'estar a l'Exèrcit fins als 30 anys. D'acord amb la superposició de la milícia i l'organització corporativa, el superior jeràrquic militar a vegades pot coincidir amb el superior a l'empresa.

**Més possibilitats de participar
no significa més participació. La pràctica
helvètica demostra que una part
de la ciutadania es torna escèptica
respecte a la democràcia semidirecta**

davant d'una crisi sense precedents, caracteritzada a nivell econòmic per l'increment de l'atur –malgrat ser moderat en comparació amb el seu entorn–, així com fusions, fallides i deslocalitzacions empresarials sense precedents. Aquesta situació ha derivat en un auge de la desafecció, la xenofòbia, l'abstencionisme i el creixement de l'extrema dreta fins a convertir-se en el primer partit polític del país.

Amb tot, la signatura d'acords bilaterals amb la UE, l'acceptació del Tractat de Schengen el 2005 i l'ingrés a l'ONU el 2002, així com altres mesures orientades a rubricar la Confederació Helvètica en el context global, són passos importants per sortir de la situació d'estancament en què es troba el país des de fa gairebé dues dècades. Queda per veure si aquests esforços aconseguen contrarestar el creixement de l'autoritarisme civil dels darrers anys.

Morir d'èxit? La paradoxa helvètica

Sens dubte, la primerenca estructuració de Suïssa d'acord amb un paradigma liberal-democràtic explica les claus del seu èxit en la construcció d'un règim polític estable i durador. Gràcies a la Constitució de 1848, l'Estat nacional disposa d'una «constitució formal» –configuració jurídica del poder– molt més ajustada a les exigències de la «construcció material» –configuració efectiva del poder– pròpies de l'emergent societat de classes. Al mateix temps que es crea una unitat duanera i monetà-

L'extraordinària facilitat d'accés a les institucions en el model democràtic suís contrasta amb les dificultats per ampliar el cos polític fins a la plena ciutadania

ria –mercat únic–, la Constitució assegura drets i llibertats fonamentals com la llibertat de premsa, de religió o de residència. Aquest avançat i previsor entramat constitucional –l'únic democràtic i republicà de l'Europa de la primera meitat del segle XIX– explica la gran estabilitat política del país com la forma pacífica i progressista –de la mateixa manera que tremendament conservadora– amb què s'han anat succeint els canvis de règim fins a la seva completa democratització.

A l'hora de comprendre la prolongada estabilitat del règim helvètic, s'ha de tenir en compte que la pròpia Constitució de 1848 reconeix als ciutadans el dret a modificar el marc constitucional mitjançant el vot directe. L'exercici efectiu d'aquest dret arriba el 1874, moment en què es fixen les bases constitucionals que a dia d'avui encara estan en vigor.⁴ Després del fracàs de la temptativa de reforma dels anys anteriors, la Constitució és reformada per tal d'introduir un canvi fonamental en el règim polític: la democràcia semidirecta. L'origen d'aquest canvi «en» el règim⁵ és producte de la ne-

gociació d'un mecanisme compensatori al progrés de la centralització del poder i els riscos de la uniformització entre cantons que podia comportar un nou marc constitucional.

La Constitució de 1874 suposa la pèrdua de poder cantonal alhora que s'enforteix la política nacional. Es suprimeixen les restriccions a la lliure elecció del lloc de residència i s'unifica la pràctica jurídica sota la supervisió del Tribunal Federal, en el successiu permanent. Per compensar les possibles conseqüències d'aquestes mesures unificadores es crea el referèndum facultatiu, és a dir, la possibilitat d'obligar a sotmetre a votació popular qualsevol llei aprovada pel Parlament Federal –previ a la recollida de 30.000 signatures. El referèndum facultatiu es complementa més tard amb l'aprovació de la iniciativa popular (1891), segons la qual un grup determinat de ciutadans amb dret a vot poden sotmetre a veredicta popular una proposta qualsevol, la qual, després de la seva aprovació, té la «força de llei» –*force de loi*– necessària per introduir modificacions a l'ordenament legal. D'aquesta manera neix el model suís de democràcia semidirecta, la qual sovint s'ha magnificat catalogant-la de directa malgrat conservar un àmbit diferenciats de representació política en el parlamentarisme i en el govern local.

L'extraordinària facilitat d'accés a les institucions en el model democràtic suís –sobretot si s'observa des d'una perspectiva comprada– contrasta amb les dificultats per ampliar el cos polític –la *polity*– fins a la plena ciutadania. El règim polític sembla sostenir-se sobre la paradoxa de la seva precarietat històrica. En haver-se constituït de forma

4 El 1999, la Constitució és reformada sense modificar substancialment els continguts fonamentals que defineixen el règim polític. Aquesta reforma s'ha presentat bàsicament com una millora tècnica del mateix marc constitucional de 1974 que afecta qüestions com la claredat de l'expressió lingüística, la forma textual de les pràctiques jurisprudencials i la delimitació d'allò que ha de figurar a la Constitució. Malgrat tot, la reforma pot generar conflictes de la mateixa manera que ha succeït amb la forma com s'ha blindat constitucionalment el secret bancari.

5 Ens fem ressò de la distinció de Klaus von Beyme entre «canvi de règim» –*Systemwechsel*– i canvi en el règim –*Systemwandel*–: els primers signifiquen un canvi complet de sistema polític –per exemple, les transicions a l'Europa de l'Est– i els segons fan referència a canvis parcials –transicions mediterrànies.

En l'àmbit de la constitució material de Suïssa, les dones segueixen ocupant una posició molt endarrerida respecte als països del seu nivell de desenvolupament

tan primerenca com un règim altament democràtic,⁶ sembla que la política suïssa s'hagi estancat amb major dependència al seu recorregut històric donant lloc a un major conservadurisme a l'hora d'introduir modificacions, tant a nivell de cos electoral com de disseny institucional.

En aquest sentit, cap exemple és més il·lustratiu que el de la prolongada discriminació de la dona. Malgrat els progressos cantonals que se succeeixen des de 1959, les dones suïsses han estat privades del dret a vot a nivell federal fins al 1971. El reconeixement jurídic-formal d'aquesta discriminació encara ha d'esperar fins al 1980, moment en què finalment s'introdueix a la Constitució l'article sobre la igualtat entre homes i dones. Tot i això, no és fins al 1990 que s'obliga al cantó d'Appenzell Innerrhoden acatar la sentència del Tribunal Federal en virtut de la qual s'institueix el sufragi femení a tots els nivells. Però si en el terreny de la constitució formal es reconeix la igualtat, en l'àmbit de la constitució material de Suïssa, les dones segueixen ocupant una posició molt endarrerida respecte dels països del seu nivell de desenvolupament.⁷

La limitació dels drets a més de la meitat de la població adulta durant tant de temps no és aliena a un patriarcat profundament arrelat a Suïssa. El seu rastre també es pot resseguir a través de múltiples disposicions del dret civil o en el retard comparatiu amb què la Confederació Helvètica rebaixa la barrera generacional a la ciutadania –no és fins al 1991 que es passa la majoria d'edat dels 20 als 18 anys. Com dèiem anteriorment, a l'hora d'explicar aquesta paradoxal realitat helvètica, no s'ha de perdre de vista el factor tradicionalista o de dependència amb el propi desenvolupament, el qual està estretament lligat a la pervivència de la mentalitat patriarcal.

Sens dubte, ser un dels règims polítics en vigor més antics ha generat un arrelament de la cultura política helvètica amb una forta identificació amb la democràcia –que no necessàriament democràtica. A diferència d'altres països on la democràcia és una realitat recent i la radicalització conservadora s'expressa en el rebuig al fet democràtic des de la tradició, a Suïssa, l'afirmació tradicionalista és possible dins d'una identificació col·lectiva amb la democràcia. De fet, la identitat i la lleialtat a un disseny institucional tan eficaç en la gestió de l'antagonisme no té per què fonamentar-se en la convicció i en la defensa de la democràcia com a règim, sinó amb l'ordre social que l'ha assegurat al llarg del temps. La cultura política democràtica identitària no ha d'amagar que Suïssa ha pogut ser profundament conservadora i no democràtica en el terreny de la constitució material.

6 Des dels seus inicis, el règim democràtic helvètic se sustenta en un ampli sufragi masculí, pràcticament universal, però amb un fort component territorialitzat –inicialment, només podien votar en un altre cantó els homes cristians capaços d'assegurar el seu manteniment. Amb tot, no va passar gaire temps fins que es van suprimir les barreres interiors i les restriccions censitàries es van limitar a la casuística, variada qualitativament, per poc rellevant quantitativament –malalties mentals, pidolatge, immoralitat, fallida econòmica...–

7 A tall orientatiu, en el rànquing de 2007 elaborat pel Fòrum Econòmic Mundial, Suïssa ocupa el lloc 10 d'una llista en què els primers llocs són per als països nòrdics i on l'índex espanyol se situa en la desena posició.

La cultura política democràtica identitària no ha d'amagar que Suïssa ha pogut ser profundament conservadora i no democràtica en el terreny de la constitució material

Rigorosament, Suïssa exemplifica, com pocs països, els límits de la democràcia liberal. El fet que la dona hagi avançat de forma progressiva –tot i que molt tardanament– en la seva equiparació amb l'home, no ha d'ocultar la persistència d'altres formes de discriminació, algunes de les quals comencen a assolir dimensions realment preocupants. Un exemple clar d'aquest fet és la població estrangera.⁸ Des de 1972 el nombre de naixements no supera les defuncions. Des de llavors, el saldo poblacional s'ha cobert amb contingents procedents de l'estranger. El 2006, l'índex d'estrangers residents a la Confederació Helvètica és del 20'7% sobre una població total de 7.400.000 habitants. Aquest mateix indicador arriba al 25,8% si es considera únicament la cohort dels menors de 6 anys. Conseqüentment, 1 de cada 5 habitants de Suïssa està exclòs dels drets polítics i únicament 1 de cada 10 habitants del país ha aconseguit la plena ciutadania mitjançant la naturalització.

El procés democratitzador reflectit per l'avenç dels drets de les dones troba el seu contrapunt a la recent aristocratització del cos polític que exclou un nombre creixent de la població de la plenitud de dret i es resisteix a la naturalització en base a la reivindicació de l'ius sanguinis. Producte de la intensificació d'aquests desenvolupaments en el context de la globalització, la Suïssa actu-

al s'està configurant com una societat etnoclassista molt més ràpidament que altres països.⁹ La seva política d'immigració pot ser considerada com la més restrictiva i dura d'Europa. Gràcies a ella, la constitució material d'una societat segmentada en etnoclasses es va escindint progressivament de la constitució formal de la democràcia semidirecta.

El progrés d'aquesta aristocratització etnocèntrica de la societat no és lineal ni progressiva, sinó més aviat en ziga-zagues. Precisament, producte de la permanent tensió constituent que genera la democràcia semidirecta, algunes de les polítiques més dures han d'haver de ser edulcorades. Per exemple, la derogació per part del Tribunal Federal de les votacions d'alguns cantons per decidir sobre la residència d'estrangers; de la modificació de l'anomenada «política dels tres cercles»¹⁰ o l'ampliació del sufragi, en alguns cantons, a la població estrangera que reuneixi determinades condicions.

⁸ En aquest àmbit, el terme immigrant és imprecís si tenim en compte que un de cada quatre estrangers residents a Suïssa ha nascut o viu des de sempre en aquest país. Són els anomenats *secondos*.

⁹ El terme etnoclassista –*ethniclass society* (*ethnic + class*)– és encunyat als EUA per explicar la constitució material nordamericana i l'especialització funcional en clau ètnica de la composició tècnica del treball. Malgrat conservar la constitució formal una configuració democràtica, la realitat de la construcció material és la pròpia d'un règim etnocràtic. El règim d'Apartheid sudafricà ha estat en aquest cas una rara explicació on la construcció formal era explícitament etnocràtica. Contràriament, en els nostres dies tant en un constitució com en l'altra, es mantingui una tensió antagònica sobre la que es constitucionalitza el poder constituent.

¹⁰ El 1991 és aprovat que els contingents de població estrangera fossin seleccionats mitjançant la denominada «política dels tres cercles»: un sistema que creava espirals d'afinitat cultural jerarquitzada als immigrants d'acord amb la seva procedència; el primer cercle eren els procedents de la Associació Europea de Lliure Comerç; el segon són els que provenen de països de «reclutament tradicional» –fonamentalment anglosaxons i europeus–; i el tercer la resta del món.

Suïssa exemplifica, com pocs països, els límits de la democràcia liberal. 1 de cada 5 habitants de Suïssa està exclòs dels drets polítics

Sigui com sigui, la pressió social exercida des de l'opinió pública mitjançant la participació institucional i la desobediència civil només s'ha mostrat parcialment eficaç. Realment, l'aristocratització etnocèntrica del país prossegueix el seu curs mitjançant l'aprovació de lleis que atempten contra els principis fonamentals normatius de la democràcia. Alguns exemples recents els trobem en el cas de mesures legals com la Llei d'asil (LAsi) o la Llei sobre estrangers (LEtr) de 2005 i el seu enduriment mitjançant un referèndum el desembre de 2006. Alguns dels articles d'aquestes lleis –com el 13 de la LAsi, el qual autoritza l'empresonament fins a 24 mesos per als casos desestimats que es jutgen recalcitrants o l'article 34 sobre els «Nem» (no entrats en matèria), el qual permet l'internament d'indocumentats fora de qualsevol control– instauren un recurs permanent a l'excepcionalitat difícilment compatible amb l'Estat de dret.

La UDC i la crisi del model consociatiu

A l'hora d'explicar el desenvolupament dels fets recents que acabem d'apuntar, cal prendre en consideració, més enllà de la configuració històrica de l'Estat nacional o de l'estructuració del règim polític, la crisi actual de la pràctica i cultura política sobre la qual s'ha fundat la política suïssa contemporània. En l'actualitat, ja no es pot negar una evidència que encara ha estat qüestionada amb in-

sistència durant els anys posteriors a la Guerra Freda: el model democràtic consociatiu helvètic està en crisi i el principal símptoma d'aquest qüestionament porta les sigles del partit més votat del país: Unió Democràtica del Centre (UDC).¹¹

Durant dècades, el règim democràtic suís ha estat un dels que millor encaixava amb la noció de democràcia consociativa, establerta pel politòleg Arendt Lijphart per tal de designar les democràcies majoritàries d'aquelles altres que es governaven mitjançant la recerca d'acords. Des de 1991, l'auge de l'extrema dreta, impulsat fonamentalment per l'explotació populista de la xenofòbia, ha estat imparable (veure gràfic 1) i ha arribat a posar en qüestió els mecanismes que han constituït la cultura de govern helvètica des de la Segona Guerra Mundial (1939-1945).

Amb anterioritat al creixement de l'extrema dreta –la UDC sempre ha estat present en el sistema de partits, tot i que marginada per l'establishment–, la governança helvètica s'identificava amb el concepte de democràcia de concordança –*démocratie de concordance*–, és a dir, amb un model de govern fonamentat en la recerca permanent de compromisos des del mutu reconeixement entre els principals partits del Parlament. Malgrat que els orígens d'aquest sistema poden trobar-se el 1874 o a la

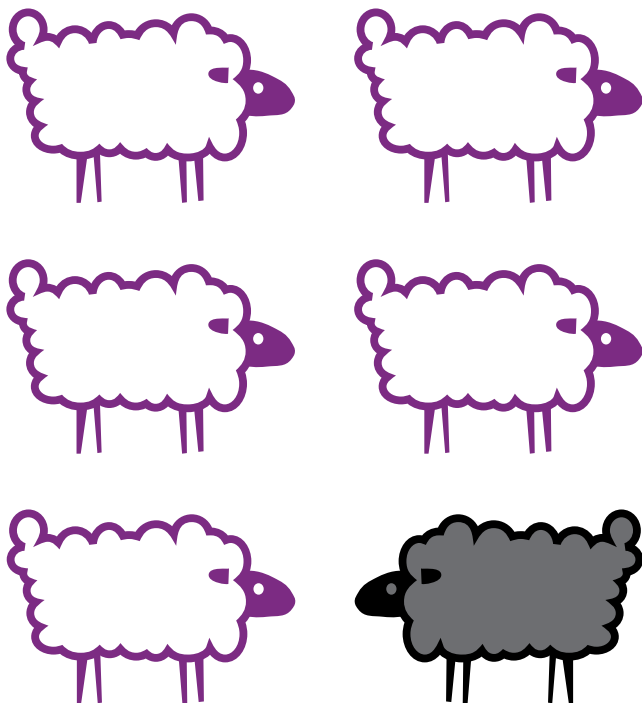
¹¹ En alemany, Schweizerische Volkspartei (SVP); en francès, Union Démocratique du Centre (UDC); en italià, Unione Democratica di Centro (UDC) i en romanx, Partida Populera Svizra (PPS).

L'aristocratització etnocèntrica del país prossegueix el seu curs mitjançant l'aprovació de lleis que atempten contra els principis fonamentals normatius de la democràcia

dècada de 1930 –moment en què la patronal i els sindicats signen la coneguda com a Pau del Treball per tal de fer front a la crisi d'entreguerres–, en realitat no és fins a la posada en pràctica de l'anomenada fórmula màgica el 1959 que realment es configura la cultura consociativa. Bàsicament, aquesta fórmula consisteix a repartir el nombre de representants al govern proporcionalment a la força electoral dels partits. Gràcies a aquest sistema s'han format governs estables i plurals al llarg de la segona meitat del segle XX.

En la constitució material del sistema polític helvètic, el funcionament de la fórmula màgica i de la democràcia de la concordança ha estat possible gràcies al fet que en el govern es trobaven tots els partits amb capacitat efectiva per convocar referèndums. La persistència dels resultats electorals entre les forces polítiques que s'ha observat durant dècades en el sistema de partits suís (veure gràfica 1) ha permès l'equilibri sobre el qual s'ha realitzat el repartiment del poder o influència en el si de l'Executiu.

Però a partir de 1991, l'extrema dreta trenca amb la seva tendència històrica i en poc més d'una dècada ha arribat a convertir-se en el primer partit de l'Assemblea Nacional, qüestionant el repartiment tradicional dels llocs en el si del Consell Federal. El salt de la UDC es produeix gràcies a una política electoralista, fortament demagògica, sobre qüestions com la seguretat o la immigració, que d'una manera molt clara contrasta amb les habituals pràctiques consensuades de l'establishment helvètic. Els

El replegament conservador sobre l'Estat nacional tan evident en el rebuig a la integració a la UE, ha situat Suïssa davant d'una crisi sense precedents

dos partits del «bloc burgès» –Partit Radical Democràtic (PRD)¹² i Partit Demòcrata Cristià (PDC)¹³– es resisteixen especialment a l'avenç de l'extrema dreta fins al punt de forçar la cessió d'un dels dos llocs democristians al líder milionari populista Christoph Blocher. Precisament, en ser apartat de l'executiu el 12 de desembre de 2007, Blocher i la UDC han retirat el suport als seus dos ministres, anunciant el seu pas definitiu a l'oposició –atorgant a aquesta paraula un nou significat en el vocabulari polític suís–, declarant així la fi de la democràcia de concordança.

A l'horitzó que s'obre amb la ruptura del model consociatiu es poden intuir noves ofensives electoralistes en matèries de seguretat i immigració. Després de tot, la combinació de la pressió electoral mitjançant els recursos de la democràcia participativa i una forta presència mediàtica marcada pel seu discurs populista ha estat la clau de l'èxit de l'extrema dreta. El seu progrés adverteix sense cap mena de dubte dels riscos a què també han de fer front els règims polítics oberts i participatius quan la seva constitució material es transforma acceleradament sota l'impuls de la globalització i fallen les lectures polítiques

de la resta de forces polítiques, generalment subordinades a la definició de l'agenda política que imposa la UDC. En darrer lloc, la capacitat de reacció de la ciutadania depèn de desmuntar un creixement que, si bé és indubtable, també té els seus punts de suport en un abstencionisme electoral molt marcat i el «fàstic del ciutadà envers la política» –*Politikverdrossenheit*–.

Els dilemes participatius: a tall de conclusió

Durant molts anys, el cas suís ha estat considerat com un model democràtic altament participatiu. L'admiració per la fortalesa de la seva democràcia consociàtica i l'obertura de les institucions a la intervenció política de la ciutadania han suscitat l'interès de les ciències socials. La història dels èxits que caracteritza el model helvètic sens dubte ha contribuït a afiançar amb evidències difícilment qüestionables la possibilitat d'un model alternatiu al de les més limitades democràcies representatives. I és que, a diferència d'altres països, la democràcia a Suïssa amplia enormement les possibilitats decisòries de la ciutadania. Malgrat que seria absurd considerar que marcs constitucionals més restrictius en matèria de consultes ciutadanes limiten les possibilitats d'una participació activa, tampoc cal qüestionar que les facilitats que ofereix el règim polític helvètic faciliten importants incentius per participar.

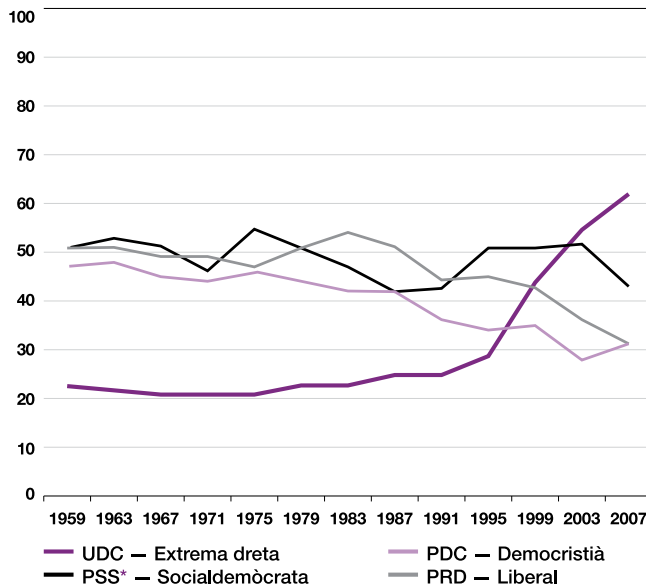
Malgrat tot això, tal com demostra l'evolució recent del sistema polític suís, hem de ser prudents a l'hora de con-

12 En alemany *Freisinnig-Demokratische Partei (FDP)*, en francès *Parti radical-démocratique (PRD)*, en italià *Partito liberale-radical svizzero (PLR)*, en romanx *Partida liberaldemocrata svizra (PLD)*.

13 En alemany *Christlichdemokratische Volkspartei (CVP)*, en francès *Parti démocrate-chrétien (PDC)*, en italià *Partito popolare democratico svizzero (PPD)* i en romanx *Partida cristiandemocrata svizra (PCD)*.

L'auge de l'extrema dreta ha liquidat la democràcia de concordància, basada en un repartiment proporcional de representants al govern en funció de la força electoral de cada partit

**GRÀFIC 1. EVOLUCIÓ ELECTORAL
DELS PARTITS POLÍTICS SUÏSSOS (1959-2007)**

Font: Elaboració pròpia

siderar els seus recursos institucionals. En primer lloc perquè, tal com es demostra, més possibilitats de participar no significa automàticament més participació. La prolongada pràctica helvètica demostra precisament que una part gens menyspreable de la ciutadania es torna escèptica respecte a les possibilitats del sistema de la democràcia semidirecta. A tot això hi contribueix la complexitat d'algunes de les qüestions sobre les que, per manca d'informació, resulta difícil decidir; o la dificultat de comptabilitzar la vida laboral i quotidiana amb les exigències d'una ciutadania activa. No menys important és la decepció que comporta la intervenció efectiva dels executius sobre les decisions adoptades en els referèndums –sovint contradictòries i fins i tot oposades a la voluntat de la majoria. Per completar el cercle de l'adversitat cal assenyalar la desigual capacitat per posar en funcionament un referèndum –el progrés de la UDC demostra com els mecanismes de participació poden ajudar a l'increment de l'autoritarisme civil gràcies a la combinació del populisme i costoses campanyes referendàries. No és d'estranyar que «el ciutadà fastiguejat amb la política» es reflecteixi cada vegada més en un abstencionisme creixent i una deslegitimació progressiva de la pròpia democràcia semidirecta. |

* Partit Socialista de Suïssa. En alemany Sozialdemokratische Partei der Schweiz (SPS), en francès Parti Socialiste Suisse (PSS), en italià Partito Socialista Svizzero (PSS) i en romanx Partida socialdemocrata da la Svizra (PSS)

+ INFO

Llibres

GERMANN, R. E., *L'administration publique en Suisse*. Haupt. Berna, 1996.

KRIESI, H., *Le système politique suisse*. Economica. Paris, 1998.

KRIESI, H., *Direct Democratic Choice: The Swiss Experience*. Lexington Press. Lexington, 2005.

LANE, J.(ed.), *The Swiss Labyrinth. Institutions, Outcomes and Redesign*. Franck Cass. Londres, 2001.

LINDER, W., **PAPADOPOULOS, Y.**, **KRIESI, H.**, **KNOEPFEL, P.**, **KLÖTI, U.** i **SCIARINI, P.**, *Handbook of Swiss Politics*. Neue Zürcher Zeitung Publishing. Zurich, 2007.

Enllaços

▣ **Assemblea Federal – Parlament Suis**
www.parlament.ch

▣ **Confederació Suïssa**
www.admin.ch

▣ **Diccionari de la història de Suïssa**
www.hls-dhs-dss.ch

▣ **Parti démocrate-chrétien (PDC)**
– **Partit Demòcrata Cristià**
www.pdc.ch

▣ **Parti radical-démocratique Suisse (PRD)**
– **Partit Radical Democràtic (PRD)**
www.prd.ch

▣ **Parti Socialiste Suisse (PSS)**
– **Partit Socialista de Suïssa (PSS)**
www.pssuisse.ch

▣ **Schweizerische Volkspartei (SVP) – Unió Democràtica de Centre (UDC)**
www.svp.ch

BLOC

Sortir del clot

Joan Puigcercós | President d'Esquerra | puigcercos@esquerra.cat

El repte de fer progressar el país a través d'un nou Estatut no ha aportat els resultats esperats. El 2003 vam aconseguir il·lusionar Catalunya, plantejant un objectiu ambiciós per al país, malgrat no ser el nostre. Perquè hem de saber diferenciar allò que volem fer del que podem fer. A mesura que avançava el procés, la il·lusió

es va anar convertint en frustració. Un desengany final que ha deixat el país tocat, en un clot. Això és una evidència. I cal reconèixer que tots, en algun moment o altre, ens hem equivocat. Però no es tracta de passar factura als responsables. Es tracta de ser conscients dels errors per afrontar els nous reptes de futur amb garanties. Cal deixar de flagel·lar-nos i fixar nous horitzons comuns per al catalanisme per fer avançar el país. Ho hem de fer. Ho podem fer.

El país ha avançat quan el catalanisme ha caminat junt. L'esperit de l'Estatut del 30 de setembre ens donava una força que ens feia temibles a Madrid. Però la vam malbaratar. No passa res, ja està fet. Però n'hem de ser conscients si volem que el país surti enfortit de les batalles que ens vénen a sobre. Hem de pensar en el país. Hem de deixar de veure els adversaris polítics com l'enemic que cal abatre. Aprendre a arribar a acords, fet que vol dir saber renunciar. Centrar-nos en els punts en comú i no fer de les nostres diferències una distància insalvable. Sumem i no restem. Perquè només ens en sortirem si defensem amb una sola veu que el Tribunal Constitucional no té legitimitat per corregir la voluntat de tot un poble. Només aconseguirem un bon mo-

del de finançament si treballem junts per assolir aquest objectiu.

Sí, el país necessita unitat. Però també necessita objectius ambiciosos. Esquerra ha de tornar a marcar l'agenda política dels Països Catalans. Perquè, quan ho hem fet, el país ha avançat. Fa uns anys, ningú assumia el discurs del dèficit fis-

cal i la necessitat d'establir un nou sistema de finançament que doni resposta a les necessitats del país: el concert econòmic. Aquest ja és un objectiu comú del catalanisme i és el proper embat amb l'Estat. I ho és gràcies a Esquerra. Hem guanyat la batalla de les idees, la batalla ideològica.

Però no en tenim prou. Perquè som una força transformadora. Els únics amb un objectiu polític que va més enllà de l'*statu quo*. Volem construir un Estat propi en el si de la UE. I això no és un repte senzill. Tenim en contra gairebé tothom. Però estem avançant. Vam ser l'única formació política que ens vam bolcar en l'organització de la manifestació del 18 de febrer de 2006. A la de l'1 del desembre passat ja no estàvem sols. Una altra victòria ideològica. Estem empenyent el dret a decidir cap al centre del debat polític. La propera batalla ideològica que guanyarem.

Traiem-nos de sobre la llosa que no ens deixa avançar i seguim empenyent. Traiem-nos de sobre els complexos i l'autoodi que ens mantenen en la inòpia. Deixem de veure el got mig buit, perquè ja n'hem omplert la meitat. Som l'esquerra de la llibertat. L'esquerra compromesa amb el país i amb la seva gent. Ho aconseguirem. |

FÒRUM

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Joan Botella

«No agraden els partits monolítics, però tampoc les disputes internes. Mal per mal, la gent tria ordre»

Una conversa amb Joan Ridao

Jordi Galves | Moderador

David Campos | Fotògraf

Discutir de política és un tema apassionant. És fàcil contrastar les opinions dels uns i dels altres sobre l'actualitat política, però sol ser més complicat trobar contraposicions d'idees que s'endinsin en el si de la política, en l'anàlisi del seu funcionament, en l'avaluació del sistema democràtic. I més des d'una perspectiva acadèmica influenciada per la gestió política com la que ens aporten Joan Botella (Barcelona, 1951) i Joan Ridao (Rubí, 1967). Des de la seva càtedra de la UAB, Botella s'ha especialitzat en les actituds polítiques que guien la nostra societat, alhora que ha implementat el seu coneixement a les institucions des del Consell de l'Audiovisual de Catalunya. De Ridao en coneixem molt bé la seva trajectòria política, però no hem d'oblidar la seva vida acadèmica que l'ha conduït a iniciar-se en la docència a la URV. La teoria i la pràctica conflueixen en les reflexions d'ambdós entorn el tema que ens ocupa: el compromís polític.

Joan Ridao: Em permetes enfocar una mica el tema... perquè abans d'entrar en la política com a concepte general, crec que hauriem de parlar de la democràcia, tenint en compte allò que deia Churchill que «la democràcia és el pitjor dels sistemes de govern si s'exceptuen tots els altres». Aleshores, no sé què en penses, Joan, però hi ha aquella cèlebre frase de Lincoln «la democràcia és el govern del poble, pel poble i per al poble» que es posa en qüestió quan s'afirma que aquesta democràcia és per al poble però a través d'un govern d'unes elits. Per tant, ens podem preguntar si a la nostra democràcia li falta representativitat?

Joan Botella: Dues coses. Una, que esperem que els poders polítics facin moltes coses, moltes més que en l'època d'en Lincoln o d'en Churchill. Segona, que s'ha admès tranquil·lament a la societat que la política és una activitat que només excepcionalment concerneix el ciutadà normal. La majoria del temps se n'encarreguen uns especialistes, uns professionals, com els metges, els conductors d'autobús, els mestres de primària o qualsevol altra professió. Què és el que espera la gent? Que els

Botella: «La política consisteix a treballar i a actuar amb gent que no pensa com tu. Bàsicament és això. Fer coses amb gent que discrepa»

professionals que gestionen els serveis públics sàpiguen què vol, què necessita, què agrada a la societat i més o menys els hi doni. Per tant, no esperem que els governants se'ns assemblin a nosaltres, no esperem representació sociològica o fotogràfica; esperem representació política en el sentit de produir aquells serveis, aquells béns per cobrir les necessitats que la societat demana. L'aspiració de la representativitat va per aquí. I és aquí on es juga la pedra de toc: la confiança dels ciutadans en el joc polític i en els seus protagonistes. La valoració de la política democràtica és la suma de dos components: la valoració de les institucions i la de les persones. Tot pot estar molt ben muntat però pot tenir un dèficit humà i viceversa. Podem tenir gent molt entregada però amb una articulació institucional mal girbada. Per tant, els que esteu a la primera fila de la política, assumeu un risc molt gran que és de fer de parallamps de tot. Alhora que ho feu tot, rebeu les crítiques per tot el que passa.

Joan Ridao: Per tant, si entenem la democràcia com la forma d'organitzar la societat on els mecanismes de presa de decisions han de respectar la voluntat general, quan es qüestiona la representativitat significa que el gran repte o l'assignatura pendent és com fer més participativa la democràcia?

Joan Botella: No n'estic segur. Personalment, sóc partidari de la democràcia directa. Però no em sembla que si-

gui un clam generalitzat, ni a la nostra societat ni en d'altres. Exemples ben distants. Les eleccions sindicals, que toquen un tema ultraproper als empleats, tenen taxes de participació del 70%. En canvi, els jurats, una institució important per l'administració de justícia, dues tercers parts de les persones sortejades s'excusen de formar-ne part. És a dir, és fàcil reclamar que hi hagi democratització i més participació, però a la que em toca a mi... millor que ho faci un altre. Dit això, crec que algunes coses es farien més bé si hi hagués la implicació més oberta dels ciutadans.

Jordi Galves: Potser una de les preguntes que cal fer-se és si el nostre règim és plenament democràtic en el sentit que el model anglès, americà o l'uropeu són sistemes on les regles del joc semblen diferents a les nostres.

Joan Botella: Mira, dels grans països europeus, Espanya és l'únic que té un sistema d'elecció de representats completament impersonal. És a dir, França, Alemanya, Gran Bretanya i des de fa uns anys Itàlia, tenen sistemes electorals per elegir els seus diputats amb un component molt fort, majoritari o total, d'elecció personalitzada. Això significa que el senyor Ridao hauria de donar la cara en un districte on la gent el pot conèixer, el pot trobar, el poden anar a veure. Espanya és l'únic país dels grans europeus on això no ho tenim, fet que és una mica absurd. Aquesta idea que podem funcionar en grans blocs, amb

Botella: «Els que esteu a la primera fila de la política assumiu un risc molt gran, que és fer de parallamps de tot. Ahora que ho feu tot, rebeu les crítiques per tot el que passa»

l·listes tancades i bloquejades, on no pots introduir cap modificació, potser a Holanda és viable, perquè és petit, on tots es coneixen, però potser aquí és una mica exagerat. En aquest sentit, no parlo de dèficit democràtic, però sí de legitimitat institucional. Aquest sistema es va adoptar per consolidar els partits polítics en un moment en què eren molt precaris, però ara, amb partits reforçats és imperdonable no tenir una mica de valentia per anar endavant en la direcció d'aproximar més els partits a l'opinió del ciutadà. Fins i tot el procés de designació d'un nou president i secretari general d'Esquerra que heu dut a terme requereix un procés previ de recerca de suports, avals i signatures, un element que s'hauria de prendre més com una tasca habitual d'un procés polític.

Joan Ridao: Personalment, crec que la democràcia no està en qüestió. És a dir, les eleccions periòdiques, el sistema de regles, l'estat de dret i la separació de poders com a grans eixos de la democràcia estan garantits. El que es suggereix són millores que puguin qualificar més aquesta democràcia. És evident que una de les grans servituds de la transició democràtica a l'Estat espanyol va ser la necessitat d'apuntalar i reforçar el sistema de partits. Però les condicions que es van donar fa trenta anys no són les mateixes que ara. En la mesura que aquest sistema electoral, que té un nivell de desproporcionalitat i de despersonalització evidents, el que exigeix és algun canvi i alguna millora. És aquest mateix

Ridao: «Quan es qüestiona la representativitat significa que, el gran repte o l'assignatura pendent és com fer més participativa la democràcia?»

sistema el que alimenta la idea d'una certa partitocràcia o d'una fractura entre societat civil i unes elits polítiques determinades. Deies abans que no hi ha un clam, ni hi ha manifestacions cada dia demanant l'obertura del sistema, però tampoc hi ha manifestacions anuals demanant que s'aprovi la Llei de pressupostos, la més importat d'un curs polític. La partitocràcia o el fet que determinats poders fàctics no elegits puguin participar a la presa de decisions, o fins i tot que dintre del sistema polític no imperi la meritocràcia, són factors que contribueixen al descontentament creixent de la gent envers la política.

Joan Botella: Espanya és l'únic país europeu que avui té menys partits que fa trenta anys. És l'únic país on no s'ha creat cap partit nou amb èxit en tot aquest període. Això passa perquè hi ha una sèrie de característiques del sistema de partits espanyol que fa que cada vegada es parli més de càrtels de partits, d'un oligopoli que es resisteix molt a la innovació. I això és molt clar. Les subvencions dels partits, en què es basen? En els resultats electorals anteriors. La presència als mitjans de comunicació pública es basa en els vots rebuts. I així successivament. Hi ha un conjunt d'elements que fan que el sistema de partits es resisteixi molt a la innovació.

Joan Ridao: De tota manera, per ser justos, el gran perill del sistema de partits espanyol és la creixent bipolarització, un mapa polític en blanc i negre. En canvi, en el

cas de Catalunya existeix un pluralisme moderat des del 1980 amb entre 5 i 6 forces polítiques amb representació parlamentària. Això té un valor en si mateix i per tant hem de distingir molt entre el pla català i l'espanyol.

Joan Botella: En el pla espanyol, la situació crec que comença a ser preocupant. Fixa't, tenim gairebé complet el bipartidisme a causa de la tasca conscient i deliberada dels partits grans per exterminar els partits menors d'àmbit espanyol. Després es queixen que qui decideix són els nacionalistes, però és que és lògic, són els únics que han quedat!

Joan Ridao: Però també cal tenir en compte que, per circumstàncies molt conjunturals, el mapa polític resultant de les últimes eleccions també ha vist reduït el pes de la perifèria i, per tant, potenciar encara més el paper dels dos partits a nivell de l'Estat. Així, el que està en perill és la dialèctica característica dels primers anys de la democràcia, on els partits que han guanyat les eleccions han necessitat el suport del catalanisme o del basquisme conservador per governar.

Joan Botella: Fins i tot, el nou cap de govern reelegit ara ha presumit de passar en segona volta sense majoria absoluta!

Joan Ridao: I hi ha qui proposa una reforma del sistema electoral que encara sigui més antiminories! Segons

Botella: «És imperdonable no tenir una mica de valentia per anar endavant en la direcció d'aproximar més els partits a l'opinió del ciutadà»

aquests plantejaments, partits com Esquerra es veurien pràcticament exclosos del joc polític a nivell estatal.

Joan Botella: El cas d'Esquerra és peculiar. Esquerra s'havia vist reduïda a jugar un paper molt menor i, permeteu-me l'expressió, una mica subaltern a la Catalunya de Jordi Pujol. Arran de la crisi de la reconstrucció, quan se'n va l'Àngel Colom, Esquerra es reinventa aconseguint un èxit considerable –no immediat però espectacular– en les eleccions de 2003 i de 2006, i s'ubica en una posició conscientment i deliberadament estratègica amb el discurs de l'equidistància. Fixeu-vos que el problema no és tant l'independentisme sinó el fet que aquesta etiqueta no és suficientment descriptiva del contingut programàtic o l'acció política. Esquerra, i els partits independentistes en general, tenen la dificultat addicional d'explicar exactament què farien si tinguessin un estat propi.

Joan Ridao: La trajectòria d'Esquerra des de 1977 no és lineal. A principis de la transició és un partit de matriu federal, com l'Esquerra dels anys 30. No és fins als anys 90 que abraça l'ideari independentista de forma desacomplexada i més recentment l'acompanya un factor pròpiament d'esquerres que clarifica el seu espai polític. I això és sobretot a partir de la seva emergència com a partit de govern el 2003. Per tant, diria que Esquerra continua sent un partit incòmode en la mesura que no és un partit de l' statu quo, i això li atorga un element de fragilitat política extraordinària sobre-

tot en la mesura que no té un entorn cultural, intel·lectual, acadèmic... és més, té un entorn moltes vegades hostil a nivell mediàtic. El nostre és un discurs rupturista que encara costa.

Joan Botella: Tendim a creure que som rupturistes més temps del que ho hem estat. Els nois de 20 anys es pensen que l'independentisme ha format part del paisatge polític des de sempre. Aquest comportament provoca un xoc entre el rupturisme en les propostes i l'acció política quotidiana. Aquí és on Esquerra té una situació complicada de partit de govern i alhora partit de ruptura.

Joan Ridao: Almenys des que tinc ús de raó política observo que una part de l'independentisme, precisament per aquesta naturalesa rupturista, manté uns certs nivells no d'exigència –que poden ser normals–, sinó de concepció de la política i del partit com un referent ideològic pur, immaculat. I això provoca que costi acceptar governar quan no ets hegemònic, perquè en certa manera implica transigir. Aquesta doble ànima forma part del panorama polític d'Esquerra. Això marca unes diferències amb les altres forces polítiques molt evidents.

Joan Botella: Els altres partits són clarament gestors de les carreres professionals dels seus membres. No tenen cap altre horitzó. Aquesta és la seva activitat. En canvi, hi ha partits que, tot i fer això, tenen una dimensió ideal molt

Ridaó: «Calen millores que qualifiquin més la democràcia. L'actual sistema alimenta la fractura entre la societat i les elits polítiques»

forta, molt marcada, que és el que els hi dona identitat, i el fet que hi hagi gent que s'hi apunta és perquè estan d'acord amb el seu projecte o perquè en comparteixen els valors. Això són partits com vosaltres, o com ICV-EUiA. Aquests partits tenen una vida interior una mica més difícil que els partits completament freds i professionalitzats. Però això és de lògica, no té remei.

Joan Ridaó: De tota manera, el gran repte que tenim partits com Esquerra o ICV-EUiA, és fer compatible el seu ideari ecosocialista, independentista, socialdemòcrata de tall clàssic si vols o d'esquerres transformadora, digali com vulguis, amb una força emergent representada per un electorat nou, jove, caracteritzada pels valors de la ciutat postindustrial o postmaterialista, els quals no estan ben canalitzats o representats pels partits del sistema.

Joan Botella: Però, tan diversa és la societat catalana que ens fan falta 6 partits polítics, o cinc i mig, quan una societat com l'espanyola en el seu conjunt és capaç de canalitzar gairebé tot el que vol a través de dos partits?

Joan Ridaó: Aquesta és una mica la impostura del sistema polític espanyol perquè, per exemple, el PP és un fenomen difícilment homologable en termes europeus en la mesura que a dins hi ha tota la ultradreta. Però també el cas d'IU, penalitzada per un sistema electoral que evita l'atomització de l'esquerra i per tant beneficia molt el PSOE.

Botella: «Actualment no inquieta tant la puresa ideològica. La gent aspira que els polítics s'asseguin i resolguin els problemes socials»

Joan Botella: La política en definitiva consisteix a treballar i a actuar amb gent que no pensa com tu. Bàsicament és això. Fer coses amb gent que discrepa. Com més grans són els partits, això s'accentua més. I en un moment en què les identitats ideològiques que hi ha a la societat són menys fortes, la gent aspira que els polítics s'asseguin i resolguin els problemes. No inquieta tant la puresa ideològica. Per tant, és possible que les societats vegin aquesta dinàmica, espanyola, però també italiana, com més adequada a les necessitats actuals, que la dinàmica catalana, més fidel a una naturalesa ideològica, a les etiquetes, a les sigles, a la història... Als catalans ens perd l'estima per la història!

Jordi Galves Des d'aquesta perspectiva, quins són els partits més hàbils per la política que ve, els partits cuirassats o els partits més oberts?

Joan Botella: A la gent no li agraden els partits tancats, bloquejats, monolítics, però tampoc els partits amb disputes internes. Mal per mal, la gent tria l'ordre al conflicte intern. L'opinió pública catalana prefereix la cohesió, la coherència, abans que la dispersió i la discussió.

Joan Botella: Però fixa't que hi ha partits que els hi surt més barat les disfuncions i els problemes interns que d'altres. Per exemple, acabo de llegir un teletip on s'informa que en Duran i Lleida qüestiona obertament unes de-

claracions de l'Artur Mas. Això seria impensable que ho fes Esquerra o, fins i tot, ICV-EUiA.

Joan Botella: Hi ha una comoditat. Com que formalment és una coalició de dos partits, ja s'entén que diguin coses diferents.

Joan Ridao: Però hi ha una cobertura també d'un ampli sector social, mediàtic...

Joan Botella: Segur, segur... La política catalana encara està dominada pel fet que el primer partit en termes electorals i parlamentaris és a l'oposició. Però alhora és el partit que té més connexions externes en sectors d'opinió, en sectors dels mitjans de comunicació...

Joan Ridao: Amb qui s'acarnissen els mitjans o alguns grups de comunicació és amb els partits minoritaris. Són autèntics boxejadors amb la cella trencada a qui pretenen arraconar en un racó del quadrilàter per tal de centricular-los de la centralitat política. Aquest és un mal endèmic que tenen els partits que volen transformar la realitat.

Joan Botella: Els partits minoritaris, mal que ens pesi, han de saber que la reacció de l'establiment mediàtic no els serà mai favorable. Quan són molt petits sí, perquè són allò curiós, però a la que creixen es tornen perillosos.

Botella: «Tendim a creure que som rupturistes més temps del que ho hem estat. Els nois de 20 anys es pensen que l'independentisme ha format part del paisatge polític des de sempre»

Joan Ridao: El que li passava a Esquerra abans de tocar poder i, per tant, abans de decidir. Era un partit simpàtic, innocu.

Jordi Galves Abans, el senyor Botella definia alguns partits com a «gestors de carreres professionals». Això vol dir que hem d'entendre la política com a gestió i no com a transformació?

Joan Botella: A la política als anys 30 els grans reptes es trobaven dintre de les fronteres dels Estats. Els governs podien governar i abordar problemes molt greus. Avui estem en un món on les fronteres són molt poc rellevants, on hi ha problemes molt seriosos a nivell global. Des del renaixement de la fam al món fins a problemes mediambientals. Des de les eines, l'instrumental de govern d'una societat que aporta un Estat, no s'arriba a aquests problemes. Aquesta és una percepció que té bona part de la nostra societat. Per tant, s'espera menys del govern i no s'atribueix als partits polítics la capacitat de poder traduir els seu discurs ideal en realitats. El que es vol aleshores és gestió. Si hi ha escalfament global, la regulació que pugui fer l'ajuntament del meu poble o el govern de la Generalitat és una milionèssima part del que caldria fer! La consciència que els poders estatals són paradoxalment impotents davant la globalització, erosiona profundament la política i resta credibilitat, arrelament de la societat a les afirmacions i discursos ideolò-

gics. Paradoxalment, la gravetat dels problemes tendeix a deixar més bé els que es dediquen fonamentalment a la gestió, l'«anar fent». A l'escala de l'acció política se li escapa l'escala dels problemes a què hem de fer front. Aquesta percepció social, potser no ben formulada, no ben explicitada, però crec que present, és un element que està a la base de la «desconfiança política», la «insatisfacció», el «descontentament»...

Joan Ridao: Hi ha un altre factor que m'agradaria comentar-te. I és que, en el cas de Catalunya, hi ha hagut un altre element que ha contribuït a distanciar la ciutadania de la política: el debat estatutari que ha hegemonitzat l'agenda política gairebé durant quatre anys de forma asfixiant. De forma més concreta, tot el procés ha estat marcat per l'excés de càlcul egoista, de partidisme, de la manca d'unitat, de la fractura, de la falta de cohesió dels partits en els temes estratègics de país... Això, en els dos o tres últims anys ha passat factura a la política catalana.

Joan Botella: No sé fins a quin punt és cert, però la visió ciutadana és que l'únic que comptava era el tacticisme. De tal manera que, més que preocupar-se per què passaria si apliquéssim aquell article de l'Estatut que els ha fet enfadar tant, el que ens interessava era com sortiria això als diaris.

Joan Ridao: Algun dia es farà públic el debat i les sessions de les ponències i es veurà l'antagonisme entre el

Ridao: «El drama ha estat la incapacitat de fer pedagogia al voltat de la necessitat de l'Estatut. Demanes al ciutadà què li interessa més, si l'Estatut o el «no sé què» i et dirà el «no sé què»

que feien els actors polítics dins de l'àmbit parlamentari i el que deien a fora.

Joan Botella: També hi ha un altre element. Ara sabem que reformar un Estatut d'Autonomia és una operació molt difícil. En el primer Estatut hi havia una simpatia i solidaritat general cap als catalans perquè ens autogovernéssim. Ara bé, reformar-lo ja és una altra cosa. No teníem aquest suport exterior.

Joan Ridao: El gran drama ha estat la manca de capacitat de fer pedagogia al voltat de la necessitat del nou Estatut. A mi no m'agrada que hagi de ser un Estatut d'Autonomia, però és el que ara podíem fer: un text potent, ambiciós dins del marc de l'actual Constitució Espanyola. Però el drama és que tu demanes en una enquesta al ciutadà què li interessa més, si l'Estatut o el «no sé què» i et dirà el «no sé què». Això vol dir que els polítics i el govern en primera persona no han estat capaços de difondre en el conjunt de la ciutadania la mentalitat que l'Estatut és l'instrument bàsic per aconseguir tot allò que li preocupa.

Joan Botella: Sempre he pensat que era un error fer un nou Estatut el 2004. Abans calia distingir quines mancances del país derivaven de l'Estatut del 79 i quines ho feien del fet que sempre l'havien desplegat els mateixos. Tenint en compte aquesta consideració, primer calia pro-

**Ridao: «L'excés de càlcul egoista,
de tacticisme, de manca d'unitat dels
partits en els temes estratègics de país,
ha passat factura a la política catalana»**

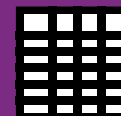
var l'antic Estatut amb un nou equip i avaluar realment si necessitàvem un nou text. És a dir, bona part dels problemes de l'Estatut del 79 era l'estratègia dels governs Pujol a Madrid o, més concretament, l'estratègia dels grups de la minoria catalana a Madrid en connexió amb els governs de CiU a la Generalitat. L'estratègia de peix al cove, per dir-ho ràpid.

Tot i això, cal tenir en compte que els partits, els polítics, en el moment que fan coses són objecte de crítica, però potser d'aquí 25 anys es dirà "va ser una bona feina; ens ha fet anar endavant i ha fet prosperar el país". Cal reconèixer que els partits sempre semblen estar fent coses noves, que sempre estan en construcció, i justament aquest és el moment on veus les coses més malgirbades, tortes, on fas judicis sobre les intencions d'uns i altres... No és ben racional, però segurament és normal.

Joan Ridao: Per exemple, aquest fenomen de la idealització de la transició política...

Joan Botella: Tu mires premsa de l'època republicana i la imatge de Macià o la de Companys no quadra en absolut amb la imatge angelical que en tenim ara. Per tant, el pas del temps comporta una segona lectura. |

FULL DE CÀLCUL

La sort de viure en un país ric

José Manuel Fandiño* | jfandino@catalunya.ugt.org

Col·laboradores: Pilar Castellà - Eva Pino

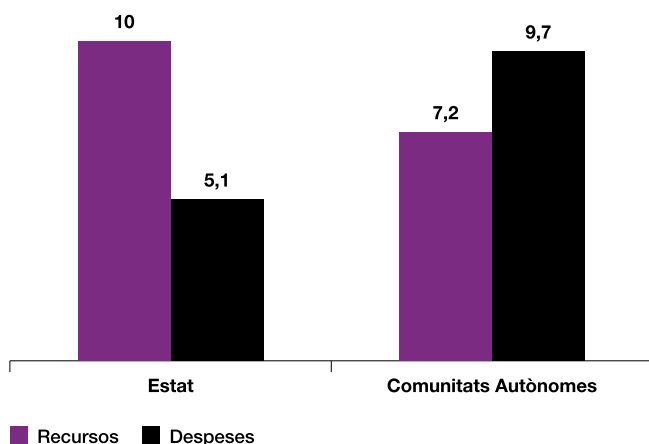
En major o menor mesura, tothom comença a notar l'impacte d'una desacceleració econòmica, que ja fa temps que podem catalogar de crisi del sistema que ha guiat el creixement del nostre país durant els darrers anys. Un creixement que semblava que no s'hagués d'acabar mai. Almenys per la part de la societat que més ha gaudit dels seus beneficis. Però lluny d'aquesta realitat es desenvolupava un altre món. Paral·lelament al creixement econòmic s'ha accentuat el nombre de persones que s'han situat en el llindar de la pobresa. És una part de la societat cada vegada més important, la qual necessita una ajuda pública que la Generalitat no els pot oferir com a conseqüència del dèficit fiscal.

Tot i que s'acostuma a associar el desenvolupament amb l'augment de béns i de serveis d'un país, actualment existeix consens en què desenvolupament és quelcom més que creixement econòmic. El propòsit del desenvolupa-

* Economista. Sindicalista de la UGT de Catalunya

El desenvolupament és quelcom més que creixement econòmic. El seu propòsit és millorar les vides de les persones

GRÀFIC 1. EVOLUCIÓ DELS RECURSOS I DESPESES DE L'ESTAT I DE LES COMUNITATS AUTÒNOMES 2001-2005 (%)

Font: Instituto de Estudios Fiscales

ment és millorar les vides de les persones eixamplant el nombre de coses que una persona pot ser i fer, llurs opcions vitals. Malgrat això, el punt de partida segueix sent la disponibilitat de capital.

Fernando Esteve i Rafael Muñoz de Bustillo, en el seu llibre *Conceptos de Economía*¹ defineixen el capital com «qualsevol bé que, un cop produït, pot generar un flux de renda en períodes futurs». I afegeixen més endavant: «S'ha comprovat que el capital per si mateix no genera creixement, pel que cal que es doni una combinació més difícil d'assolir: capital, iniciativa empresarial, incentius, bon govern, capital humà...».

El que no neguen els autors és que cal comptar amb capital i aquest capital ha d'anar acompanyat d'allò que s'anomena intangibles. En aquest cas, l'ordre dels factors és determinant i pot alterar el producte.

Capital disponible

Entre 2001 i 2005 els ingressos de l'Estat creixen un 10%, mentre que els ingressos de les comunitats autònomes ho fan un 7,2%. En canvi, el comportament de les despeses ha estat a la inversa. Les despeses de les comunitats autònomes van augmentar per sobre de les despeses estatals: aquestes han crescut un 5,1% a l'Estat i un 9,7% a les comunitats autònomes. (veure gràfic 1)

De la mateixa manera, la liquidació dels impostos re-

Entre 2001 i 2005 els ingressos de l'Estat creixen un 10%, i un 7,2% els de les comunitats autònomes, mentre que les despeses ho fan un 5,1% i un 9,7% respectivament

captats a Catalunya el 2003, últim any de què es coneixen dades, és de 1.490€ per habitant. De mitjana, els ciutadans catalans recapten durant el 2003 un 24% més que la mitjana espanyola total, que va ser de 1.204€, tal com es pot veure a la taula 1.

Així mateix, cal tenir en compte que l'actual model de finançament calcula les necessitats de despesa de cada territori en funció de les variables establertes per a aquest model. Segons el càlcul, Catalunya presenta el 2003 unes necessitats de 1.694€ per càpita de mitjana, és a dir, es considera que els catalans tenen unes necessitats un 4% inferior a la dels espanyols, que presenten una necessitat mitjana de 1.763€.

Dit això, a partir de la capacitat d'ingrés i les necessitats de despesa de cada comunitat es calcula la quantitat que ha de rebre o pagar cada territori. Fruit d'aquests càlculs, s'estima que Catalunya ha de rebre 204€ per càpita, un 63% per sota de la subvenció mitjana que rep el conjunt de l'Estat espanyol.

En definitiva, observem que Catalunya aporta a les arques de l'Estat un 24% més que la mitjana espanyola i després de l'actuació del sistema de finançament obté uns ingressos un 4% per sota d'aquesta mitjana. Totes aquestes dades es troben representades a la taula 2, en la qual també es pot copsar el greuge comparatiu amb altres comunitats autònomes.

Però, com afecta el fons de suficiència al repartiment de recursos entre les comunitats autònomes? El gràfic 2

TAULA 1. LIQUIDACIÓ DE TRIBUTS EL 2003
(€ PER HABITANT I %)

Illes Balears	1.696	141%
Madrid	1.680	140%
Catalunya	1.490	124%
Aragó	1.351	112%
La Rioja	1.231	102%
Cantàbria	1.223	102%
Astúries	1.205	100%
País Valencià	1.190	99%
Castella i Lleó	1.128	94%
Galícia	1.000	83%
Múrcia	956	79%
Castella-la Manxa	949	79%
Andalusia	944	78%
Extremadura	798	66%
Total	1.204	100%

Font: Ministeri d'Economia i Hisenda

TAULA 2. TOTAL D'INGRESSOS DEL SISTEMA FINANCER DE L'ESTAT (RECURSOS TRIBUTARIS I FONTS DE SUFICIÈNCIA) EL 2003. € PER HABITANT

	Recursos tributaris (CFi)	Fons suficiència (FSi)	Total (NGi)	Mitja = 100
Extremadura	798	1377	2175	123
La Rioja	1231	874	2105	119
Castella i Lleó	1128	947	2075	118
Cantàbria	1223	822	2045	116
Aragó	1351	684	2035	115
Astúries	1205	785	1990	113
Galícia	1000	979	1979	112
Castella – la Manxa	949	984	1933	110
Andalusia	944	829	1773	101
Canàries	514	1199	1713	97
Catalunya	1490	204	1694	96
Múrcia	956	660	1616	92
País Valencià	1190	417	1607	91
Madrid	1680	–152	1528	87
Illes Balears	1696	–204	1492	85
Total	1204	559	1763	100

Font: Ministeri d'Economia i Hisenda

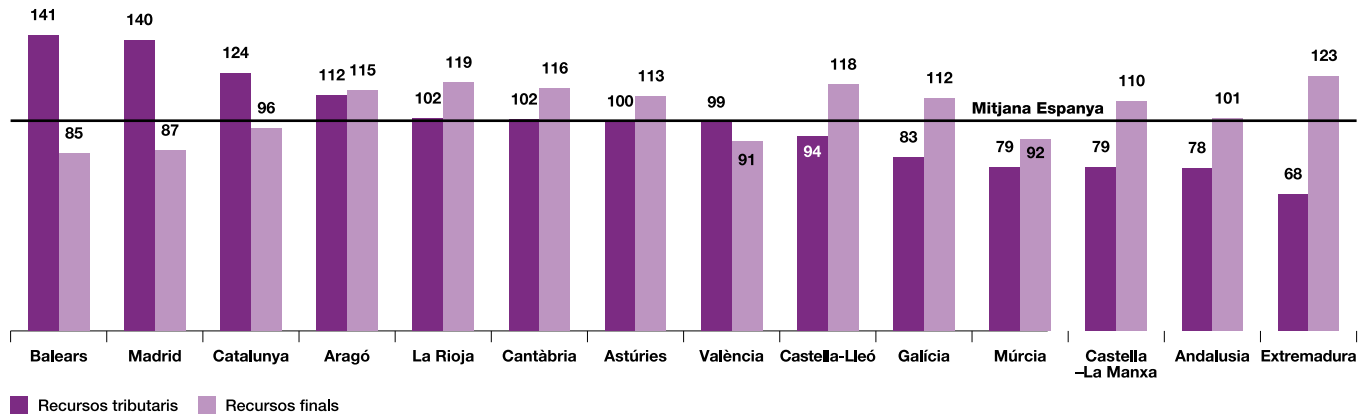
TAULA 3. EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ TOTAL DE LES COMUNITATS AUTÒNOMES ENTRE 1999 I 2007

	1999	2007	Variació
Illes Balears	821.820	1.030.650	25,41%
Múrcia	1.131.128	1.392.117	23,07%
Canàries	1.672.689	2.025.951	21,12%
País Valencià	4.066.474	4.885.029	20,13%
Madrid	5.145.325	6.081.689	18,20%
Rioja	265.178	308.968	16,51%
Catalunya	6.207.533	7.210.508	16,16%
Castella - la Manxa	1.726.199	1.977.304	14,55%
Navarra	538.009	605.876	12,61%
Andalusia	7.305.117	8.059.461	10,33%
Aragó	1.186.849	1.296.655	9,25%
Cantàbria	528.478	572.824	8,39%
País Basc	2.100.441	2.141.860	1,97%
Castilla i Lleó	2.488.062	2.528.417	1,62%
Galícia	2.730.337	2.772.533	1,55%
Extremadura	1.073.574	1.089.990	1,53%
Astúries	1.084.314	1.074.862	–0,87%
Total	40.202.160	45.200.737	12,43%

Font: Institut Nacional d'Estadística

El 2003 Catalunya aporta a l'Estat un 24% més que la mitjana espanyola i després de l'actuació del sistema de finançament obté uns ingressos un 4% per sota d'aquesta mitjana

GRÀFIC 2. RECURSOS TRIBUTARIS I RECURSOS FINALS DESPRÉS D'APLICAR L'ACTUAL SISTEMA DE FINANÇAMENT, 2003

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri d'Economia i Hisenda.

posa de manifest l'efecte que causa la repartició del Fons de Suficiència sobre les comunitats autònomes. Clarament, les Illes Balears, la Comunitat de Madrid, Catalunya i el País Valencià són els territoris que més es veuen afectats per l'aplicació del fons de suficiència, cosa que provoca un desequilibri que s'accentua amb l'evolució sociodemogràfica d'aquests territoris, tal com veurem en el següent apartat.

L'augment de població i el proper sistema de finançament

El càlcul del fons de suficiència que correspon a cada comunitat es realitza a partir de les dades de 1999, considerat l'any base. La revisió anual es fa aplicant la taxa de creixement dels ingressos de l'Estat. Per tant, les necessitats de despesa i la capacitat d'ingressos de cada comunitat autònoma es suposen constants des del 1999.

Tanmateix, la variable demogràfica, una de les principals en el càlcul de les necessitats territorials i del Fons

L'actual sistema de finançament dels territoris beneficia més els territoris que han rebut menys immigració

TAULA 4. EVOLUCIÓ DEL PIB PER CÀPITA TOTAL
I PER COMUNITATS AUTÒNOMES, 1999-2007

Comunitat autònoma	1999	2007	Augment 1999 -real 2007	Augment 1999-2007
	Euros/ reals	Euros	%	Espanya =100
Astúries	15.603	21.200	35,9	153
Extremadura	12.009	16.080	33,9	145
Cantàbria	17.544	23.377	33,2	142
Galícia	14.953	19.800	32,4	138
Andalusia	13.840	18.298	32,2	138
País Basc	23.220	30.599	31,8	136
Castella i Lleó	17.296	22.589	30,6	131
Aragó	19.776	25.361	28,2	121
Múrcia	15.711	19.574	24,6	105
Castella - la Manxa	15.038	18.564	23,5	100
Navarra	23.925	29.483	23,2	99
Catalunya	23.173	27.445	18,4	79
Madrid	25.673	29.965	16,7	71
País Valencià	18.308	21.239	16,0	68
La Rioja	21.533	24.717	14,8	63
Canàries	18.492	21.004	13,6	58
Illes Balears	23.456	25.238	7,6	32
TOTAL ESPANYA	18955	23396	23,4	100

Font: Institut Nacional d'Estadística

de suficiència, ha variat de manera molt diferent en cada comunitat autònoma, tal com mostra la taula 3. Precisament, els territoris que assenyalàvem anteriorment, entre elles les Balears, el País Valencià i Catalunya, es troben entre les que veuen més accentuat el seu creixement poblacional. Com dèiem, aquest fet incrementa encara més el desequilibri fiscal constatat anteriorment.

Evolució del PIB per càpita per comunitats autònomes

Al marge de l'impacte del creixement demogràfic sobre el Fons de suficiència, el desigual augment de la població de les comunitats autònomes també influeix directament sobre el creixement del PIB per càpita de cada regió. Així, els territoris que han registrat durant el període 1999-2007 els majors augments demogràfics, precisament són els que menor augment del PIB per càpita registren: Illes Balears, Canàries, La Rioja, País Valencià, Comunitat de Madrid, Catalunya i Navarra. D'aquesta manera, podem observar com amb l'actual sistema de finançament els territoris que surten més beneficiats són els que han rebut menys immigració. (veure taula 4)

Aquestes dades ens serveixen per constatar l'existència de l'anomenat dèficit fiscal, el qual no únicament té un impacte en la competitivitat de les empreses catalanes o en la capacitat de la Generalitat de fer les inversions necessàries per tal que l'economia del país progressi. Per

El creixement del PIB català és del 28,2% durant el període 2000-2006. En aquest mateix període, la pobresa no tan sols no disminueix, sinó que augmenta un 16,4%

damunt de tot, el dèficit fiscal té una traducció social. Per això, Catalunya, malgrat ser un dels territoris considerats rics de l'Estat, ha vist com en els darrers anys augmentava considerablement el nombre de ciutadans que viuen en situació de pobresa.

L'augment de la pobresa a Catalunya en el període de màxim creixement econòmic i recaptació pressupostària

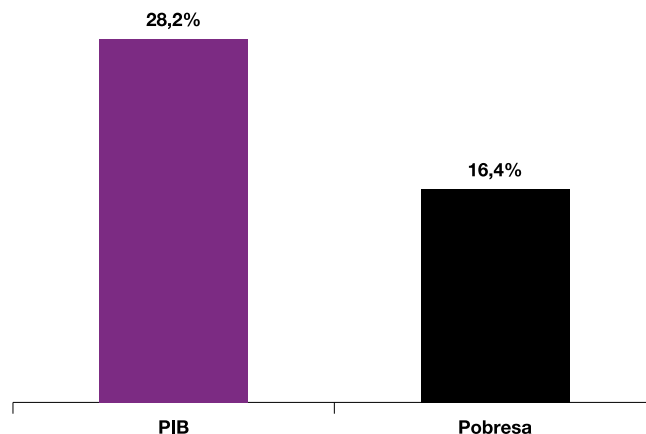
Tal com mostra el Gràfic 3, el creixement del PIB català en termes reals és del 28,2% durant el període 2000-2006. En aquest mateix període, la pobresa no tan sols no disminueix, sinó que augmenta un 16,4%.

Aquesta relació incoherent entre l'augment de la riquesa nacional i l'augment de la pobresa, posa en relleu la manca de mecanismes de redistribució que pateix el nostre sistema fiscal i de benestar.

Per tal de donar la dimensió adequada al problema, cal recordar que el llindar del risc de pobresa es fixa en el 60% de la mitjana dels ingressos disponibles anuals equivalents de les persones. Per tant, la taxa del risc de pobresa és el percentatge de persones que queden per sota d'aquest llindar.

Durant el període expansiu de creixement sostingut, les taxes de creixement econòmic català s'han situat entre un i dos punts per sobre de les taxes de creixement europees.

GRÀFIC 3. CREIXEMENT DE L'ECONOMIA I POBRESA CATALANA 2000-2006 (%)

Font: Institut d'Estadística de Catalunya

El 2005 el 17,2% de la població de Catalunya es trobava en una situació de pobresa econòmica. Aquest percentatge ha augmentat fins al 19% el 2006

**TAULA 5. CREIXEMENT ECONÒMIC
I AUGMENT DE LA POBRESA**

Any	Persones per sota del llindar de la pobresa	Creixement anual de la pobresa	Creixement anual del PIB català
2004	1.205.957	-	3,1%
2005	1.203.175	-0,2%	3,3%
2006	1.355.592	12,7%	3,9%

Font: Institut d'Estadística de Catalunya

Així, el creixement màxim del PIB s'assoleix el 2006 amb una taxa del 3,9%, mentre que, paradoxalment, durant el 2006 la pobresa augmentava un 12,7%. A la taula 5 podeu veure l'evolució d'aquest fenomen entre els anys 2004 i 2006.

Els més afectats per la pobresa

El problema de la pobresa no afecta de la mateixa manera tots els col·lectius. Els més vulnerables són la gent gran, especialment les dones: el 28,4% de les persones de 65 anys o més es troben en situació de pobresa, tal com recull la taula 6. Aquestes mateixes dades també constaten que un altre dels col·lectius especialment vulnerables són els menors de 16 anys, independentment del seu sexe.

Pel que fa als majors de 65 anys, cal destacar el gran nombre de persones que viuen soles, especialment en els nuclis urbans, en pisos sense ascensors i per tant aïllades de qualsevol tipus de relació social. En aquest sentit, les condicions de infrahabitatge afecten especialment els col·lectius de més edat, però també molts immigrants. Aquesta situació està estretament vinculada a la pobresa econòmica.

Si seguim analitzant la pobresa per segments d'edat, observarem que el 24,3% de les llars on la persona de referència té 65 anys o més, viuen amb uns ingressos nets no superiors a 9.000€ anuals. Recordem, una vegada més, que el llindar de pobresa és de 8.276€ nets anuals. De la mateixa manera, el 83,5% de les persones de

La relació incoherent entre l'augment de la
riquesa nacional i l'augment de la pobresa
posa en relleu la manca de mecanismes
de redistribució que pateix el sistema
fiscal i de benestar

65 anys o més que viuen soles són inframileuristes –ingressos no superiors a 14.000€ anuals.

Com ja apuntàvem anteriorment, un altre col·lectiu susceptible de trobar-se en una situació de pobresa són les persones estrangeres, risc que ha augmentat en un 11,3% per les persones immigrades durant el 2006. Aquesta situació es pot copsar a través de la taula 7. En aquest sentit, la situació en el mercat de treball dels immigrants no és la més favorable: les incerteses laborals, la temporalitat i l'atur són factors que es reproduïxen més en aquestes persones. D'altra banda, les entrades i sortides més freqüents en el mercat de treball per part d'aquest col·lectiu dificulta que puguin generar dret a percebre algun tipus de prestació contributiva i que depenguin més de la seva situació legal al país o de l'ajuda assistencial que ofereix el Govern, en tot cas molt inferior a qualsevol tipus de prestació contributiva.

Hi ha una circumstància particularment dramàtica constituïda per les persones que sol·liciten els ajuts del programa de Renda Mínima d'Inserció (RMI), que vindria a ser el darrer bastió abans de caure en la pobresa absoluta i, tal vegada, en la definitiva desinserció social. Es tracta de persones que careixen de qualsevol mena de recursos econòmics. En termes col·loquials parlariem de pobres de solemnitat.

En analitzar les dades dels beneficiaris del programa de RMI de Catalunya, el primer que destaca és la constatació de la diferència de sexes entre les persones vinculades al programa, baix que augmenta any rere any. Si

TAULA 6. TAXA DE RISC DE LA POBRESA A CATALUNYA EL 2006 I AUGMENT RESPECTE DEL 2005

	Homes		Dones		Total	
	Taxa %	Augment	Taxa %	Augment	Taxa %	Augment
Menys de 16 anys	21,6	+1,1	22,9	+2,2	22,2	+1,6
De 16 a 64 anys	14,4	+1,0	17,7	+3,8	16	+2,4
65 anys i més	26,1	+2,1	30,1	-2,3	28,4	-0,5
Total	17,2	+1,2	20,8	+2,4	19,0	+1,8

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya

El creixement màxim del PIB s’assoleix al 2006 amb una taxa del 3,9% mentre que, paradoxalment, durant aquell any la pobresa augmenta a Catalunya un 12,7%

TAULA 7. DIFERÈNCIA ENTRE LA TAXA DE RISC DE POBRESA DELS ADULTS AMB NACIONALITAT ESPANYOLA I NACIONALITAT ESTRANGERA A CATALUNYA 2005-2006 (%)

	2005	2006	Augment
Nacionalitat espanyola	16,1	17,4	+1,3
Nacionalitat estrangera	28,8	40,1	+11,3

Font: Institut d'Estadística de Catalunya

el 2006 la proporció era d'un 37% d'homes respecte a un 63% de dones, el 2007 aquest percentatge ja és del 35% respecte al 65%. Aquestes dades confirmen l'existència d'un procés de feminització de la pobresa en la nostra societat, que tendeix a accentuar-se.

El sexe per si mateix no és un factor de risc d'exclusió, però la seva combinació amb d'altres factors d'exclusió fa que l'efecte d'aquests sigui molt més marcat.

A banda de la progressiva feminització de la pobresa, s'observa també una certa «individualització» d'aquesta pobresa; és a dir, que la manca de suport familiar és un factor de risc d'exclusió. Dels 2.571 expedients oberts el 2007, un 42% han estat atorgats a persones que viuen soles.

L'exclusió social gairebé mai està vinculada només a una carència econòmica, tot i que la solució d'aquesta carència econòmica és el primer pas per a poder minimitzar la influència d'altres factors. En aquesta sentit, només un 8,71% de les persones vinculades al programa RMI no han rebut cap tipus d'intervenció social, limitant-se només al suport econòmic. L'altre 91% de les persones han rebut algun tipus d'intervenció social.

Dels altres factors de risc o «problemàtiques» vinculades a les persones beneficiàries d'una RMI, després de la monoparentalitat els següents factors que sobresurten són la problemàtica laboral, la relacionada amb aspectes de salut, drogodependències i d'alcoholisme. El gràfic 5 detalla amb més precisió les diferents variables que accentuen el risc de pobresa.

La pobresa no afecta de la mateixa manera tots els col·lectius.
Els més vulnerables són la gent gran: el 28,4% dels majors de 65 anys es troben en situació de pobresa

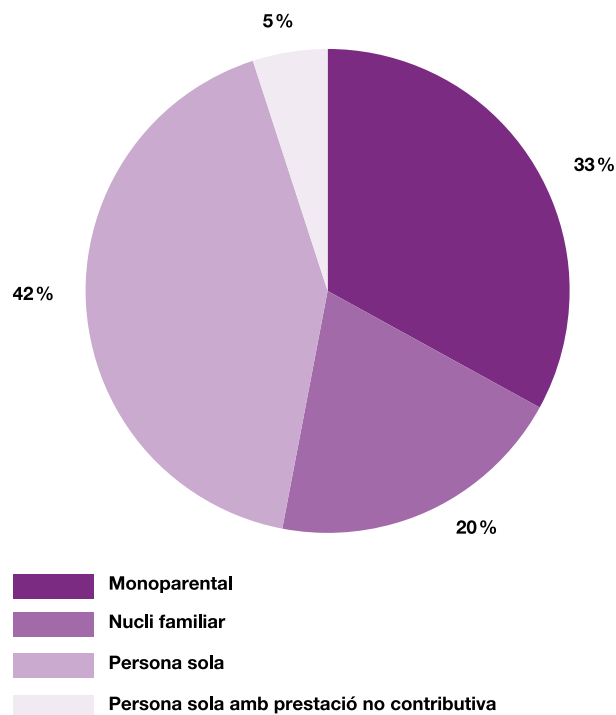
Per què succeeix això?

El 2005 el 17,2% de la població de Catalunya es trobava en una situació de pobresa econòmica. Aquest percentatge ha augmentat fins al 19% el 2006, és a dir, 1 de cada 5 catalans viu per sota del llindar de pobresa.

Aquesta situació té el seu origen en l'escassa capacitat d'inversió social per part del Govern de la Generalitat, producte del desequilibri generat per l'actual sistema de finançament, tal com s'ha constatat a l'inici del present estudi. Una manera de fer-lo evident és analitzant les diferències de la despesa per funcions entre Catalunya i la UE-15, comparativa que es pot copsar a través de la taula 8. Destaca la diferència en pensions i serveis –residències, centres de discapacitats, serveis a domicili...– destinats als pensionistes i a les persones amb discapacitat –i que correspon a les funcions d'Invalidesa, Vellesa i Supervivència–, on la diferència de la despesa és del 5,1% del PIB. Altres que també destaquen és la funció malaltia, on la diferència és de 2,4% del PIB i la funció família, que engloba, a més de les prestacions econòmiques per fills, les prestacions de maternitat, on la diferència de despesa és de l'1,7%.

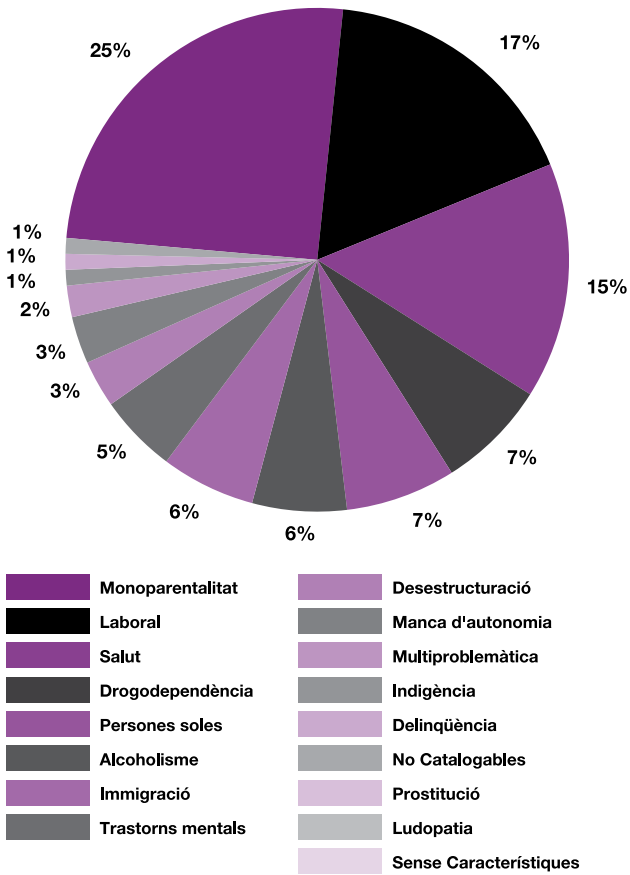
Tanmateix, els bons moments macroeconòmics que ha viscut el nostre país no han pogut ser aprofitats per part del Govern de la Generalitat per tal d'accentuar la inver-

GRÀFIC 4. INDIVIDUALITZACIÓ DE LA POBRESA. SITUACIÓ FAMILIAR DE LES PERSONES QUE HAN SOL·LICITAT EL PROGRAMA RMI EL 2007 (%)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Acció Social i Ciutadania

GRÀFIC 5. VARIABLES QUE INFLUEIXEN
EN EL RISC DE POBRESA A CATALUNYA EL 2007 (%)

Font: Elaboració propia a partir de dades del Departament d'Acció Social i Ciutadania

TAULA 8. PRESTACIONS DE PROTECCIÓ SOCIAL
COM A PERCENTATGE DEL PIB PER FUNCIONS. ANY 2003
(%)

	Catalunya	Estat espanyol	UE-15	Diferència Catalunya / UE-15
Malaltia/ assistència sanitària	5,3	5,9	7,7	-2,4
Invalidesa	1,4	1,4	2,1	-0,7
Vellesa	7,3	7,9	11,1	-3,8
Supervivència	0,6	0,6	1,2	-0,6
Família/fills	0,5	0,6	2,2	-1,7
Atur	2,1	2,6	1,8	0,3
Habitatge	0,1	0,2	0,5	-0,4
Exclusió social	0,2	0,2	0,4	-0,2
Despeses de funcionament	0,3	0,3	1,3	-1,0
Total despesa	17,8	19,7	28,3	-10,5

Font: Eurostat i Institut d'Estadística de Catalunya

Un altre col·lectiu susceptible d'entrar en situació de pobresa són els nouvinguts, risc que ha augmentat en un 11,3% per les persones immigrades durant el 2006

sió social i realitzar polítiques socials més agosarades. Malgrat que des del 2003 es denota un important canvi de prioritats polítiques a través del pressupost del govern català i que s'ha posat fil a l'agulla en matèria legislativa –la Llei de serveis socials per citar-ne un exemple– per intentar pal·liar aquesta situació, el dèficit fiscal al qual està sotmès el país no ha permès fer front a aquesta problemàtica de forma adequada.

A més a més, actualment Catalunya es troba davant un canvi de cicle a partir del qual el seu creixement econòmic està perdent força. Tot indica que les properes previsions del Govern per al 2008 tornaran a baixar, al voltant d'un 2,5%. El tipus de creixement que ha sostingut la nostra economia dels darrers anys ha generat una ocupació de baixa qualitat amb alts índexs de temporalitat, baixos salaris i altament exposada als canvis de la dinàmica econòmica.

Tornant al principi, constatada la greu situació de la cinquena part dels catalans, que viuen per sota del llindar de la pobresa, es pot considerar que s'han d'endegar polítiques destinades a proporcionar formació, llocs de treball ben remunerats, accés a l'habitatge, escoles públiques, assistència sanitària... Cert, tot això és imprescindible, però avui a Catalunya hi ha un problema de subsistència. Cal resoldre'l i per fer-ho calen recursos econòmics. Amb els que li corresponen a Catalunya amb un sistema de finançament just n'hi hauria prou. |

+ INFO

Llibres

ESTEVE, F. i MUÑOZ, R., *Conceptos de Economía*. Alianza Editorial. Madrid, 2005.

Enllaços

- Departament d'Acció Social i Ciutadania
www.gencat.cat/benestar
- Institut d'Estadística de Catalunya
www.idescat.cat
- Institut d'Estudis Fiscals
www.ief.es
- Institut Nacional d'Estadística
www.ine.es
- Ministeri d'Economia i Hisenda
www.meh.es
- Statistical Office of the European Communities (Eurostat)
www.ec.europa.eu/eurostat

EXPLORADOR

Turquia: claus d'un país en transformació

Eduard Soler* | esoler@cidob.org

Turquia gairebé té 780.000 km², els quals s'endinsen a l'Àsia Menor i ocupen bona part de la península d'Anatòlia. Però si volem anar a Istanbul, la ciutat turca més gran, la trobarem als dos costats del canal de Bòsfor, a la divisió tradicional entre el continent europeu i asiàtic. És un país a cavall de dos continents. Un territori de pas on han confluït les principals civilitzacions de la història de la humanitat. Però, per sobre de tot, és un país en transformació, tal com mostra el coordinador del programa Mediterrània i Orient Mitjà de la Fundació CIDOB, **Eduard Soler**.

Pocs temes han generat un nivell tan alt de debat en el marc de la UE com el de la conveniència o no de l'adhesió de Turquia. Quan es debat aquesta qüestió, no només es posa sobre la taula la capacitat d'aquest país per adaptar-se als requeriments polítics i econòmics que tota adhesió demana. També es debat sobre els elements definitoris de la identitat europea, la necessitat de marcar lí-

* Coordinador del programa Mediterrània i Orient Mitjà de la Fundació CIDOB

Turquia té unes profundes tensions polítiques, econòmiques i socials, però ha aconseguit dur a terme un procés de reforma que li ha permès iniciar les negociacions d'adhesió a la UE

mits o no a l'expansió de la UE o el paper que vol jugar en la política internacional. De la mateixa manera que quan els europeus debaten sobre ells mateixos quan es plantegen la conveniència d'integrar Turquia a la UE, els turcs també ho fan. Debaten sobre els fonaments de la seva identitat nacional o sobre la profunditat dels processos de reforma democràtica, sobre el paper de l'estament militar en la vida política...

Aquest article vol acostar el lector a algunes de les claus que expliquen el passat, present i futur d'un país amb més de 72.000.000 d'habitants, situat a cavall entre el continent europeu i l'asiàtic, cruïlla de pobles i cultures i que es presenta, cada cop més, com una potència regional. Un país que ha fet de la seva inclusió a la UE una qüestió cabdal. S'assenyalen els fets que han marcat l'evolució política i social del país i s'analitza l'estat actual del procés de consolidació democràtica, el respecte dels drets i llibertats, tant a nivell individual com col·lectiu, i els grans temes de controvèrsia al país. Finalment, s'endinsa en el procés d'adhesió a la UE fent referència al ressò que aquesta qüestió ha tingut a Catalunya.

De l'Imperi otomà a la Turquia moderna

El període otomà (1326-1924) és clau per entendre com ens relacionem encara avui amb Turquia. Ho és per dos motius. D'una banda, perquè malgrat reconèixer que l'Im-

peri era una de les grans potències a Europa, no tothom el considera un imperi genuïnament europeu. Bona part dels intel·lectuals europeus que van teoritzar sobre la identitat europea, especialment durant la Il·lustració, ho fan contraposant-la al que, segons ells, són actituds salvatges, despòtiques, violentes i opressores dels otomans. D'altra banda, perquè és durant els darrers anys de l'Imperi Otomà que s'inicia el procés de reforma política i econòmica, conegut amb el nom de Tanzimat, amb l'objectiu assolir els nivells de desenvolupament i modernització que Europa estava experimentant. És en aquesta època, per exemple, quan es redacta la primera constitució otomana, el 1876, instaurant un sistema de monarquia constitucional, o quan s'assentaren les bases per modernitzar l'administració, les infraestructures, l'exèrcit o, fins i tot, el sistema educatiu.

El segle XIX representa per Europa l'explosió del nacionalisme. El vell continent és escenari de les revolucions liberals de 1820, 1830 i 1848 i l'Imperi Otomà viu aquest fenomen amb especial intensitat. No només perquè comporta la independència de bona part de les seves possessions als Balcans sinó perquè, d'una banda, també dona lloc a l'emergència d'altres nacionalismes com el kurd, l'armeni o l'àrab en d'altres zones de l'Imperi i, de l'altra, afavoreix l'emergència del nacionalisme turc contemporani.

Dins del nacionalisme turc de l'època cal distingir entre dos corrents ben diferents. N'hi ha que mantenen pos-

A dia d'avui, Turquia ha de fer front a les problemàtiques sorgides entorn el secularisme, el paper de les Forces Armades, la qüestió kurda i el debat sobre la política exterior

tures essencialistes, i que en les seves versions més extremes, arriben a considerar els turcs com un col·lectiu superior, especialment en relació amb altres comunitats de l'Imperi. La població armènia en va ser una de les principals víctimes. N'hi ha, però, que opten per un nacionalisme civil, ciutadà i republicà. Ambdós corrents coexisteixen encara en el nacionalisme turc actual i ambdós es troben també en un corrent ideològic, el kemalisme, que ha tingut una posició hegemònica tant en el procés de construcció de la república moderna com en etapes posteriors.

Després de perdre la Primera Guerra Mundial (1914-1918), l'Imperi es veu obligat a realitzar unes concessions que molts consideraven humiliants. És així com s'arma la resistència que aconsegueix recuperar el control sobre bona part dels territoris de l'actual Turquia, assegurar-se el reconeixement de potències occidentals i posar les bases per a la construcció d'un nou model d'estat. La creació de la república el 1923, liderada per Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938), comporta la posada en marxa de brusques reformes que afecten tant l'estructura legal com la vida quotidiana de les persones. Canvi d'alfabet, drets de la dona, modificació de la vestimenta, un sistema educatiu modern i moltes altres reformes són difícils d'acceptar pels sectors més conservadors, per aquells que poden perdre els privilegis de «l'antic règim» i aquells que queden exclosos de la presa de decisions i de la definició de la identitat del nou estat.

És en aquest context que esclata la revolta kurda de 1925, liderada pel Sheik Said (1865-1925), i que gradualment es va imposant la idea d'un sistema de partit únic. Segons molts líders kemalistes, el poble encara no està preparat per entendre els beneficis de les reformes que s'estan posant en marxa i, per tant, és premeditat deixar marge d'actuació a l'oposició política.

No obstant això, les pressions per dur a terme reformes democràtiques són cada cop més fortes sobretot amb el final de la Segona Guerra Mundial (1939-1945) i el clar alineament de Turquia amb el bloc occidental –el país s'incorpora a l'OTAN el 1952. És així com el 1950 hi ha la primera alternança real, amb l'arribada al poder d'Adnan Menderes (1899-1961).

Malgrat tot, la segona meitat del segle XX no es caracteritza per la seva placidesa. Al contrari, durant aquestes dècades se succeeixen diversos cops d'estat –el 1960, 1971 i 1980– i hi ha la invasió del nord de Xipre el 1974. També cal destacar el rebrot del terrorisme –del Partiya Karkêren Kurdistan – Partit dels Treballadors de Turquia (PKK) i d'altres grups– i la posterior repressió per part de les forces de seguretat de l'Estat. Tampoc hem d'oblidar l'arribada al poder de Refah Partisi – Partit del Benestar el 1996, fet que significa la victòria per primer cop d'un partit islamista i prohibició un any més tard d'aquesta mateixa formació. En l'àmbit econòmic, aquests anys es caracteritzaren per les reformes de tipus liberal, però també per la gravíssima crisi econòmica de 2000 i 2001.

Un dels temes més polèmics és la percepció que l'actual govern hagi iniciat un procés d'islamització de la societat que va en contra els principis laics de la República

En poques paraules, la segona meitat del segle XX ve marcada per repetides i profundes tensions polítiques, econòmiques i socials. No obstant això, durant aquests anys es fixen les bases de la Turquia actual. Un país que encara té una enorme quantitat de temes per resoldre, però que ha aconseguit dur a terme una sèrie de reformes que li han permès iniciar negociacions d'adhesió amb la UE.

Turquia avui: els grans temes de debat

A dia d'avui, Turquia és un país candidat a l'adhesió a la UE. És un país que compta amb un govern relativament fort i una còmoda majoria parlamentària. En els darrers anys, Turquia ha sabut emprendre reformes polítiques d'envergadura com la supressió de la pena de mort i també reformes econòmiques que han tingut un notable impacte en la millora dels indicadors macroeconòmics del país. Tanmateix, moltes de les reformes polítiques estan pendents d'iniciar-se –per exemple, l'aprovació d'una nova Constitució– o d'implementar-se –mesures per garantir l'ensenyament de la llengua kurda en circuits privats d'aprenentatge de llengües. En l'àmbit econòmic també destaquen unes disparitats regionals que no tenen comparació amb altres països europeus, el volum de l'economia submergida o l'aprofundiment i extensió d'un estat del benestar encara feble. A tot això s'hi afegeix la pro-

funditat i complexitat d'una sèrie de fractures polítiques i socials al voltant del secularisme, el paper de les forces armades, la qüestió kurda i aspectes sensibles de la política exterior.

Pel que fa a la qüestió del secularisme i a la gestió del fet religiós, el tema més polèmic és la percepció que té una part de la classe política i de la societat que l'actual govern hagi iniciat un procés d'islamització de la societat i de l'Estat que vagi en contra dels principis laics sobre què, teòricament, es fonamenta la República. Aquests sectors temen, a més a més, que espais informals de religió semblants a confraries religioses –en turc aquestes estructures es coneixen amb el nom de tarikat– estiguin esdevenint els canals de promoció social i, el que és més inquietant, de promoció dins de l'administració pública.

Aquestes preocupacions xoquen amb les demandes dels sectors polítics i socials propers al partit al govern, l'Adalet ve Kalkınma Partisi – Partit de la Justícia i el Desenvolupament (AKP), que creuen vulnerades les seves llibertats fonamentals, especialment per la tradicional prohibició d'ús del vel per accedir a la universitat o a la funció pública. Fidel a les preocupacions del seu electorat, l'AKP ha promogut mesures per eliminar unes pràctiques que considera discriminatòries. Això no obstant, aquest partit no ha prestat la mateixa atenció a altres col·lectius religiosos com la població xiïta –a Turquia se'ls anomena alevís i representen entre el 15 i el 20% de la població– o a altres col·lectius més minoritaris com les diferents es-

**L'exèrcit es presenta a si mateix
com el garant i defensor dels principis
fundacionals de la República i,
en aquesta qualitat, es reserva el dret
a intervenir en la vida política**

glésies cristianes. Tampoc ha sabut entendre les preocupacions dels sectors laïcistes. La creixent incomprensió entre ambdós sectors és un factor d'inestabilització que ha estat ben present en crisis polítiques recents com durant l'elecció d'Abdullah Gül (1950) com a President de la República o, en els últimes mesos, el procés judicial per a prohibir l'AKP.

Igualment polèmiques són les discussions al voltant de la qüestió kurda. Els kurds, que també suposen entre el 15 i el 20% de la població turca, es troben sobretot en les províncies del sud-est d'Anatòlia –que també es coneix com «el Kurdistan turc»– però també en grans ciutats com Istanbul, Ankara i Izmir. Més de 80 anys després de l'establiment de la República, bona part de la població kurda se sent marginada políticament i econòmica. Les regions del sud-est tenen unes estructures econòmiques molt precàries. S'ha fet més aviat poc per aconseguir el seu progrés i, el que és més important, durant molts anys s'han negat aspectes fonamentals de la identitat kurda. Aquesta marginació política i social, sumada a les accions d'un moviment armat –el PKK, inclòs en les llistes de grups terroristes dels EUA i de la UE i a la reacció ultra-nacionalista de sectors polítics i militars a Turquia– són els ingredients de l'anomenada «qüestió kurda».

Amb la detenció del líder del PKK –Abdullah Öcalan (1949)– amb les reformes introduïdes des de 2002 en la regulació educativa i de l'espai audiovisual i amb l'entrada de diputats nacionalistes kurds al Parlament turc en

En relació a la qüestió del Kurdistan, la radicalització de la classe política turca i kurda condueixen a l'aprofundiment de l'espiral de confrontació

les eleccions de 2007, alguns esperaven que la qüestió kurda comencés a entrar en vies de solució. No obstant això, l'alentiment de les reformes polítiques del govern de l'AKP, les accions armades turques al nord de l'Iraq i la radicalització de la classe política tant turca com kurda, són malts presagis. Així doncs, tot sembla indicar que l'espiral de confrontació seguirà aprofundint-se.

Un element molt vinculat tant a la qüestió kurda com al secularisme, són les discussions sobre el paper de l'estament militar en l'organització política i social de Turquia. L'exèrcit es presenta a si mateix com el garant i defensor dels principis fundacionals de la República i, en aquesta qualitat, es reserva el dret d'intervenir en la vida política si veu que el caràcter secular de l'Estat o la integritat territorial estan en perill. De fet, al llarg de les últimes dècades ho ha fet repetides vegades, tot i que des de la dècada de 1990 les seves intervencions no han pres forma de cops d'estat, sinó que han estat més sofisticades.

Tot i que les Forces Armades són una de les institucions més valorades de la població i que un sector de l'actual oposició dóna suport a la ingerència militar en afers civils, aquest aspecte ha estat fortament criticat tant per la UE com per sectors islamistes, liberals i kurds del país. Això ha afavorit que en els darrers anys s'hagin emprés mesures per reforçar l'esfera civil –major control parlamentari, discussions preliminars de redacció d'una nova Constitució, ja que l'actual es redacta sota un règim militar. Tanmateix, les resistències de l'Exèrcit i les pors de l'actual govern han fet que

moltes d'aquestes reformes hagin quedat a mitges.

Finalment, cal assenyalar que les qüestions de política exterior també han estat objecte d'una forta controvèrsia. En aquest àmbit podem observar tres postures diferents. La primera, encara majoritària, aposta per centrar esforços en el procés d'adhesió a la UE i per dur a terme les reformes que siguin necessàries per assolir aquesta fita. La segona, minoritària però a la que mediàticament es dóna una àmplia cobertura, aposta per cercar aliances estratègiques, ja sigui amb Rússia o amb països islàmics. En aquesta línia s'ha proposat l'entrada de Turquia a l'Organització de Cooperació de Shanghai o que Turquia liderés el món islàmic o el món turcòfon. La tercera postura, que és la que guanya més força dia a dia, creu que Turquia no tindrà mai aliats fiables i que, per tant, no pot confiar en ningú per defensar els seus interessos. Creuen que la UE i altres actors internacionals –inclosos els seus veïns– desitgen el seu debilitament o, fins i tot, la desintegració del país. Des d'aquestes postures s'aposta per actuacions unilaterals –com la intervenció al Kurdistan iraquian– que es revesteixen d'un discurs clarament nacionalista.

En els darrers anys la situació a l'Iraq, la resolució de la divisió de Xipre i també el procés d'adhesió a la UE han esdevingut escenaris de confrontació entre aquestes tres opcions. En els tres casos, la frontera entre política exterior i política interior sovint s'entrecreuen amb les altres tres línies de fractura –secularisme, qüestió kurda i relacions civil-militars– a què hem fet esment.

En política exterior hi ha tres postures diferents: la proeuropea, la que vol una aliança amb països islàmics i un nacionalisme creixent que creu que Turquia no tindrà mai aliats fiables

L'adhesió a la UE: un procés sense final?

Com ja hem vist, el procés d'acostament a Europa per part de Turquia és molt antic i és una qüestió fonamental en molts aspectes de la vida política d'aquest país. L'aposta del govern turc pel procés de construcció europea es remunta al 1957. El llavors primer ministre turc, Menderes, es va dirigir a la Gran Assemblea Nacional Turca dient que el país no podia quedar-se al marge de la integració europea que s'havia engegat arran del Tractat de Roma (1957). Dos anys després i veient que Grècia havia sol·licitat associar-se a l'antiga Comunitat Econòmica Europea (CEE), el govern turc decideix fer el mateix. La resposta i les negociacions s'allarguen un xic més que amb el govern grec, però el 1963 es tanca un text —l'acord d'Ankara— pel qual Turquia s'associa a la CEE i, el que és més important, en què es contempla la possibilitat que s'hi acabi adherint. Fa gairebé mig segle que s'inicia el procés i encara avui l'acord d'Ankara és el que regula les relacions entre Turquia i la UE.

Però no és fins a les acaballes de la dècada de 1980, amb la recuperació de la democràcia i l'elecció de Turgut Özal (1927-1993) com a Primer Ministre, que el procés agafa una nova embranzida. El 1987 Turquia sol·licita la plena adhesió a la CEE i, malgrat que mai es qüestiona la seva elegibilitat, no és fins al 1999, en el Consell Europeu de Hèlsinki, que se'l reconeix com a país candidat. Una decisió que s'explica, en primer lloc, per la victò-

ria de les esquerres a Alemanya el 1998, que elimina els prejudicis de tipus culturalista en la posició d'aquest país. I, en segon lloc, pel procés de reconciliació greco-turca, accelerat amb l'onada de solidaritat que provoquen els terratrèmols que el 1999 sacsegen ambdós països.

Després de la decisió d'Hèlsinki, Turquia comença a emprendre reformes per harmonitzar la seva legislació amb la de la UE, sobretot a partir de 2002. Simultàniament, la Comissió comença a avaluar positivament els progressos cap a l'adhesió de Turquia i el Consell va marcant el full de ruta cap a l'inici de les negociacions. Però aquests avenços ensopeguen amb l'emergència d'un intens debat sobre la conveniència d'integrar Turquia a la UE o no. Un debat que sovint agafa tons culturalistes i que oposa, d'una banda, aquells que trobaven que Turquia és un país massa gran, massa pobre i massa diferent —és a dir, massa musulmà— i, de l'altra, aquells que creuen que l'adhesió de Turquia és essencial per als interessos estratègics d'Europa, per l'aprofundiment i consolidació de la democràcia a Turquia i per enviar el missatge que la UE no és un club cristià.

Malgrat les crítiques dels opositors a l'adhesió, la UE decideix que Turquia compleix suficientment els criteris per dur a terme negociacions d'adhesió, les quals s'inicien a l'octubre de 2005. Aquest senyal positiu, però, s'ha vist enterbolit tant per la crisi política interna que viu Turquia com per la victòria electoral a Alemanya, i especialment a França, de polítics contraris a l'adhesió turca.

A Europa hi ha dues postures sobre Turquia: els que diuen que és un país massa pobre i massa diferent, i els que veuen que la integració canviarà la imatge de club cristià de la UE

Lluny del cercle virtuós en què s'inscrivien les relacions euro-turques entre 1999 i 2005, des d'aquell any s'ha entrat en un cercle viciós. Per un costat, els líders europeus estan donant senyals menys clars respecte la possibilitat que Turquia s'adhereixi finalment a la UE. A més a més, tant des del Consell Europeu com des de la Comissió, s'assenyala que poden haver-se d'aplicar llargs períodes transitoris o, fins i tot, salvaguardes permanents en qüestions com la política agrícola, la política regional o la llibertat de circulació de treballadors. Per l'altre costat, Turquia està disminuint el ritme i ambició de les reformes i, el que és més greu, també decreix la retòrica euro-peista del govern.

Davant d'aquestes circumstàncies, l'horitzó europeu de Turquia és a dia d'avui menys diàfan del que semblava fa quatre anys. L'oposició de part de la classe política i d'un segment important de l'opinió pública europea segueix essent molt important i la vida política a Turquia no està donant gaires senyals d'esperança. No obstant això, cal recordar que ara les negociacions d'adhesió estan seguint una evolució més tècnica que política i que les relacions euro-turques han patit molts alts i baixos. La situació actual podria ser un exemple més d'unes crisis que solen superar-se quan conflueix la voluntat política d'ambdues bandes.

Catalunya i l'adhesió de Turquia

La política espanyola cap a Turquia s'ha caracteritzat per un ferm suport a la perspectiva d'adhesió d'aquest país i per una oposició a qualsevol mesura discriminatòria. En altres paraules, el govern espanyol demana per Turquia ni més ni menys que el que s'ha exigit als altres països candidats. Una de les característiques de la posició espanyola és que, a diferència del que succeeix a França, Alemanya, Bèlgica o els Països Baixos, no hi ha controvèrsia política ni un debat intel·lectual sobre aquesta qüestió. Aquest fet, sumat als importants interessos comercials i a un plantejament general respecte a l'ampliació de la UE que es basa en el principi segons el qual «no es pot negar a un altre país allò que tant ha beneficiat Espanya», s'ha traduït en què tots els governs espanyols, amb independència del color polític, hagin donat suport a l'adhesió de Turquia a la UE. Un punt important si es té en compte l'alt grau de confrontació que ha caracteritzat la política exterior espanyola en els darrers anys.

A Catalunya, però, la situació és relativament diferent, ja que sí que podem observar com alguns polítics destacats han expressat públicament les seves reticències respecte a la integració de Turquia. El cas més significatiu és el de l'antic president de la Generalitat, Jordi Pujol, que ha mantingut en aquesta qüestió unes posicions molt semblants a les dels democratacristians alemanys, un dels referents i socis privilegiats d'aquest polític. Aques-

La qüestió de la integració de Turquia en el si de la UE amaga el debat sobre la identitat europea, però també la turca

ta posició combina elements de caire culturalista –consideració que Turquia no és cultural o històricament europea– amb una preocupació per l'impacte que aquesta adhesió podria tenir en la construcció europea. D'aquí es deriva una aposta per oferir una associació privilegiada a Turquia, una opció que, tot i no ser oficial, és majoritària dins de CiU.

Per contra, els representats dels partits de l'esquerra, com l'expresident Pasqual Maragall, s'han destacat pel seu obert suport a la perspectiva europea de Turquia, entenent que és una aposta estratègica de primera magnitud. Més recentment, el president José Montilla, ha declarat també el suport del seu govern a l'adhesió turca, país que és el novè soci comercial de Catalunya. Entre els altres partits d'esquerres, Esquerra i ICV-EUiA, observem una evolució semblant a la d'alguns dels seus homòlegs europeus. Tot i mantenir una mirada crítica respecte al respecte dels drets humans a Turquia i la seva política sobre la qüestió kurda, creuen que és negatiu transmetre que el projecte europeu és un club cristià i, de fet, consideren que la millor manera d'afavorir el respecte dels drets humans i la consolidació de la democràcia a Turquia és a través de l'adhesió a la UE.

Així doncs, la naturalesa i evolució del debat polític sobre l'adhesió de Turquia a Catalunya té més paral·lelismes amb el que es desenvolupa a França o Alemanya que el que observem a Madrid. Això no obstant, com en altres indrets de l'Estat, la qüestió turca no és una prioritat per

al català mig i és molt difícil que, en el futur, cap partit polític intenti utilitzar aquesta qüestió per debilitar els seus oponents.

Conclusions

Turquia avança, però no sempre a un ritme constant, cap a l'adhesió a la UE. Davant seu té molts obstacles que no seran fàcils de superar. N'hi ha que tenen un caràcter domèstic i d'altres una clara perspectiva internacional. A dia d'avui queda clar que la seva integració a la UE és un fenomen d'una gran complexitat i de futur encara incert.

Complexa i incerta és també l'evolució política d'aquest país de 72.000.000 d'habitants. Malgrat tenir una economia dinàmica i un dels governs més estables i reformistes que mai ha tingut el país, el país no es immune a noves sotragades com les que podria provocar l'actual crisi econòmica mundial, la il·legalització de l'AKP o una complicació de la situació a les províncies kurdes.

En qualsevol cas, Catalunya no pot romandre indiferent al futur d'un país amb qui ja es mantenen unes excel·lents relacions econòmiques i polítiques. Un país que, malgrat tot, segueix essent força desconegut per una part de la nostra ciutadania. |

+ INFO

Articles

DD.AA., Turquia y la UE: «Trazando el camino a seguir», *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, número 75. Barcelona, 2006.

INTERNATIONAL CRISIS GROUP, «Turkey and Europe: the way ahead» *Europe Report*, número 184, 17 d'agost de 2007.

SOLER, E., «Socis o membres? Quaranta-dos anys i la mateixa pregunta». *L'Avenç*, número 308, pàgines 28-28. Barcelona, 2005.

SOLER, E., «España y Turquía: claves del apoyo español a la adhesión turca y perspectivas de futuro». *Cuadernos de Estrategia*, número 132, pàgines 105-134. Madrid, 2006.

Llibres

AHMAD F., *The making of modern Turkey*. Routledge. Londres, 1993.

BOZARSLAN, H., *Histoire de la Turquie contemporaine*. La Découverte. París, 2004

ÇAKKOGLU, A. i RUBIN, B., *Turkey and the European Union, Domestic Politics, Economic Integration and International Dynamics*. Frank Cass. Londres, 2003.

EUROPEAN STABILITY INITIATIVE, *Turkey's dark side, party losures, conspiracies and the future of democracy*. ESI briefing. Berlin-Istanbul, 2008.

HALE, W., *Turkish Foreign Policy, 1774-2000*. Frank Cass. Londres i Portland, 2002.

ONIS, Z. i RUBIN, B., *The Turkish Economy in Crisis: Critical Perspectives on the 2000-2001 Crises*. Routledge. Londres, 2003.

RODRÍGUEZ, C., *Turquía, la apuesta por Europa*. Los Libros de la Catarata. Madrid, 2007.

RUBIOL, G., *Turquía entre Occidente y el Islam*. Viena. Barcelona, 2004

SOLER, E., «Turkey's potential (and controversial) contribution to the EU's global actorness» a **GÜNEY, N.** (ed.) *Contentious Issues of Security and the Future of Turkey*. Ashgate. Londres, 2007.

VEIGA, F., *El turco. Diez siglos a las puertas de Europa*. Debate. Madrid, 2006.

YAVUZ, H., *The Emergence of a New Turkey: Democracy and the AK Part*. University of Utah Press. Salt Lake City, 2006.

ZÜRCHER, E. J., *Turkey, a Modern History*. I.B. Tauris. Londres, 2004.

Enllaços

- Adalet ve Kalkinma Partisi
– Partit de la Justícia i el Desenvolupament (AKP)
www.akparti.org
- Gran Assemblea Nacional Turca
www.tbmm.gov.tr
- Partiya Karkêren Kurdistan
– Partit dels Treballadors del Kurdistan (PKK)
www.pkk.org
- Presidència de la República de Turquia
www.cankaya.gov.tr

ARXIU

La transició. La continuació de la guerra per altres mitjans

O com la història oficial acaba fent de la Transició un mite fundacional

Xavier Díez* | xdiez@xtec.net

Ningú no discuteix el caràcter científic de la història. Un caràcter que l'obliga a seguir unes pautes d'investigació molt rigoroses per superar la crítica empirista que reben totes les ciències socials. Una de les premisses bàsiques que ha de seguir és la de la imparcialitat davant de qualsevol anàlisi per tal d'atendre a la veritat amb la major objectivitat possible. Un element difícil de complir quan estudies processos que has viscut en primera persona. Aquest és el gran problema de la historiografia oficial de la Transició, la qual necessita una relectura protagonitzada per una nova fornada d'investigadors educats en democràcia.

La història oficial

Pel febrer de 2005, tot just abans de presentar el segon volum de la col·lecció «Argumenta» sobre la Transició,¹ em van

---

¹ **BAGUR, J. i Díez, X.** (coords.), *La gran desilusió. La Transició als Països Catalans*. El Cep i la Nansa. Vilanova i la Geltrú, 2005.

* Doctor en història contemporània

Les condicions personals, la posició on cadascú està ubicat en el tauler històric, acaba determinant la visió dels dies que deixem enrere

relatar una anècdota familiar digna d'assolir l'estatus de significativa metàfora. Feia pocs dies Javier Tusell (1945-2005), historiador oficial del període 1975-1982, havia mort després d'una llarga malaltia. La meva tieta l'havia conegut de petit, i en una conversa personal m'evocava la seva família al pis de la banda alta de Barcelona. La meva àvia, vídua d'un anarquista i cap d'una família que havia perdut la guerra hi feia de cosidora a domicili, i alguna vegada la tieta l'acompanyava o hi portava peces acabades d'arreglar. En la conversa em descrivia els trajectes en tramvia fins a la part alta de l'Avenida del Generalísimo, com un llarg viatge, en el cor d'un país ben diferent, aliè a les misèries de barri obrer al llarg de la més crua postguerra. S'ha de dir que els Tusell eren una família amable i educada. Tanmateix, no es podia obviar que havien estat beneficiaris de la Victoria contra aquells que creien que una altra societat, amb menors diferències socials, era possible.

Pensava tot això mentre fèiem la presentació d'un dels primers llibres que marcaven un punt d'inflexió en la percepció històrica del procés 1973-1982.² Gairebé visu-

alitzava aquelles vivències com si esdevinguessin pròpies. I el procés de reflexió d'aquells dies de finals d'hivern m'havia fet veure clar com el procés de la Transició esdevenia un espai de confrontació de memòries. Més enllà d'aspiracions científiques, la història, d'Herodot ençà, es tracta d'una narració, una selecció de fets per oferir un fil interpretatiu massa embolicat en el present. I el procés de Transició, en el sentit que aquest breu lapse de temps condiona l'ordre actual, el perquè de tot plegat, és contemplat de manera desigual, en funció dels resultats obtinguts, ja siguin individuals o col·lectius.

És obvi que els Tusell del país van guanyar la guerra i van consolidar els guanys quan el règim sabé adaptar-se als nous temps mitjançant una operació legitimadora. Per als Díez, 1975, 1977 i 1981 no van representar cap benefici tangible, cap acte de desgreuge. Seguíem treballant, estudiant, estudiant i treballant, en un panorama d'incerteses econòmiques i magres perspectives laborals i, en el meu cas, amb la clara voluntat de defugir el

2 A grans trets, es pot dir que fins a 1995 la major part de llibres que es dediquen a analitzar el procés de Transició eren majoritàriament apologistes del procés, i pertanyents a un corrent proper a les esquerres més o menys integrades. Ja aleshores solien publicar-se volums de memòries on figures destacades reivindicaven el seu paper polític o diversos periodistes en feien àmplies hagiografies dels protagonistes del procés. Seria llarg i farragós fer un inventari d'aquesta mena d'obres i, a més, no correspondria als objectius d'aquest article, tot i que com a exemple paradigmàtic d'aquesta mena de literatura periodística disfressada d'història, podríem esmentar la llarga sèrie de

televisió dirigida per Victoria Prego, *La Transición* (RTVE), estrenada el 1995 i que el mateix any resumí al seu llibre *Así se hizo la Transición*, Plaza & Janés, Barcelona, 1995. Tanmateix, a partir d'aquest any, tot coincidint amb l'esclat de la polèmica de la (no) devolució dels papers de Salamanca, es percep un canvi de sentit en escenificar-se els límits de la democràcia a l'hora d'assumir el passat. A partir de la present dècada, el nombre de volums amb una visió «optimista» va minvant, a la vegada que els periodistes deixen pas als historiadors que mantenen una visió «pessimista», i més aviat crítica amb una Transició a la qual comencen a evidenciar-se els límits. Avui, tret d'obres d'encàrrec o de partit, es fa difícil de trobar nous treballs elogiosos.

El procés de la Transició esdevé un espai de confrontació de memòries. Es tracta d'una narració, una selecció de fets per oferir un fil interpretatiu massa embolicat en el present

servei militar en un temps en què l'objecció, dret constitucional, era tractada com un delictes.

En termes de Miquel Izard,³ hauríem de parlar que els Díez no teníem història perquè els Tusell l'escrivien d'acord amb la seva particular versió del passat en funció dels seus projectes de futur. S'entén, doncs, com les condicions personals, la posició on cadascú és ubicat en el taulell històric, acaba determinant la visió dels dies que deixem enrere. I, en el cas de l'historiador barceloní, proper als cercles de les velles i les sobrevingudes elits de poder, no va dubtar a fer ús de la seva capacitat de convertir el seu punt de vista parcial en hegemònic, mitjançant allò denominat Història Oficial. Potser el problema dels darrers anys, pel que fa a les confrontacions de la memòria, és que els qui cosíem la roba dels historiadors professionals, els damnificats del règim i poc beneficiaris de la seva reconversió, tan ben o mal preparats a les universitats com els nostres antecessors, acabariem també com a narradors –amb títol– del passat.

Ha calgut molt de revisionisme per tractar de neutralitzar l'emergència d'una història dissident, que ens ha anat servint, a poc a poc, per posar en evidència que les ide-

es de Tusell i els seus acòlits tenien més de novel·la rosa que de rigor interpretatiu.

La Transició esdevingué un èxit. Fou un procés pacífic. Assolí la reconciliació entre espanyols. Conjura els fantasmes del passat. Es basà en la capacitat i sentit històric de personalitats destacades. Espanya donà al món un exemple de responsabilitat.

La Transició és, doncs, un model a seguir. Aquestes van ser les asseveracions que els Tusell de torn, intel·lectuals orgànics al servei de l'Estat, van tractar de tatuar a l'inconscient col·lectiu tot just abans d'intentar aplicar una anestèsia general i aconseguir que bona part de l'oposició renunciés a la memòria en un gest que implicava la renúncia a decidir sobre el futur. La realitat, tanmateix, sovint desmenteix els contes de fades més ben explicats.

Certament, el procés transitori resultà exitós... per a aquells que van poder mantenir la seva posició de privilegi i els qui van ser integrats a l'aparell de poder. La seixantena llarga de morts comptabilitzats⁴ al llarg dels inicis del

3 Una bona reflexió sobre el concepte de la Història Oficial i la construcció de mites legitimadors, en especial sobre el de la Transició, l'ofereix l'incòmode i outsider(d) historiador de la UB Miquel Izard, especialment al seu llibre *Sin leña y sin peces deberemos quemar la barca. Pueblo y burguesía en la Cataluña contemporánea*. Los libros de la Frontera, Barcelona, 1998 (especialment les pàgines 12-34). Agraïxo que el seu autor m'enviés un exemplar tan sospitosament difícil de trobar.

4 Encara que la Transició «se hizo de puta madre», segons l'actual president del Congrés dels Diputats José Bono (Declaracions a la Cadena SER, 26-10-2007) (http://www.cadenaser.com/espana/articulo/jose-bono-transicion-hizo-puta/csrcsrpor/20071026csrcsmac_9/Tes), només per al període comprès entre el 20 de novembre del 1975 i el 15 de juny del 1977 es comptabilitzen oficialment uns seixanta morts, la major part a mans de la policia o grups parapolicials, tal com recull el periodista de TV3 Santiago Torres, autor del 30 minuts *Víctimes de la Transició* (2002), posteriorment elaborat en forma d'article de reflexió «Víctimes de la Transició» ROVIRA, M. i VÁZQUEZ, F., *Polítiques de la Memòria. La*

Els morts, les operacions per desacreditar la dissidència o el bandejament d'aquells que es mantenen fidels als seus principis fan que la Transició no pugui catalogar-se de «modèlica»

període, els assassinats i les violències mai perseguides, les operacions per desacreditar la dissidència,⁵ el bandejament de personalitats disposades a mantenir-se fidels als seus principis, no podrien catalogar-se sota l'epígraf de «modèlica» que tants cops hem hagut de sentir des dels mitjans de comunicació i les columnes d'opinió dels historiadors oficials en els diaris pressumptament independents, amb especial reiteració en determinades efemèrides.⁶

Transició a Catalunya. Pòrtic. Barcelona, 2004. Pàgines 95-134. Sense consciència d'un estudi sistematitzat, si incloem els diversos fets violents produïts fins a les eleccions d'octubre de 1982, les xifres s'elevarien més enllà del centenar, la qual cosa desmentiria el tòpic de la Transició pacífica. Per cert, que entre aquest conjunt de víctimes, els familiars dels qui van tenir la desgràcia de no ser assassinats per ETA han tingut un tracte absolutament discriminatori.

- 5 Un dels més coneguts és el muntatge policial del cas «Scala» per neutralitzar la força reemergent de la CNT. Des de visions contraposades **CAÑADAS, X.**, *El Caso Scala. Terrorismo de estado y algo más*. Virus. Barcelona, 2008 i **EDO, L. A.**, **ROS, J.** i **SÁNCHEZ, G.**, *En relación con el «Caso Scala». Nueva ofensiva policiaca contra la CNT y el MLE*. CNT. Barcelona, 1980.
- 6 Dos bons exemples de treballs periodístics hagiogràfics amb pretensions historiogràfiques les constitueixen **DD.AA.**, «Diez años sin Franco. Desatado y bien desatado.» *El Periódico de Catalunya*. Barcelona, 1985, i sobretot la història publicada en fascicles, **DD.AA.**, «Memoria de la Transición. Del asesinato de Carrero Blanco a la integración en Europa.» *El País*. Madrid, 1995-1996. Com es pot veure, a la càrrega optimista, el propi títol ja indica un sentit teleològic de la història per justificar el procés. En contraposició, determinades històries poc amables amb el cap de l'estat, com la biografia no autoritzada del rei, ha d'ésser editada a l'estranger i publicada amb pseudònim per evitar la repressió judicial. És el cas de **SVERLO, P.**, *Un rei cop per cop. Biografía no autorizada de Joan Carles de Borbó*. Arakaten. 2000.

La distorsió del passat

Quan parlem d'història oficial de la Transició, podríem emprar el terme d'apropiació indeguda, de generació de mites a partir de la manipulació de fets històrics i de l'alteració subjectiva dels fets per construir una realitat ben diferent de la primigènia. Havent començat aquesta intervenció amb Tusell i tenint en compte el valor metafòric de determinats gestos, trobem un cas que exemplifica a la perfecció la manipulació del passat per tal que aquest s'ajustés a la nova concepció del present sorgida arran d'una Constitució redactada a l'entorn d'un article segon imposat pels poders fàctics.⁷ Es tracta de l'afaire Gernika.

Un any abans de la mort de Francisco Franco (1892-1975), l'historiador barceloní entra en política. Ho fa des de la Federación Popular Democrática, un grupúscul d'orientació democristiana a l'entorn de José María Gil Robles (1898-1980), des d'on, ja entrat el 1977, desembarcaria al Partido Demócrata Cristiano de Fernando Álvarez de Miranda (1924), aviat integrat a l'UCD, poc abans de les primeres eleccions generals. La seva car-

-
- 7 De fet, l'esmentat article, segons la majoria de les fonts, va ser enviat alsponents constitucionals, sembla que des de l'exèrcit o la casa reial —al cap i a la fi, sembla més aviat una de les clàusules del testament del general Franco. Una recerca històrica sobre allò que s'esdevingué amb l'esmentat article el trobem a **LOCASCIO, P.**, «Una constitució per a molts escenaris. El debat sobre l'article 2 i el Títol VIII de la Constitució espanyola de 1978» a **BAGUR, J.** i **DIEZ, X.** (2005: pàgines 89-104).

El fet que el Gernika acabés a Madrid esdevé una operació simbòlica del poder constituït per legitimar-se. És tracta de redecorar el passat en funció de la conveniència política del present

rera política el porta a la Dirección General de Patrimonio Artístico, des de la qual serà autoritzat pel govern per presidir les negociacions amb el Museum of Modern Art de Nova York per al «retorn» del Gernika. Cal aclarir que no es podria parlar d'un retorn, perquè el quadre no havia trepitjat mai el territori de l'Estat espanyol. Bé, potser tret del pavelló de la República que s'alça a l'Exposició Universal de París, el 1937.

Aquesta «devolució» del Gernika, finalment executada el setembre de 1981, esdevé el paradigma d'aquesta apropiació indeguda. Certament, el pintor malagueny i de formació barcelonina Pablo Ruiz Picasso (1881-1973) es negà que la seva obra més coneguda trepitgés territori espanyol mentre hi persistís el règim criminal que es féu amb el control de l'Estat mitjançant la violència. Tanmateix, al llarg d'aquell any d'ensurts constants –la caiguda d'Adolfo Suárez (1932), les mostres d'hostilitat dels bascos enfront la Corona, la LOAPA, el manifest dels 2.300,⁸ la creació de la Crida i els cops d'estat superposats del 23 de febrer que suposaren punt i final a l'expansió de les llibertats democràtiques– s'hi encabí una polèmica avui pràcticament oblidada. On havia d'anar el Gernika? Tres candidatures concorregueren. La primera, Màlaga, ciutat

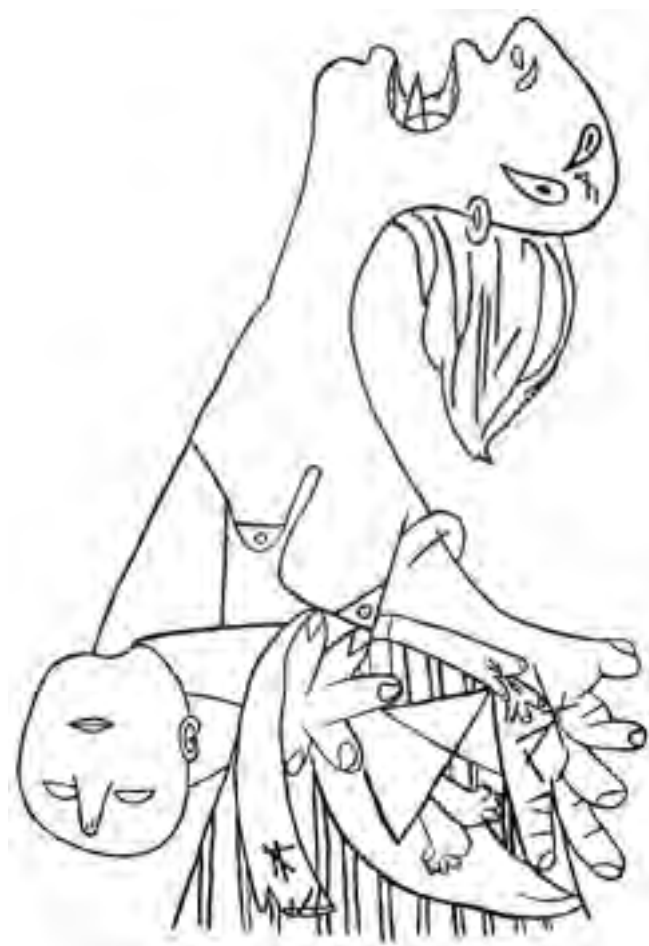
on va néixer el pintor i d'on procedia la seva família. La segona, Barcelona, lloc on Pablo Ruiz esdevingué Picasso, l'adolescent es formà com a artista i féu les seves primeres exposicions. A més, l'existència d'una important col·lecció emparada pels seus amics catalans esdevenia un argument de pes. Tanmateix, la tercera, la pròpia ciutat màrtir de Gernika era, sens dubte, l'espai més apropiat per tal que l'obra permetés expressar l'horror de la guerra, tant en el seu desgreu històric com per poder simbolitzar un autèntic lloc de mémoire, en termes de Pierre Nora.⁹ Potser per tot això, perquè el més just és que un dels quadres essencials del segle XX acabés a l'escenari del crim que pretenia denunciar el pintor, resulta poc comprensible, des del més elemental principi de justícia històrica, que fos ubicat a la Casona del Retiro i, posteriorment, al Reina Sofía, de Madrid. El fet que l'obra de Picasso acabés a la «capital del reino», ciutat amb què l'artista no havia tingut pràcticament cap vincle, esdevenia una operació simbòlica segons la qual el poder constituït, no ho oblidem, herència jurídica d'una Dictadura sense ruptures encarnada en el propi cap de l'Estat, tractava de legitimar-se. Aquesta ubicació escenificava clarament la manipulació del passat, cercava el segrest de la memòria democràtica i, sobretot, el fet que la candidatura de la ciutat de Biscaia fos rebutjada impedia una política

8 Resulta curiós veure com, vint-i-set anys després de la publicació de l'esmentat document, bona part dels postulats que van topar amb el rebuig de la societat catalana, van ésser acceptats sense pràcticament resistència. Internet ens permet avui disposar d'un arxiu on-line. El text es pot consultar a <http://www.nodulo.org/bib/drio/19810125.htm>

9 NORA, P. (coord.), *Les lieux de la mémoire*. Gallimard. 3 volums. París, 1984-1986.

La presència del Gernika a la ciutat basca comportaria preguntes incòmodes.

La descontextualització històrica del quadre a Madrid desactiva el valor simbòlic de l'obra

de memòria que podia evidenciar la naturalesa de l'ordre sorgit per una Constitució amb massa vincles amb la ruptura de 1939. Aquest gest, que molts podrien interpretar com una mostra més del centralisme cultural de l'Estat, en realitat respon a la necessitat de redecorar el passat en funció de la conveniència política del present. Imaginem que el quadre de Picasso fos avui a la ciutat basca, i esdevingués, per tant, un punt de pelegrinatge per als amants de l'art, de la història i de la pau. La seva presència comportaria preguntes incòmodes: qui va bombardejar Gernika? Quins van ser els responsables? Fins on arriben les responsabilitats actuals? Qui ha de compensar les víctimes? És ben conegut el paper de la Legió Condor en la massacre, i el paper d'assaig de bombardeig tàctic de cara a la Segona Guerra Mundial. Tanmateix, a quin exèrcit servia? A quines finalitats obeïa? Tot plegat evidenciaria veritats poc confessables.¹⁰ La descontextualització històrica del quadre a Madrid desactiva el valor simbòlic de l'obra, que és essencial en aquesta pintura de grans dimensions, molt per sobre del valor artístic. I, de passada, permet decorar amb una pàtina de respectabilitat internacional la «monarquia parlamentària». Si abu-

¹⁰ És pertinent comentar que durant el cinquantenari del bombardeig de la ciutat basca, l'abril de 1987, en els actes commemoratius no hi hagué representació oficial espanyola. Com a acte simbòlic, pilots esportius privats van deixar anar flors des dels seus avions per recordar les víctimes. L'exèrcit de l'aire espanyol, directament responsable, i encara menys el seu general en cap, no en féu cap acte de desgreuge.

Es configura un ordre que exclou tot aquell que suposi un perill per a l'objectiu de construir un nou règim parlamentari i llibertats formals sense realitzar un canvi d'Estat

sem del recurs literari de la paradoxa, si fou dissenyat per encabir-lo al Pavelló de la República, avui es troba al Reina Sofia. Un segrest ben simbòlic, una subversió de la intencionalitat de l'artista. És com si l'estàtua de la llibertat... la traslladessin a Corea del Nord!

Construcció dels mites: el silenciament dels dissidents

Precisament, i com ja havíem advertit, el 1981 és un any clau per explicar la construcció de la història oficial, i diríem els mites i llegendes roses sobre l'estat transitori. Ja hem esmentat els cops d'estat superposats de Tejero – Armada – Milans del Bosch i l'enigmàtica intervenció reial del 23 de febrer, tot just dinou dies després dels incidents esdevenuts, precisament, a la Casa de la Junta de Gernika. Es pot considerar un procés d'inflexió pel qual es posa fi a l'evolució –alguns la consideraven derivada– democràtica espanyola, la qual fa aflorar els conflictes irresolts per la Segona República i reprimits per la Dictadura; contradiccions socials, desenaix nacional i insuficiència de llibertats individuals, manteniment dels poders fàctics a mans de les velles elits a les quals cal afegir les sobrevingudes, els nous quadres polítics que s'apunten als pactes entre oposició incorporada i poder cautelós. S'obre un període en el qual el règim sorgit el 1978 necessita consolidar-se i, per tant, busca la seva legitimitat a partir de l'autonarració i l'autorepresentació.

Els historiadors, intel·lectuals orgànics i guionistes de tot pelatge, necessiten elaborar narracions autojustificatives i generar mites que ajudin a una fràgil cohesió. Entre ells, el principal mite fundacional, el de la Transició.

Abans d'arribar a aquest punt, cal explicar que el procés 1973-1981, com ja hem assenyalat, comporta nombroses víctimes físiques, encara que moltes més d'intel·lectuals. Davant del pacte d'elits, basat en una correlació de febleses entre una oposició incapaç de trencar amb l'ordre precedent i un poder sovint desbordat per la pressió popular, especialment al País Basc i Catalunya, s'acaba configurant un ordre del qual cal establir l'exclusió de tot aquell que suposi un perill per al control del procés i, sobretot, per a l'assoliment dels objectius: generar un nou règim de democràcia parlamentària i llibertats formals, sense que això impliqui un canvi d'Estat.¹¹ Assemblar una configuració política equiparable a l'occident europeu i una aparença de respectabilitat democràtica, tot mantenint fermes les bases d'un poder centralitzat i unitari, i sobretot assegurar els antics privilegis dels qui van ocupar violentament l'Estat quatre dècades enrere.

La dissidència és àmplia i variada, tot i que feble dins la pinça entre una oposició que inicia la seva incorporació a partir de la renúncia als símbols –bandera, himne i monarquia– i els detentors del poder real –aristocràcia finance-

¹¹ GABRIEL, P. i RAIMON; «De com es fa una Transició canviant de règim però no d'estat», a BAGUR, J. i DIEZ, X. (2005: pàgines 159-172).

Els partits que acaten la bandera, l'himne i la corona desactiven des de dins l'Assemblea de Catalunya, el desafiament més seriós a què s'enfronta el franquisme

ra i altfuncionario-administrativa. Precisament, la renúncia als símbols no és una qüestió menor, sinó que expressa un acte de reconeixement explícit a un ordre vigent que ha de modificar les formes sense canviar de fons. Es tracta, ras i curt, i en termes de l'esmentadíssim historiador Bernat Muniesa, de l'acceptació de l'Espanya Lampedusiana com a espai i regles del joc.¹² Per tant, la no acceptació d'aquesta trilogia implica el descens als inferns o, en altres termes menys literaris, als soterranis de Via Laietana, i la inclusió de determinats noms propis a les llistes negres virtuals de les agendes ocultes del poder.

Tot i que sovint es diu que a la guerra la primera víctima és la veritat, hauríem d'afegir que en els processos de transició cal afegir un llarg llistat de damnificats. Podríem parlar de l'Assemblea de Catalunya,¹³ un espai autònom, amb un caràcter autogestionari, disposat a constituir-se com a contrapoder paral·lel autònom i en oposició a les institucions oficials il·legítimes.¹⁴ L'entrada en el joc polític dels partits que acaten la trilogia simbòlica –bandera-himne-corona– implica la desactivació des de dins

–quan no el sabotatge– d'una entitat que representa el desafiament institucional més seriós amb què s'enfronta el franquisme, una mena de Solidarnosc sense amics exteriors. Les maniobres polítiques acaben provocant un hara-kiri culminat amb l'ascensió política d'alguns dels inductors a tal suïcidi. Aquesta lògica de bandejament dels apocalíptics / promoció dels integrats / desmobilització de tots, és la que es va seguir per l'important moviment d'associacions de veïns o sindicals.

Precisament la peculiar relació poder–sindicats esdevingué una clara mostra del que succeïa amb les regles del joc «transitives». Malgrat que alguns historiadors facin el possible per fer creure l'hegemonia en el món del treball de CCOO, un sindicat format a la dècada dels seixanta per elements catòlics i comunistes, els primers dies de la restauració monàrquica, la CNT, malgrat els seus problemes interns, les contradiccions irresoltes i la despietada repressió contra la seva militància, continuava essent el sindicat de referència, sobretot a Catalunya. Partidari de l'assemblearisme, l'acció directa i la insubmissió davant els anomenats Pactes de la Moncloa, disposada a combatre durament els residus del franquisme –ja ho havia fet durament amb una potent guerrilla urbana– i contrària al capitalisme en un període en el qual aquest pateix crisi econòmica i descrèdit ideològic, una vegada expressa la seva força amb més de mig milió de participants a les Jornades Llibertàries de Barcelona, el juliol de 1977 –i més de 65.000 afiliats i 30 federacions locals al

12 MUNIESA, B., *Dictadura y Transición. La España lampedusiana*. Publicacions de la UB. Barcelona, 2005.

13 Una visió local, plenament extrapolable al que s'esdevingué arreu amb l'Assemblea de Catalunya la trobem a **FOGUET, F.**, *L'alternativa unitària. L'Assemblea Democràtica de Vilanova i la Geltrú (1976-1977)*. Llibres de l'Arç. Vilanova i la Geltrú, 2006.

14 Especialment interessants són les reflexions a **MAYAYO, A.**, *La ruptura catalana*. Afers. Catarroja, 2002. (especialment les pàgines 19-90).

A la imatge immaculada de la Transició hi contribueix el fet que el PSOE necessita maquillar les seves renúncies i tranquil·litzar els poders fàctics

Principat¹⁵—, l'estat democràtic utilitzarà els seus recursos —amb muntatge policial inclòs— per tractar de desacreditar i desarticular l'organització que, quaranta anys abans havia muntat una revolució que havia desconcertat el món, mitjançant el recurs a les clavegueres de l'Estat articulant el cas Scala¹⁶ i una repressió selectiva. Paradoxalment, tot el seu patrimoni anterior a la guerra, decomissat majoritàriament pel Sindicat Vertical el 1939, una vegada aquest és dissolt —i la seva documentació cremada per les autoritats— ha anat acabant en bona part en mans dels sindicats majoritaris a partir de 1977, malgrat la inexistència anterior a la guerra, els mateixos que al llarg de les dècades posteriors han acabat pactant les diverses i successives reformes laborals que han permès precaritzar l'ocupació a nivells mai vistos.

Fets similars van acabar succeint amb l'independen-tisme. A banda de recordar l'exclusió política de forces com Esquerra a les eleccions de 1977 —feia por la seva legitimitat republicana— i d'utilitzar mecanismes de guerra bruta per desactivar el nacionalisme basc —tàctiques d'intimidació, assetjament legal i infiltració—, buscaven

neutralitzar la possibilitat de posar fi al perill de la destrucció de la unitat d'Espanya, mandat que el Generalísimo havia ordenat al seu hereu i dipositari de la legalitat franquista, el monarca.¹⁷

Finalment, calia desfer-se de figures incòmodes que per la seva incorruptibilitat o intransigència envers el nou ordre, o simplement la seva crítica directa vers els tripijocs polítics que comencen a armar-se, no resultaven integrables. Entràriem en la llarga llista, encara no del tot gaire estudiada, dels «nostres dissidents». Intel·lectuals de gran prestigi internacional, artistes, pensadors, que van ser bandejats des dels mitjans de comunicació, abandonats per companys de viatge i, molt especialment, silenciats. Privats de plataformes d'expressió, sovint blasmatos —quan no ignorats— pels mitjans de comunicació, investigats i assetjats judicialment pel delictes de mantenir-se fidels als seus principis, esdevenien els nostres Sakharov de l'oest, sense que cap ambaixada de potències estrangeres els convidés a les seves festes, i massa sovint condemnats a penúries econòmiques. Hi ha una llarga i variada llista, encara que podríem esmentar tres noms ben emblemàtics del tracte que oferí el nou règim als seus descreguts irreductibles; Pere Quart (1899 – 1986), Ovidi Montllor (1942 – 1995) i Lluís Maria Xirinacs (1932 – 2007).

---

15 **ZAMBRANA, J.**, *La alternativa libertaria. Catalunya 1976-1979*. Edicions Fet a mà. Badalona, 2000 i **CARMONA, P. C.**; *Transiciones. De la Asamblea Obrera al proceso de Pacto Social. CNT (1976-1981)*. Fundación Anselmo Lorenzo, Madrid, 2004. Extraordinàriament interessant les reflexions del col·lectiu Etcétera sobre aquesta qüestió. «Transició a la modernitat i transició democràtica (de la dictadura franquista a la democràcia)» a **ROVIRA, M.** i **VÁZQUEZ, F** (2004: pàgines 219-275).

16 Vegeu nota 5.

---

17 **GUIA, J.**, «El nacionalisme català. Entre les autonomies i la independència» a *El Contemporani*. Número 33-34, pàgines 121-132. València, 2006. Pàgines 121-132. Per al cas del País Basc, **STRUBELL, T.**, *Un català entre bascos*. La Campana. Barcelona, 2005.

Tot i que la història oficial parla de «Transició democràtica», Díez reivindica el terme Segona Restauració per definir el sistema format a partir de 1975 que busca obviar el període 1923-1977

Enllestida la feina de control d'un procés fins aleshores incert, el 1981, conjurat aparentment el perill involutiu, s'inicia aquest gran esforç de teoritzar sobre els esdeveniments propers. Encara que es parli en termes històrics, solen ser periodistes els encarregats de conduir aquesta tasca interpretativa, molt habitualment lligats als mitjans de comunicació, i molt especialment a la premsa escrita. Són de destacar els intents del Grupo 16, El País o El Periódico. A més, sol ser l'antiga oposició integrada –Tusell en seria el paradigma– la principal constructora del mite. Probablement contribueix a tot aquest llarg procés el fet que el PSOE –paradigma d'integritat– guanyador de les eleccions d'octubre de 1982 necessita maquillar les seves renúncies, d'una banda, i tranquil·litzar els poders fàctics de l'altra, de manera que majoritàriament es va construint la llegenda de la Transició des de la teòrica esquerra. Les experiències pròpies dels autors, a ambdós cantons de la barricada, en certa mesura els autoritza a establir la pròpia narració. A més, a diferència d'uns historiadors impossibilitats d'accedir a determinats arxius, sí que posseeixen informació privilegiada. En certa mesura, ells acompanyaven el procés i mantien de manera constant contactes polítics d'alta volada, la qual cosa explica la seva passió per destacar les personalitats –el rei, Suárez, Torcuato Fernández Miranda (1915-1980), Manuel Gutiérrez Mellado (1912-1995), Santiago Carrillo (1915), el cardenal Vicente Enrique Ta-

rancón (1907-1994), Rodolfo Martín Villa (1934), Manuel Fraga (1922), Marcelino Camacho (1918), Felipe González (1942) i tants d'altres en els processos de Transició. Així, a mesura que es consolida el sistema que busca en una Constitució on cada vegada es respecten menys els capítols de drets i llibertats –i on cada vegada hi pesa més l'article 2– també es construeix el mite i es genera la idea que el resultat obtingut era el millor possible. I tot plegat, encara que es basés en estereotips absurdament falsejats: «els espanyols havien tingut una història sempre violenta, l'estat natural de la nació havia estat la dictadura, no estàvem acostumats a la llibertat, a la República la van perdre els extremismes, la monarquia garantia la unitat de tots els espanyols...», més o menys, la cantarella que sentíem en la campanya publicitària del referèndum de reforma política de 1976, i himne oficiós de la Transició (i la UCD), *Libertad sin ira*, estrany encàrrec a un desconegut grup musical anomenat Jarcha.¹⁸

La Segona Restauració

Amb tota aquesta tasca de neutralització dels possibles perills que fessin descarrilar el procés dissenyat i pactat, el nou sistema, sorgit de la nit franquista, va poder sortir a la llum i consolidar-se. Tot i que els apologistes del

---

¹⁸ I que pot visionar-se al youtube a:
<http://www.youtube.com/watch?v=NrROdpJb4Ek>

Ambdues Restauracions es caracteritzen per la incapacitat de resoldre els grans problemes del país: contradiccions socials, desenaix nacional i restricció de llibertats individuals

règim solen parlar de «Transició democràtica» —la qual cosa subverteix el significat del substantiu, atès que les transicions són, per naturalesa, transitòries— «Monarquia parlamentària», «Període Constitucional» o «Restauració democràtica», qui subscriu aquest article ha reivindicat en més d'una ocasió proposar el terme Segona Restauració per definir l'ordre actual.¹⁹ L'argumentació és ben simple. El sistema format a partir de 1975 busca obviar el període 1923-1977 i, com si no passés res, s'emmiralla en un model institucional, el de la Primera Restauració (1875-1923) caracteritzat per l'estabilitat política i econòmica després de les agosarades experiències del sexenni revolucionari, on es van posar de manifest les necessitats de transformacions en l'estructura social i territorial de l'Estat. De fet, bona part de la historiografia acadèmica espanyola, des de mitjans de la dècada de 1990 ençà reinvidica el paper de formació i consolidació de l'Estat com a una de les grans fites del període,²⁰ la qual cosa ve a dir que, tant el socialistes dels anys

80 com el període de renacionalització espanyola de l'Aznarato (1996-2004), reivindicaven el període com a mirall del que hauria d'esdevenir l'ordre actual per conjurar els perills democràtics i autodeterminatius sempre latents en la fràgil nació espanyola. Un petit gran llibre d'Àngel Duarte²¹ ens assenyalava les característiques d'una Primera Restauració que coincideix en els seus plantejaments amb els de la classe política i econòmica que detenta la titularitat de l'Estat actual. En termes generals hauriem de parlar d'«aparença democràtica», encara que en el fons es tracta d'un bipartidisme on dues grans forces electorals es reparteixen les institucions mitjançant el turno i on les pràctiques caciquistes i el control de l'aparell electoral impedeixen el sorgiment de forces polítiques alternatives; ofereixen mecanismes d'integració a tot aquell que accepta les regles del joc i exclouen els refractaris, dues forces que mantenen diferències de plantejaments inicials, encara que, amb el temps i en un procés que dificulta la seva diferenciació, els conservadors es moderen i els progressistes esdevenen conservadors. Una política fiscal basada en la idea que només unes fràgils classes mitges sostenen l'Estat, mentre que les elits, com en temps feudals, mantenen a la pràctica els seus privilegis impositius. Política repressiva contra la dissidència, ja sigui política, social o nacional. Subdesenvolupament soci-

19 DIEZ, X., «La segunda restauración. ¿Hacia dónde nos llevaron quienes hicieron la Transición?» a *Orto*. Número 117, octubre 2002.. També a DIEZ, X., «La segunda restauración» a *El Punt* de 31 d'agost de 2002.

20 Bona part de la tasca editora de la Real Academia de la Historia així ho demostra, així com altres; MORALES, A. i ESTEBAN DE VEGA, M. (eds.), *La historia contemporánea en España*. Ediciones Universidad de Salamanca. Salamanca, 1996; VILLACORTA, F., *Profesionales y burócratas. Estado y poder en la España del siglo XX, 1890-1923*. Siglo XXI. Madrid, 1989; ROBLES, A. (comp.), *Política en penumbra. Patronazgo y clientelismo políticos en la España contemporánea*. Siglo XXI. Madrid, 1996.

21 DUARTE, A., *La España de la Restauración (1875-1923)*. Hipòtesi. Barcelona, 1997.

La Guerra i el franquisme representen els autèntics processos de nacionalització. La nació espanyola és una identitat traumàtica, sorgida d'un acte de violència

al i cultural. Àmplia voluntat privatitzadora –un liberalisme sui generis on les relacions compten més que l'eficiència en què s'ha denominat capitalismo de amiguetes– i inexistència de polítiques de benestar i substitució, en tot cas, per polítiques clientelars. En resum, tant la primera com la segona Restauració es caracteritzen per la seva incapacitat de resoldre els grans problemes del país, allò que en diríem el «triangle viciós espanyol»; contradiccions socials, desenaix nacional i restricció de llibertats individuals.

El disseny elaborat per la Transició semblava destinat a fonamentar-se en premisses similars: defugir la resolució del «triangle viciós». Aquest principi obeeix a una motivació. Malgrat les tensions existents, el sistema atorga estabilitat a l'Estat. Al seu torn, aquesta permet consolidar la posició de preeminència i hegemonia polidimensional dels propietaris de l'Estat –la vella aristocràcia de sempre concentrada avui als consells d'administració de les grans empreses, entitats financeres o l'alt funcionariat. És per això que qualsevol qüestionament de l'ordre vigent –l'independentisme, el sindicalisme no controlat, el republicanisme– sigui tractat amb gran virulència mediàtica, intel·lectual, política, judicial i també, si s'escau, física. De fet, la resolució de problemes seria el gran problema, perquè l'Estat, en essència, esdevé un entramat muntat per sostenir aquesta correlació d'interesos que manté intacta l'estructura piramidal de poder. Una estructura formada per una estricta jerarquia, tant a nivell social –Espanya

és una societat amb un fort component classista on les relacions resulten sempre més decisives que el talent– com nacional –existeix una única identitat nacional sostinguda per una única llengua que subordina la resta, tant en l'imaginari com en l'arquitectura jurídica–, com polítiques –tots els espanyols són iguals davant la llei, tot i que a la manera orwelliana, alguns són més iguals que altres.

Davant del triangle viciós i la tensió d'un edifici estable, tot i que amb nombroses esquerdes, com fan tots els estats, resulta necessària l'adscripció i identificació del màxim de ciutadans al projecte nacional i, sobretot, al projecte estatal. Al llarg dels segles XIX i XX, els nous estats van buscar en experiències col·lectives singulars la catarsi que permetia aglutinar poblacions heterodoxes, més enllà dels clàssics mecanismes de l'escola nacional, l'administració eficaç i el servei militar universal.²² És ben conegut el cas de la força integradora de la guerra francoprussiana (1870-1871) per a la consolidació de l'Imperi alemany, o de la Gran Guerra (1914-1918) per a França o la Shoa (Holocaust) per a Israel, o l'aparició de personalitats singulars com Mustapha Kemal Atatürk (1881-1934) per a Turquia. Per expressar-ho en termes més actuals, per construir la nació calia establir llocs co-

---

22 DE RIQUEUR, B., «Nacionalidades y regiones. Problemas y líneas de investigación en torno a la débil nacionalización española del siglo XIX» a MORALES, A. i ESTEBAN DE VEGA, M. (1996: pàgines 73-92)

La Transició vol suplir els orígens de la nació espanyola: crear el mite de la democràcia sense comptar amb les seves connivències amb els autèntics orígens de l'Estat actual

muns per a esdevenir comunitat imaginada.²³ Per al cas espanyol, la cosa és més complicada. No tan sols va fracassar a l'hora de crear mecanismes eficaços d'assimilació –què dir sobre la trilogia d'escola, administració i servei militar al segle XIX!– sinó que precisament l'experiència col·lectiva més catàrquica de la història contemporània va ser la Guerra Civil, la qual acabà de la pitjor manera possible, amb la continuació del conflicte mitjançant la repressió sistemàtica.²⁴ La paradoxa és que tant la Guerra com el Franquisme –és a dir, processos que trenquen transversalment l'Estat espanyol– representen els autèntics processos de nacionalització. La nació espanyola és una identitat traumàtica, sorgida d'un acte de violència, fonamentada en antagonismes mal resolts i tallada per àmplies fractures socials, nacionals i polítiques. En realitat, és un Estat que, malgrat tenir una les fronteres més estables d'Europa, representa un dels països més fràgils, ja sigui entre classes, ja sigui entre cultures, ja sigui entre ideologies. Problemes mal resolts perquè l'Estat és el propi autor dels antagonismes i primer beneficiari d'aquest ordre. La resolució de tot plegat, atesos els fracassos i límits imposats en un terreny de joc amb límits massa estrets, no passaria per canviar el règim, sinó pel trencament de l'Estat, la ruptura vetada durant la Transi-

ció. I això, en l'actualitat només sembla possible des de les perifèries nacionals.

Certament, la Transició tracta de suplir o, en tot cas, enredar la ciutadania sobre els autèntics orígens de la nació espanyola actual; crear el mite de la democràcia com a obra d'uns hipotètics pares de la pàtria sense comptar amb les seves connivències amb els autèntics orígens de l'Estat actual; pintar de rosa la sòrdida història d'un procés farcit de traïcions, renúncies i, sobretot, una gran i immensa por que tutelava qualsevol gest que gosés impugnar el sagrat ordre fonamentat no en cap constitució, sinó en el part de guerra del primer d'abril de 1939. «Cautivo y desarmado el ejército rojo, nuestras tropas han ocupado sus últimos objetivos. La guerra ha terminado.» La Transició, al cap i a la fi, encarnada en la pròpia simbologia, pot considerar-se, tot parafrasejant Carl von Clausewitz (1780-1831), la continuació de la guerra per altres mitjans. |

---

23 ANDERSON, B., *Comunitats imaginades: reflexions sobre els orígens i la propagació del nacionalisme*. Afers. València, 2005.

24 DIEZ, X., «El fracàs de la memòria històrica» a *El Punt* de 10 d'abril de 2008

+ INFO

Articles

GUIA, J., «El nacionalisme català. Entre les autonomies i la independència» a *El Contemporani*. Número 33-34, pàgines 121-132. València, 2006.

DIEZ, X., «La segunda restauración. ¿Hacia dónde nos llevaron quienes hicieron la Transición?» a *Orto*. Número 117, octubre 2002.

DIEZ, X., «La segona restauració» a *El Punt* de 31 d'agost de 2002.

DIEZ, X., «El fracàs de la memòria històrica» a *El Punt* de 10 d'abril de 2008.

Llibres

ANDERSON, B., *Comunitats imaginades: reflexions sobre els orígens i la propagació del nacionalisme*. Afers. València, 2005.

BAGUR, J. i **DIEZ, X.** (coords.), *La gran desilusió. La Transició als Països Catalans*. El Cep i la Nansa. Vilanova i la Geltrú, 2005.

CAÑADAS, X., *El Caso Scala. Terrorismo de estado y algo más*. Virus. Barcelona, 2008

CARMONA, P. C.; *Transiciones. De la Asamblea Obrera al proceso de Pacto Social. CNT (1976-1981)*. Fundación Anselmo Lorenzo, Madrid, 2004.

DDAA, *Diez años sin Franco. Desatado y bien desatado*. El Periódico de Cataluña. Barcelona, 1985.

DDAA, *Memoria de la Transición. Del asesinato de Carro Blanco a la integración en Europa*. El País. Madrid, 1995-1996.

DUARTE, A., *La España de la Restauración (1875-1923)*. Hipòtesi. Barcelona, 1997.

EDO, L. A., **ROS, J.** i **SÁNCHEZ, G.**, *En relación con el «Caso Scala». Nueva ofensiva policíaca contra la CNT y el MLE. CNT*. Barcelona, 1980.

FOGUET, F., *L'alternativa unitària. L'Assemblea Democràtica de Vilanova i la Geltrú (1976-1977)*. Llibres de l'Arç. Vilanova i la Geltrú, 2006.

IZARD, M., *Sin leña y sin peces deberemos quemar la barca. Pueblo y burguesía en la Cataluña contemporánea*. Los libros de la Frontera. Barcelona, 1998.

MAYAYO, A., *La ruptura catalana*. Afers. Catarroja, 2002.

MORALES, A. i **ESTEBAN DE VEGA, M.** (eds.), *La historia contemporánea en España*. Ediciones Universidad de Salamanca. Salamanca, 1996.

MUNIESA, B., *Dictadura y Transición. La España lampedusiana*. Publicacions de la UB. Barcelona, 2005.

NORA, P. (coord.), *Les lieux de la mémoire*. Gallimard. 3 volums. París, 1984-1986.

PREGO, V., *Así se hizo la Transición*. Plaza & Janés, Barcelona, 1995.

ROBLES, A. (comp.), *Política en penumbra. Patronazgo y clientelismo políticos en la España contemporánea*. Siglo XXI. Madrid, 1996.

ROVIRA, M. i **VÁZQUEZ, F.**, *Polítiqes de la Memòria. La Transició a Catalunya*. Pòrtic. Barcelona, 2004.

STRUBELL, T., *Un català entre bascos*. La Campana. Barcelona, 2005.

SVERLO, P., *Un rei cop per cop. Biografia no autoritzada de Joan Carles de Borbó*. Arakaten. 2000.

VILLACORTA, F., *Profesionales y burócratas. Estado y poder en la España del siglo XIX, 1890-1923*. Siglo XXI. Madrid, 1989.

ZAMBRANA, J., *La alternativa libertaria. Catalunya 1976-1979*. Edicions Fet a mà. Badalona, 2000.

Documentals

PREGO, V., *La Transición*. RTVE. Madrid, 1995.

TORRES, S., «Victimes de la Transició» a *30 Minuts*. Barcelona, 2002.

XARXA

El economista camuflado

Tim Hardford

Temas de Hoy. Madrid, 2007

Germà Bel | gbel@ub.edu

Catedràtic d'economia de la UB

Qui no s'ha sentit inclinat a comprar productes de comerç just? Molts estem disposats a pagar una mica més perquè els productors, sovint habitants de països pobres, rebin una retribució més justa.

Alguns negocis han percebut bé aquesta propensió i ofereixen als clients la possibilitat de sentir-se millor pagant una mica més per fomentar el comerç just. Així, la cadena britànica Costa Coffee oferia als seus clients una tassa de cafè «comerç just» pagant un sobrepreu de 13 cèntims d'euro respecte del preu per un cafè normal. La marca Cafedirect, que proporcionava el cafè «comerç just», pagava als productors de Guatemala un preu més elevat per al seu cafè, que podia ben bé doblar els seus ingressos. Tot era molt convenient: el client de Costa Coffee pagava una mica més i el productor en origen en treia un benefici significatiu.

Això funcionà un temps fins que es conegué que només el 10% del sobrepreu anava als productors. Considerant la quantitat de cafè necessària per fer una tassa, en resultava que l'augment de cost provocat pel «comerç just» era de poc més d'un cèntim d'euro. Els més d'11 cèntims restants (90%) beneficiaven Costa Coffee i Cafedirect per aquesta estratègia comercial tan ben acollida

per als clients sensibles al comerç just. Tanmateix, els cobrava un sobrepreu significatiu pel cafè «comerç just», quan en realitat podia oferir-lo sense necessitat de canviar el preu de venda. A finals de 2004, quan va transcendir aquesta pràctica, Costa Coffee va veure com la seva estratègia començava a generar propaganda dolenta. Llavors va decidir canviar i oferir el cafè «comerç just» sense cap sobrepreu. La conclusió de la història és que els amants de remunerar millor els productors de països pobres hem de buscar vies més directes perquè el benefici arribi sencer als qui volem beneficiar.

D'històries com aquesta n'hi ha més a *El economista camuflado*. Tim Harford, columnista de *Financial Times*, analitza diferents aspectes de l'economia sempre amb la següent qüestió al cap: Qui obté què, i per què? El seu és un llibre amè que analitza des del preu cobrat a les cafeteries fins als sistemes de salut o la globalització. El text és a l'abast de qualsevol lector interessat i no es necessita tenir coneixements estàndards d'economia per seguir els raonaments de l'autor i gaudir-ne.

Quelcom semblant succeeix amb *Freakonomics*.¹ Steven Levitt –professor d'economia a la University of Chicago– i Stephen Dubner –columnista del *The New York Times* i de *The New Yorker*– s'uneixen per explicar com els

---

1 LEVITT, S. i DUBNER S., *Freakonomics*, Ediciones B. Madrid, 2007.

Sovint l'economia es considera una «ciència trista», però les eines de l'anàlisi econòmica poden ser usades de forma amena per entendre coses que succeeixen en la nostra vida quotidiana

incentius afecten la conducta de les persones. Els incentius són una columna de l'arquitectura mental dels economistes. Tendim a fer allò que ens dóna satisfaccions o benestar material i a evitar allò que ens aporta insatisfaccions o malestar. Sobre aquesta base els autors expliquen qüestions ben documentades, com el fet que els agents de la propietat immobiliària tarden més a vendre els seus propis habitatges i els venen més cars que els dels seus clients, o que els lluitadors de sumo al Japó es deixin guanyar en certs combats, però no en d'altres.

Una història molt interessant a *Freakonomics* és la dels pares que arriben tard a les guarderies a recollir els seus xiquets, fet que provoca angoixa innecessària als nens, i obliga alguns mestres a quedar-se més temps al centre. A Haifa (Israel) es va fer un experiment a deu guarderies. En el primer mes de l'experiment es va calcular que una mitjana de vuit pares per centre arribaven tard cada setmana. A partir de la cinquena setmana s'instaurà una sanció de 2€ cada vegada que algú arribava més de 10 minuts tard. S'esperava que amb la sanció baixaria el número de «retards», però aviat es va passar a una mitjana de 20 retards per centre i setmana. Vist el resultat i deduint que la sanció era massa petita, en la dissetena setmana es va suprimir la sanció. En les setmanes següents el nombre de «retards» va baixar, però només a 17 per setmana i centre; o sigui, més del doble que a l'inici de l'experiment.

Només havia passat que 2€ era una sanció baixa. A més, això va donar senyal als pares «retardats» que el problema «potser no era tan important». Per això, alguns pares que abans d'instituir la sanció evitaven arribar tard, van canviar d'actitud en apreciar que la seva «falta» es valorava només en 2€. La lliçó és que hi ha incentius econòmics, però també altres de socials i morals. I cal tenir en compte la combinació dels incentius en dissenyar mesures per promoure –o per desincentivar– comportaments.

Sovint l'economia es considera una «ciència trista». Els dos llibres presentats mostren el contrari. L'anàlisi econòmica pot ser usada de forma amena per entendre coses que succeeixen en la nostra vida quotidiana. Especialment algunes que ens semblen contràries a la intuïció. Tots dos llibres proporcionen distracció al lector i augmenten la seva capacitat per entendre les coses que passen. |

Emili Gómez Nadal: diaris i records

Antonio Gómez Andrés i Francesc Pérez Moragón (eds.).

Publicacions de la Universitat de València. València, 2008

Gustau Muñoz | gustau.munoz@uv.es

Director tècnic de Publicacions Periòdiques de la Universitat de València, cap de redacció de 'L'Espill'

Emili Gómez Nadal (1907-1993) és una referència poc coneguda en el context més ampli de la nostra cultura, però fou realment un dels intel·lectuals valencians més importants del segle XX.

La seua trajectòria resulta paradigmàtica, i fins a cert punt representativa de les apories, esperances i frustracions d'una època que ens ha marcat profundament. Valencianista de primera hora, molt actiu en la transició de la Dictadura a la Segona República, participà en iniciatives culturals i publicacions –com Acció Valenciana o *El Camí*– i formà part de l'Agrupació Valencianista Republicana. Estudiant brillant d'història, es doctorà i inicià una prometedora carrera com a professor de la Universitat de València. Les tensions de la dècada 1930 determinaren una radicalització del seu compromís, un acostament al marxisme que culminaria amb la incorporació al PCE el 1936. Sempre mantingué un discurs nacional convincent, conscient de la unitat de la llengua i cultura catalanes, resultat d'un procés històric i expressió de lligams més profunds que calia potenciar. Amic de Josep Renau, donà el to valencianista a la important revista antifeixista animada Nueva Cultura. Durant la guerra civil exercí diversos càrrecs, passà a Barcelona i finalment marxà a l'exili. Va ro-

mandre a París durant l'ocupació nazi i, de fet, encapçalà l'organització del PCE a la zona de França ocupada pels alemanys cooperant amb la resistència. El compromís fou ferm i profund. I certament perillós. Gómez Nadal no tornà mai del seu exili. Després de l'alliberament s'apartà de l'acció política, tot i que va mantenir la militància. És sabut que els qui retornaven dels camps de concentració o havien participat en la resistència tingueren diversos problemes, arran de la recuperació del control de l'organització pels dirigents que havien romàs a l'URSS o a l'exili americà. Es retirà a un segon pla, i quan es jubilà el 1969 es traslladà a un petit poblet occità, Valencio d'Agen, on mor el 1993.

El 1972, estimulat pel seu amic Manuel Sanchis Guarner, publicà *El País Valencià i els altres* on modulava les posicions fusterianes recollides al manifest inaugural del nou valencianisme –Nosaltres els valencians. Gómez Nadal es mantenia informat del que passava al País Valencià. El seu interès apassionat pel País i pel conjunt de les terres catalanes, la unitat social i humana –que ell en deia l'Ètnia– no va defallir mai.

Les seues impressions, anàlisis, estats d'ànim i algunes claus sobre el seu tarannà són ara accessibles amb la publicació dels diaris que va escriure entre 1977-1988. N'havia escrit des de la dècada de 1940, però es van perdre quan va morir. Si s'haguessin conservat, serien

Gómez Nadal és un analista perspicax, fi i irònic, sec i tallant, de les terribles realitats del segle XX

els dietaris en català més extensos, i plens d'interès polític, del segle XX. La lectura del llibre és instructiva i esfeïdora. Té un caire documental, amb una extensa introducció del promotor de l'obra, Francesc Pérez Moragón, i una de tipus personal del fill de Gómez Nadal. Conté l'entrevista que li van fer el 1980 Pérez Moragón i Manuel Aznar Soler, de la qual se'n coneixia un fragment publicat a la revista Trelat. Permet un acostament ampli a la personalitat humana i intel·lectual, la qual cosa fa possible copsar la importància de Gómez Nadal.

El nucli central del llibre són els dietaris que coincideixen amb la transició. Observa des de lluny les esperances desvetllades i les frustracions creixents. S'esvera davant els estralls de la mal anomenada «batalla de València», l'alarmant escalada d'atacs neofeixistes, d'invectives i provocacions d'una extrema dreta revestida de fals valencianisme, l'estímul a un anticatalanisme agressiu i barroer per part d'una dreta ben assentada a València. Observa amb simpatia, fins i tot amb entusiasme, els avenços de l'esquerra, el sorgiment d'una nova i decidida consciència nacional, els progressos de la cultura, l'aparició de llibres, autors i editorials, fins i tot el pas a posicions nacionals més properes a la seua del PC. Rep cartes i invitacions, però en cap cas es planteja tornar ni reprendre cap participació activa en una realitat que és la seua –l'única que reconeix pròpia després de dècades d'allunyament– i en un procés que

li produeix fort impacte emocional. Les raons? L'edat, els problemes personals, els fets irreversibles de la vida... Tanmateix, hi ha alguna cosa més. Gómez Nadal és un analista perspicax, fi i irònic, sec i tallant, de les terribles realitats del segle XX. S'ha allunyat del comunisme com a ideologia. Sense fer grans demostracions públiques, d'una manera molt diferent de Jorge Semprún. La lectura que fa del llibre d'aquest –*Autobiografia de Federico Sánchez*– i les reflexions derivades –les que fa, per exemple, al seu fill–, són del tot eloqüents. Qui coneix una mica les arestes i implicacions d'un compromís polític com el de Gómez Nadal, sap la dificultat i les conseqüències de tot tipus de l'allunyament. No volia ser recuperat en nom d'un «marxisme valencianista» en el qual ja no creia, tot i que no volia decebre o desanimar els qui, en la nova conjuntura, hi creien. Havia retornat ideològicament als seus orígens d'una esquerra laica, republicana, de contingut probablement socialdemòcrata. Una vegada més s'avançava al seu temps. |

Mujeres y Hombres ¿Un amor imposible?

Manuel Castells i Marina Subirats

Alianza Editorial. Madrid, 2007

Anna Parés | colpis@colpis.cat

Degana del Col·legi de Politòlegs i Sociòlegs de Catalunya

És obvi que un text de sociologia no és una novel·la, però a vegades un novel·lista es converteix en un bon sociòleg quan amb la seva sensibilitat capta les vicissituds de les persones i del seu entorn social i les redacta sobre un paper.

Evidentment que un text de sociologia requereix aportacions teòriques, numèriques, analítiques, i tot en un vocabulari propi dels especialistes en la matèria. Però moltes vegades acaben ensopint-nos perquè, malgrat la seva aportació de nous coneixements sobre la realitat social i les seves bones intencions, són de lectura poc entenedora i poc amena.

Per tant, un text àgil, comprensible i atractiu de contingut s'agraeix i adquireix un plus d'interès i de complicitat per part dels seus lectors i lectores. I aquest podria ser el cas del darrer llibre de Marina Subirats, prestigiosa sociòloga, i de Manuel Castells, sociòleg de prestigi, titulat *Mujeres y Hombres ¿Un amor imposible?*.

Si algú de casa nostra sap de sociologia de l'educació i de gènere, és Marina Subirats. Si algú ha investigat la societat de la informació i els canvis que internet introdueix en la cultura i l'organització social, és Manuel Castells. Aquesta autora i aquest autor reuneixen esforços en

un sol llibre amb l'excusa de fer un experiment. Repassen fil per randa tots els aspectes i situacions hagudes i per haver entre home i dona, éssers humans a la fi, que tenen «una necessitat humana d'estabilitat, d'arrels, de vida compartida, i en aquest moment no acaba de satisfer» (Subirats). Concretament, Subirats reflexiona sobre la condició masculina i Castells reflexiona sobre la condició femenina, i al final conjuntament i llargament dialoguen sobre les relacions de parella.

Ser home no és fàcil si es té en compte que està perdent el seu privilegi, el seu domini indiscutible en l'àmbit familiar, la qual cosa comporta, per la seva banda, desorientació, pèrdua de referències fins ara vigents i, a vegades, actituds, respostes i gests durs. Ser dona tampoc no és fàcil –tampoc no ho era abans– si es té en compte que assumeix amb tots els seus inconvenients i avantatges els diferents papers de l'auca –persona, parella, mare, cuinera, filla... i professional. La situació és xocant, home i dona col·lideixen, topen frontalment enmig d'un entorn social, econòmic i tecnològic en constant transformació i enmig d'un sistema de valors alterat.

El pas del model únic de família cap a la munió de grups de convivència o coexistència ja és una realitat palpable i explícita. Però el procés d'innovació de la identitat femenina i de la identitat masculina, i el procés de reconstrucció de la relació de parella o de la relació entre

**La situació és xocant, home i dona
col·lisionen, topen frontalment enmig
d'un entorn social, econòmic i tecnològic
en constant transformació i enmig
d'un sistema de valors alterat**

les persones en termes igualitaris i harmònics, continuen oberts, superant arquetips.

La imatge de la coberta és un fragment de la *Dona amb jaqueta verda*, d'August Macke (1887-1914) de 1913, que representa unes parelles i una dona sola vestits a la moda de fa 100 anys voltats d'un entorn natural. L'escenari no és contemporani, ho certifiquen no només l'any que va ser fet el quadre, sinó també els vestits de les figures pintades. És una llàstima, ja que es troba a faltar una coberta que sigui un reflex del contingut del llibre. La imatge podria ser un entorn urbà –on viuen la gran majoria dels humans– amb uns homes i unes dones d'avui i no d'abans d'ahir. Perquè, si alguna cosa s'intenta demostrar en les pàgines del llibre, és que aquests han evolucionat i evolucionaran, que és un procés no finalitzat i que les velocitats de canvi dels dos protagonistes no van a la una.

El darrer capítol, «¿Es posible otra vida? Explorando la utopia», deixa bastant en suspens si en el futur hi hauran més encontres que desencontres entre home i dona. Caldrà que Marina Subirats i Manuel Castells escriguin un segon volum per saber com continua la història. Mentrestant, insinuen que fins avui «el guany... és en termes de llibertat i de capacitat d'expressió en tot, de desitjos i de possibilitats de cada persona» (Subirats), i que el procés «passa per una transformació cultural dels homes»

(Castells). Els autors, en les darreres pàgines del llibre avancen que les persones s'atendran cada cop més als seus projectes individuals i, a la vegada, tindran projectes compartits, aquests últims possiblement amb data de caducitat.

Certament, Subirats i Castells ens donen una lliçó de la utilitat de la sociologia. Una lliçó de sociologia de gènere completa, intel·ligent, amb pes específic. Una lliçó magistral per a doctes de com transmetre el coneixement de forma amena i entenedora. I una invitació a la reflexió per part dels lectors i les lectores amb interès per l'argument. |

Paradís topical. All inclusive country

Tomeu Martí

Edicions Doumenta Balear. Palma de Mallorca, 2007

Jaume Mateu | presidencia@ocb.cat

President de l'Obra Cultural Balear

Gairebé de manera simultània veieren la llum dos textos que, per temàtica i significació, haurien de ser coneguts i reconeguts arreu dels Països Catalans. Es tracta de l'assaig *Quan el mal ve d'Espanya*.

***El País Valencià mes enllà dels tòpics*¹, de Toni Gisbert, i el recull poètic *Paradís Topical. All inclusive country*, de Tomeu Martí.**

Dos títols que divergeixen quant a la forma, però no són tan dissemblants quant al contingut i a la intencionalitat. tots dos tracten de desmuntar els tòpics bastits per afeblir la presa de consciència nacional tant al País Valencià com a les Illes Balears. Els autors comparteixen responsabilitats en dues entitats senyeres en l'activisme cívic i cultural dels nostres Països: Gisbert és el coordinador d'Acció Cultural del País Valencià i Martí ho és de l'Obra Cultural Balear, càrrec que compatibilitza amb la vicepresidència. Coneixen els territoris on actuen i la gent que els humanitza, raó per la qual la seva veu és prou autoritzada i rigorosa per ser escoltada amb atenció.

Quan el mal ve d'Espanya arranca amb l'afirmació que el País Valencià és víctima dels tòpics, de la munió de mentides interessades que són les úniques que tenen dret a ser dites en veu alta. A partir d'aquesta declaració Gisbert analitza la situació de València d'acord amb els quatre pilars que defineixen i cohesionen les comunitats nacionals: l'econòmic, el lingüístic, el cultural i el legislatiu. Una anàlisi precisa que té de companys de viatge els argots més estesos socialment per fer més diàfana l'exposició, i que s'acarnissa amb els tòpics més letals del País Valencià: la seva suposada unitat geogràfica, les falles, el «Regne» i el conflicte lingüístic. O el que és el mateix, la utilització política de la manipulació de la història, de la cultura i de la filologia. Per desfer tòpics i mentides s'ha de ser inequívocament límpid, i Gisbert ho és. Com nítids són els estilets que es llancen contra la llengua i el seu nom, que no cerquen res més que barrar el pas a la propagació de la racionalitat, perquè posa en perill l'estatus de les forces dominants. D'aquesta biòpsia, Gisbert en dedueix que els Països Catalans, malgrat tot, tenen la sort de ser un espai econòmic molt articulat que actua d'agent cohesionador per contrarestar les estretors que pateix la llengua catalana, presa d'un conflicte artificial que amenaça seriosament la seva integritat.

El text de Martí, des del primer vers deixa veure que vol ser un compendi de pintures rupestres per espantar la dissimulació, el gran mal endèmic dels mallorquins, segons ell.

¹ GISBERT, T., *Quan el mal ve d'Espanya. El País Valencià mes enllà dels tòpics*. Columna. Barcelona, 2007

**Ambdós textos esdevenen eines
neutralitzadores del derrotisme.
300 anys després de la derrota d'Almansa,
el País Valencià és viu.
També ho són les Illes Balears**

Així, cada poema és un trepant en l'esperit dels illencs –éssers extracontinentals– que cerca el viu de la reacció d'un poble tòpicament encalmat. A través de jocs de paraules, d'ocurrències aparents, dels recursos dels versats populars, vol deixondir. Un botó de mostra: *No aixecam pedres, / no conduïm per l'esquerra, / no contestam amb preguntes, / no muntam imperis / (si no són financers) / ni exportam cafè, / no deixam les portes obertes, / però pintam les persianes de verd, / no hem inventat Internet, / ni bravejam de res que tenguem. / No deim mai el que pensam, / ni ens posam mai al davant, / No som incorruptibles, / sabem que tot té un preu. / Abans venuts que vençuts!*

Tanmateix, però, sota l'aparença d'un text lleuger, de bon veure i de bon beure, i breu, just obrir-lo, s'obre la mar gran per on navegaran els versos convertits en relles. D'aquesta manera, com indica Bartomeu Mestre en l'encapçalament, «Martí etziba, enverga, entaferra, entaplega, enfanga, estampa, envesteix, esqueixa, entrunyella i quan prem el gallet (ei, el de l'arma, tropa de gent malpensada!), dibuixa pen-saments.» En escometre tant els tòpics més arrelats a l'illa com els depredadors de tot pelatge que no deixen d'assetjar-la, Martí no s'oblida que fa poesia; juga amb les paraules i el temps que cal per abastar el significat de cada una. Fent-se el sorn i carregat de sarcasme, arrasa amb tot –com cal en un home d'acció i de combat com ell– però, en voler que la seva proclama perduri, defuig la potineria i pren els sen-

ders de la subtileza i de la dignitat. Paradís topical escapa de les cloves de l'escriptura de ciclostil per fer part dels textos que reforcen la recuperació del tremp nacional.

En definitiva, ambdós textos esdevenen eines neutralitzadores del derrotisme i de la seva apologia que, tant allà com allà deçà, no cessa. 300 anys després de la derrota d'Almansa, el País Valencià és viu. També ho són les Illes Balears. Malgrat la derogació de les institucions i lleis pròpies, la prohibició i persecució de la llengua catalana, els 40 anys de franquisme i la violenta transició a la dècada de 1970 i primera meitat de la de 1980, la realitat, tos-suda, torna a treure el cap una vegada i una altra per desmentir el tòpic. I cal que aquesta innegable vitalitat sigui coneguda a la Catalunya estricta i, naturalment i necessàriament, participada. El futur, doncs, encara és obert. El camí que poden fer els Països Catalans depèn tant dels estímuls com de la força i de la feina que esmercem en la seva articulació. |

PORTAL

Tornar a Pallach

FINESTRA

Dinàmiques electorals

Moisés Amorós

El comportament electoral dual a Catalunya

Clara Riba

Els líders catalans a les eleccions al Parlament de 2006

Guillem Rico

CONNEXIONS

En defensa de la política

Marina Llansana

Política és pedagogia: el paper dels polítics

Ernest Benach

Participació i democràcia.

Formes de participació ciutadana més enllà del vot

Mariona Ferrer

La comunicació persuasiva en la democràcia mediàtica

Arantxa Capdevila

Política és transformació

Mònica Sabata

NAVEGADOR

Suïssa: els límits de la participació liberal

Raimundo Viejo

BLOC

Sortir del clot

Joan Puigcercós

FÒRUM

Joan Botella

«No agraden els partits monolítics, però tampoc les disputes internes. Mal per mal, la gent tria ordre»
Una conversa amb Joan Ridao

FULL DE CàLCUL

La sort de viure en un país ric

José Manuel Fandiño

EXPLORADOR

Turquia: claus d'un país en transformació

Eduard Soler

ARXIU

La transició. La continuació de la guerra per altres mitjans

Xavier Díez

XARXA

El economista camuflado de Tim Hardford

Germà Bel

Emili Gómez Nadal: diaris i records d'Antonio Gómez Andrés i Francesc Pérez Moragón (eds.)

Gustau Muñoz

Mujeres y Hombres ¿Un amor imposible?
de Manuel Castells i Marina Subirats

Anna Parés

Paradís topical. All inclusive country de Tomeu Martí

Jaume Mateu

